

6

D E
D. THOMAE
AQVINATIS SCRIPTIS,
AD IOANNEM DELPHINVM
ANDRAEAE FILIVM PATRITIVM
VENETVM AMPLISS: TORCELLI
EPISCOPVM,
LIBRI DVO.

*Auctore Reuer. P. D. Hieronymo Vielmo
Episcopo Argolicense.*

*Addita est, eiusdem quoque Oratio Apologetica, qua obrecta-
toribus eius, Theologia, quam Scholasticam,
uocant egregiè occurritur.*

P A T A V I I,
Ex Officina Laurentii Pasquatii.
M D L X I I I I.

D. E.

D. THOMAE

AGVINATIS SCRIPTIS,

AD IOANNEM DELPHINUM

ANDREAE FILIVM PATRIIVM

VENETVM AMPLISS TORCELLI

EPISCOPI.

LIBRI DVO.

Auctore Reuer. P. D. Hieronymo V. rclamo
Episcopo Argolense.

libris est, iustitiam prout Omnia Apologética, que obiecta
toribus eius, Theologia, quae secularem,
necnon eorum, occurrit.

P. A. T. A. V. I. I.

Ex Officina Laurentii Paganii.

M. D. L. X. I. I. I.

IOANNES FASEOLVS
LECTORIBVS.

IVVM Thomam
Aquinatē summa æqui-
dem semper sum admiras-
tione profecutus. cuius scri-
pta cum olim Philosophiæ
operam darem, uel ex lati-
nis sola, uel præcipuè mi-
hi euoluenda duxi. Hortū

autem cum partim quidem laudationem, partim etiā
defensionem mihi superioribus diebus ostendit, et
uir Optimus, atque eruditissimus Hieronymus Vis-
elmus Argolicensis Episcopus, primò quidem li-
bentissime legi, postea uerò & hominem mihi ami-
cissimum rogauit, ut eorum mihi copiam, atque pote-
statem faceret. qui, quæ eius est humanitas, atque
erga me beneuolentia, prompto, alacriq; animo id cō-
cessit. Reigitur accuratius inspecta, atque cogni-
ta, non tam laudari Diuum Thomam his scripturis
bus, & aduersus non nullos eius uituperatores de-
fendi; quam eius libros diuidi, atque ijs, quod utilis-
simum est, ab hoc doctis. Viro, uidi ordinem dari
cum itaque etiam, atque etiam hortatus sum, ut suos

a ij

hos labores in publicum exire pateretur, quos & studio plurimum emolumentum, & ei plurimum pro certo haberem allaturos ornamentum. ac primo quidem abnuebat uir omnium minime ambitiosus, qui quæ alii prehensando quærent potius reicere, quam ultrò, ut quicquam adipiscatur, solitus sit elaborare. neque eui in cum in Diui Dominici familia numeraretur, atque in eo coetu uiueret, ubi omnes penè curationum atque honorum consecutus est gradus: lubens, ac uolens eos est unquam adeptus. sed quibus eorum dispensandorum potestas data erat, ij uel inuito summæ queque obrudebant. Summo etiam totius Ampliis. Senatus Veneti consensu in nostro hoc Gymnasio, & primæ olim Philosophiæ, & Sacræ postea Theologiæ exponendæ prouincia ei tradita fuit. ad quod sanè munus, eum potius euocatum semper, atque accersitum, quàm sua unquam sponte accessisse omnes nouimus. cui porrò dubium, quin cū primū Pius IV. omnium hominum & maximus & sapientiss. de reparanda Christi Dei Ecclesia, hæresibus tollendis, erratisq; ijs, quæ Superioribus Pontificib. conuiuentib. in eam defluerant, amouendis cogitauit, uel primis sui Pontificatus mensibus hunc ad se duxerit aduocandum? uidi, quæ ad eum Summi Pontificis nomine data fuerunt literæ: quam

honorifice Romam fuerit inuitatus cognoui: sum ipse locupletissimus testis: nihil est, quod hac omnino de re quicquam dubitem. cæterum quid deinceps effectum est? nonne & summo apud Pontificem in honore habitus? nonne in maximis rebus eius opera maxime oportuna? nõne apud eiusdem Põtif. nepotè Illustriss. atque Reuerendiss. Bonromeum Cardinalem, duos annos in summam animi tranquillitate uixit? Quod uel ob eam in primis causam factum, quoniam qualem maxime optabat nactus erat Principem, in eo nanque uera religio, eximia pietas, omnis Iustitia, modestia, liberalitas, temperantia, nullaquæ in eo non penitus elucesceret uirtus, cuius actiones, atque cogitationes, cum ab omni uirtutum genere proficiscerentur, ecquis iam uereri potest, quin cum incredibili quadam beatitatem fuerint coniunctæ? non possum certè non uehementissime mirari, cum, qua est dicendi lenitate, atque copia, Velmii per sæpe audio de summis, atque innumerabilibus ampliss. huiusce uiri laudibus, atque ornamentis prædicante, cuius nutu, & uoluntate etiam factum scimus, ut a Pont. Max. eius auunculo, ad hunc etiam dignitatis gradum perductus sit; in quo uel ipse Pont. licet omnium supremus atque post Deum Altiss. sine ulla dubitatione reperitur collocatus. Episcopus ita-

que effectus, eiq; animarum cura, qua nulla, aut maior, aut præstantior, tradita est. quibus ornatus, atque auctus insignibus, Tridentum ad illum tot Episcoporum coetum, missus. iudicavit enim opt. atque sapientiss. Pont. eo in loco ijs uiris, qui doctrina, probitate, religione, atque moribus maxime præstarent, maxime opus esse. Ut igitur unde digressus penesum, eodem reuertar, sua quidem caussa, suoq; nomine is recusabat, quod studiosorum postea mihi gratia ab eo concessum fuit. Futurum nanque ei pollicabar, atque adeo omnino pollicitus sum, summam secum hæc eius scripta allatura utilitatem. Quibus profectò fiet, ut in posterum diligentius diui Thomae scripta, quae tam multa, tamq; uaria, atq; copiosa sunt, quaeque magna ex parte penitus latebant, explicentur, excutiantur, euoluantur, & in manibus habeantur. Qui expositoris nomen iure adeptus est, cuiusque libros tot uel priscorum Graecorum, uel Recentiorum quorundam ab Italia, & mente, & locis penitus seiunctorum uoluminibus solos habemus, quos, paria paribus reddentes, obiciamus. fateor igitur factum esse meis uel precibus, uel cohortationibus, ut duo hi libri foras dati sint. qui optima quidem mente uestrae utilitatis ergò, id fieri uolui. Qui eiusdem etiam apologeticam orationem, olim quidem me etiã

audiente habitam, uobisq; concessam, sed solam incedentem, ijs adiungendam curauit. Vos, ut bonos decet, quicquid bona mente factum est, boni consulite, meq; bonorum semper in rep. literaria partiū, bonorum iuuenum bene studiosum, ut par, atque conueniens est uera animorum uestrorum beneuolentia prosequimini. ac Deum Opt. Max. mecum orate, ut eruditiss. huic uiro tantum concedatur & uitae, & ocij, ut quae parata sunt permulta, commodè absolueret, atque ad exitum queat perducere. facile nã que fiet, ut illis, qui re ipsa Christiano nomine digni sunt, non parum uel fructus, uel lætitiæ, quae ab hoc fonte manabunt, sint allatura. Valete.

Dat. Pat. Idib. Sept. M D L X I I I I.

Errata Impressorum quæ plane plura sunt
Lectori prudentiæ corrigenda relinquimus.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

F. HIERONYMI

VIELMII VENETI,

Artium, & Sacræ Theologiæ

Doctoris, Episcopi Argolicensis

ex ordine Prædicatorum

assumpti,

DE SCRIPTIS D. THOMÆ AQVI-
NATIS LIBRI DVO.

AD IOANNEM DELPHINVM

ANDRÆÆ FILIVM PATRICIVM

Venetum Amplifs. Torcelli Episcopum.

P R Æ F A T I O.

I de D. Thomæ Aquinatis do-
ctrina, & scriptis rectè, & sen-
tirent omnes, & loquerentur,
non ego Præsul Amplissime
ea in præsentì laudanda sumes-
rem, neque frustra quantæ sint
præstantiæ, & utilitatis in Ecclesia Christi, ut
Theologiæ studiosos ad illa accuratè evoluens-
da, & cognoscenda excitarem, pluribus ostède-
re conarer. Iure enim Antalcides Spartanorum
Rex Sophistæ cuiusdam operam esse superua-
caneam existimavit, cum laudationem Hercu-

A

PRAEFATIO

lis, quem magnopere uenerabantur omnes de libro legere appareret, ecquis illum accusaret falsè interrogans. atque iureconfulti docent, quod notorium est à probationis onere releuare: sed & Aristoteles manifesta, & communiter concessa nequaquam probare solet, qualia illa sunt: Naturam esse; Fortuna nonnulla euenire, locum esse immobilem, Tempus ubique gentium idem numero esse, & huiusmodi quædam, quæ explorata, & comperta omnibus cū sint, ostendere illa, esse, ridiculum arbitratur. Verum cum cæcitas quorundam tanta sit, ut Ecclesiæ solem hunc intueri non possint, & improbitas eò progressa sit, ut fontem sapientiæ limpidisimum, atque uberrimum inquinare cœno, & obstruere nitantur, non erit inutilis spero, & ingrata studiosis hæc opera nostra, qua etiam officium; quod doctori præstantissimo debeo, utcunque persoluam. Nam studiorum meorum, *Ducem*, & *Antistitem* sumum post sacras literas, aliorum multorum doctrinis diligenter quoque inspectis, adhibita ratione, & iudicio mihi iamdudum illum constitui, diuturna quæ, ac nocturna uersare manu non cesso; ne quis ignoto *Deo* Aram me erigere dicat, aut uerba illa *Domini* in me detorqueat. Vos ado-

PRAEFATIO

2

ratis, quod nescitis, ut ingratissimus proinde dici merear, ni in uindicandis illius monumentis ab impurissimorum quorundam calumniis meas omnes uires, ingenium, eruditionem, copiam adhibeam. Ostendam itaque priore libro errare toto caelo illos, qui scripta Doctoris huius in uniuersum uel contemnunt, uel paruifaciunt, eorumque uel maledicta, uel rationes multis argumentis, & testimoniis refellam; Posteriore uero scripsisse Doctorem hunc uolumina propemodum innumerabilia, quorum nonnulla, subiecta materia, arte, & modo scribendi, & cum ueterum Theologorum quibuscunque scriptis conferri, & recentiorum libris longo interuallo praeferi possint: simulque ea suis classibus, & locis ita methodo distribuam, ut non admodum aegre studiosi in tabulas redigere possint, & scriptores, ac typographi in sectiones concinne digerere. Quemadmodum quoque Vincentius Iustinianus ordinis Praedicatorum Generalis Magister uir prudentissimus, atque doctissimus, fieri non modo magnopere cupit; uerum etiam pro uiribus satagit. Et quanquam impari humeris meis prouinciam susceperim; huius tamen sanctissimi Doctoris ope fretus (quam

A ii

humilis, & supplex imploro) maiorem quoque obire non recusarem. Etenim, ut Nazianzenus, ni uerbis utar, quemadmodum uitæ præceptorem, & doctrinæ magistrum, & quicquid honesti quis dicere possit, & ab initio statui, & nunc statuo, & si quis rerum illius laudator est, aut mecum est, aut post me, uictus adeo ab illius pietate, eminentique doctrina sum, ita illius præsidium mihi non defuturum esse confido. Te uero Ioannes Delphine Præful optime, & amplissime libellis his ultrò alloqui, eosque tibi dicere uolui, testes non modo mei erga te grati animi; & obseruantia, uerum etiam illius opinionis, quam de tua eximia eruditione, probitate, & in *D. Thomam* pietate labeo certè singularem.

LIBER PRIMVS.

DVO sunt hominum genera, qui Diui Thomæ Aquinatis libros uituperare, & suo de loco deiicere conantur; hæretici nimirum omnes, & factiosi alii quidam, qui uel imperitia adducti, uel cæcitate coacti, uel inuidia commoti tantam lucem ægris oculis ferre non possunt. Sed de prioribus quorsum attinet uerba facere? homines sunt mali genii, perfrictæ

frontis, indocti, corruptæ mentis, præclaræ cuiusq̃ Philosophiæ hostes, Reipublicæ Christianæ perturbatores, &, ut ait Hieronymus, nobiles euadere conantur in scelere: & illorum rationem ullam habebimus? Lutherus, & si nimis impudenter, ac falsò Thomam uocare ausus est Phialam iræ Dei, eundemq̃ non modo affirmat hæretica multa scripsisse, & auctorem fuisse regnantis Aristotelis piæ doctrinæ uastatoris; quin etiam fontem & sentinam omnis hæreseos, errorisq̃, & extinctionis euangelii: quibus uerbis quid aliud, quaeso, agit, nisi quòd animi sui impotentiam, pus, & uirus omne, si tamen illud immensum pestiferi ueneni pelagus exhauriri potuit, in castissimum, fortissimumq̃ fidei catholicæ propugnatorem hunc, & antesignanum effudit? Cumq̃ communis hæreticorum mos fuerit catholicos magistros uocare hæreticos, & Christianum populum probris, scommatibus, & contumeliis dehonestare, sibiq̃ & sectatoribus præclaros, & gloriosos titulos arrogare, &, ut Origenes scribit, libros hinc inde circumferre, quos e cælo decidisse asserant: nemo tamen maiori procacitate, & petulantia, quàm nequissimus hic, mortaliumq̃ scelestissimus homo, in Ecclesiam

L I B E R

Christi uniuersam inuasit . Montani sectatores in primis uero Tertulianus phisicos nostros uocabant , quod naturæ appetitus ; & conditio postulare uideatur , ut cum alter coniugum de cesserit , secundis nuptiis , liberisq̃ procreandis homines operam dent ; quod a scripturis edocta Ecclesia , improbandum esse non censuit . Origenistæ autem , Hieronymo teste , Pelusiotas , Lutheos , animalesq̃ & carnales orthodoxos omnes . qui his osibus , carne , & artibus excitandos nos esse a Domino credimus , cum uolet , contumeliæ causa nuncupabant . Faustusq̃ Manichæus , referente Augustino , semichristianos , nos appellabat : quia uetus testamentum æqua ueneratione , ut par est , cum nouo recipimus . quemadmodum & insignis apostata Iulianus , Galileos , Saluatoremq̃ nostrum , Galileum , Gregorio Nazianzeno , ac Cyrillo testibus , quod a Nazareth cum iudeis nihil boni proficisci posse sacrilegè censeret : Iconoclastæ uero nos Idololatrias non modo priscis temporibus , sed etiam his turpiter incestoq̃ ore appellant ob id , quod Christi sanctæ Deiparæ & diuorum imagines pié colimus & exosculamur : & Pelagius , Celestius , atque Capuësis Iulianus , quia gratiam Dei esse nobis non modo utilem

quod illi quoque inficiari non audebant, sed necessariam prorsus confitemur, ut secundum Deum recte uelimus, & operemur, Manichæos nos esse affirmabant, ut Arrianos consulto præteream, qui Eustatianos nos, Nicephoro teste, Athanasianos, Chrysostomianos, & eiusmodi ab Episcopis sanctissimis Dei cultoribus, quos maiores nostri sequebantur, atque etiam Omouianos, quod unum essentia Deum patrem filium & spiritum sanctum supplices adoremus, uocitare solebant. Hæc leuia esse facile quisque ducet, mitiusque nobiscum egisse illos ueteres hæreticos arbitrabitur, qui uel Lutheri libros legerit, uel Ioannis Coclei, Thomæ Vuicellii, nostrorumque commentarios euoluerit, in quibus portentosa illa maledicta, & sacrilegas uoces recensent; quas in Pontificem Christi Vicarium, & uniuersalis Ecclesiæ Pastorem, in Oecumenica Concilia, in sacratissimos Episcopos, in amplissimos Principes in Clarissimos Doctores, in celeberrimas uniuersitates, in omnem denique ordinem, sexum, ætatem, tanquam de Plaustro, euangelicus uidelicet homo, & antiquæ religionis nostræ instaurator, effudit. Quo nihil meliores sunt, aut modestiores Philippus Melancton, Calvinus Brentius, & recentissimi eius asseclæ, qui

L I B E R

ecclesiasticam historiam Cēturiis partitam nuperrimè euulgarunt . Etenim & Christianæ Republicæ lumina omnia, priscos uidelicet patres, successores Apostolorum, Ecclesiæ magistrōs, & spiritus sancti præclara organa, suis imposturis, & figmentis, tanquam quibusdam nebulis obscurare nituntur, næuosq̃, & cicatrices catholica eorum dogmata uocant ; errasseq̃ contēdunt, ubi pietatem auitam docent. Vt nemo proinde mirari, aut sciscitari ab hlsce hæreticis debeat, cur S. Thomam non modo eorum fortissimum malleum; sed ualidissimam quoq; securim, ipsi animarum sicarii, & homicidæ tam uehementer oderint. Ita enim religionis Christianæ dogmata Aquinas edocuit, ita explicauit, ut omni se egisse studio ostenderit, quod Hieronymus se factitasse etiam prodit, ut Ecclesiæ hostes omnes, suos quoque faceret hostes. Perspicimus proinde catholicos quosque egregios uiros calamitosi hisce temporibus, quibus hæresum Pelagus in Ecclesiæ nauim tremit, ad huius *Doctōris* scripta, tanquam ad tutissimam stationem, & sacratissimam anchorā se recipere: & uix fieri posse, ut qui iugi, accurataq̃ lectione uersatus in illis fuerit, perniciosi erroribus irretiatur; & cum euenerit, fecisse

cisse ueluti naufragium in portu. Ergo tantū abest, ut lutheri cæterorumq; hæreticorum in Thomam maledicta obscurare eius doctrinam possint, ut contra multum splendoris, & gloriæ afferant, certissimumq; & amplissimum sint illius præstantiæ testimonium: sic enim Augustinum alloquitur Hieronymus, Mactæ uirtute in orbe celebraris, catholici te conditorem antiquæ rursum fidei uenerantur, atque suspiciunt, & quod signum maioris gloriæ est, omnes hæretici detestantur, An non eisdem uerbis quæso D. Thomam nostrum alloqui nos quoque rectè ualemus?

Sed commune hæreticis est, tanquam circais quibusdam poculis se, cum uolunt, in feras mutare, hominesq; & cæteras cicures persequi, ac deuorare. Quamobrè ad factiosos quosdam, à calcaria uidelicet in carbonariam, illis omnino spretis, me uerto, qui cum S. Thomæ lucubrationes, uel nequaquam legerint, uel certè quasi prætereuntes tanquam canis, ut aiunt, Nilum attigerint, mirum minimè esse debet, si minus quanta sit eius scriptorum dignitas intelligunt, &, si temerarios, cum in illa stylum stringunt, eos uocamus. Redarguit Epicurum Cicero, quod cum literarum geometricarum Archi-

B

in medijs nihil intelligeret; differere aduersus il-
 las nihilominus auderet, & temerarios illos
 non uocabimus, pluribusq; increpabimus, qui
 fractis modestiæ repagulis in doctorem nobi-
 lissimum hunc, quem uel non legerunt, uel non
 intellexerunt, impotenter insurgunt? Nunquid
 „ lex nostra inauditum iudicat quemquã? Discãt
 „ primum, ait Zosimus, deinde dicant: Sed factio
 num natura, ait quidam Censor, esse uidetur,
 ut unaqueq; Principem suum suspiciat pluri-
 mum, & præferre aliis contendat, atque eo
 acrius, qui in ea maior est afficiatur, cum re-
 pugnari instituto illi perspexerit, cui semel
 se addixit. Fateor, nec omnino improbo; cum
 omnibus hominibus, etiã illis, qui illiberales, &
 sordidas artes exercent, in more positum sit, &
 receptum, ut pro uniuscuiusque genio, eum
 suæ artis principem laudibus singuli efferant,
 quem in ea excellere iudicauerint. Quamob-
 rem id impulsu, & excitatione quadam naturæ
 euenire contenderim, atq; adeo intelligentiæ,
 quæ boni alicuius gratia operatur: Ita. n. uirtu-
 ti suum redditur præmium. Cum primum enim
 præcellentem in re quapiam ceteri cogitatio-
 ne inuenerint, suspiciunt, & uenerantur:
 „ Habet enim uenerationē iustā (inquit Cicero)

Quicquid excellit: & D. Hilarius, Quod sentum
 atque opinionem ingenii communis excellit, id
 per admirationem sui meretur laudē. Deinde,
 candidati reliqui hac præstantissimorum uiro-
 rum gloria ueluti calcari quodam ad metam
 uirtutis attingendam feliciter urgentur: ut e-
 nim quidam ait, Ad studia quique accendimur
 gloria. Et postremo quilibet quem magis pro-
 bauerit, potest in ea disciplina, & facultate, cui
 nauare operam cupit, ducem sibi, quem se-
 quatur, statuere; ac exemplar, quod imita-
 ri, & ad uiuum ueluti exprimere studeat.
 Solet enim, quæ institutio præuium non ha-
 bet præceptorem, ac ducem fallax esse, &
 omnino incerta. Quamobrem, & mundi
 fabrum exemplar quoddam imitatum fuisse
 Plato scribit, & Mosem scriptura refert
 tabernaculum instar exemplaris sibi in mon-
 te demonstrati, Dei iussu, ædificasse. Vt pro-
 inde Hieronymus recte monuerit. Habet u-
 numquodque propositum, Principes suos,
 Romani Duces imitentur Camillos, Pau-
 los, Regulos, Scipiones: Philosophi propo-
 nant sibi, Pythagoram, Socratem, Plato-
 nem, Aristotelem: Poetæ amulentur Home-
 rum, Virgilium, Menandrum, Terentium:

L I B E R

„ Historici Sallustium, Herodotum, Liuium :
 „ Oratores *Lyfiam*, Demostenem, Tullum, &
 „ ut ad nostra ueniamus, Episcopi, & præbyte-
 „ ri, Apostolos, & Apostolicos uiros, quorum
 „ Honorem habere uidentur, & meritum : nos
 „ autem habeamus. propositi nostri Principes
 „ Paulum, Antonium, Macarium : noster Prin-
 „ ceptus Helias, Heliseus, nostri Duces filii Prophe-
 tarum, Hæc ille. Non igitur est, cur impro-
 brem, cum sibi bonarum disciplinarum cultores
 antesignanum aliquem deligunt, quem sequan-
 tur, & quem laudare pro uiribus soleant : ue-
 rum nemo cum aliorum iniuria honorandus est,
 atque cum præclari uiri inuicem conferuntur,
 sunt propius, & accuratius inspiciendi; quã quæ
 procul cernimus, Plotino etiam teste, parua
 esse existimamus, suntq; eorum uel facta, uel
 scripta iustissima ingenii lance ponderanda.
 Plutarchus Græcos, & Romanos Imperato-
 res; Aristoteles in Poetica, Homerum, Aeschil-
 lum, & Sophoclem, & in politicis Spartanor-
 rum, Cretensium, & aliarum quarundam Vr-
 bibium leges, & mores; Georgius Trapezun-
 tius, atque Cardinalis Beslarion memoria pa-
 trum ferme nostrorum Platonem, & Aristote-
 lem; & nostra Ioannes Ecchius, atq; Erasmus

Hieronymum, & Augustinum; eodemq; fermè tempore Longolius Budaũ & Erasmus, aliq; alios præcellentes in aliquo scientiarum genere uiros, odiosè, ut quidem mihi uidetur, sed grauiter tamen, iudicio & rationibus adhibitis, inuicem compararunt. At uero factiosi quidam qui è scholis egrediuntur suos omnino duces se pulchrè efferre existimant cum cæteros, qui scholas reliquas instituerunt, atq; rexerunt probris dehonestauerint, & inani quodam fastu contempserint. Qui si pietatem aliquam cum doctrina coniunctam haberent, mirarer profectò uehementer, si sui eos non subpuderet. His itaque nos in præsentì uerius repugnabimus, quàm bellum mouebimus; Iniuriasq; refellemus potius, quàm inferremus; ubi Doctorem sanctum nulla cum maturitate, nullò uersuato decoro petulanter, ac temerè insectantur.

Et, ut ab ouo, quòd aiunt, ueluti exordiamur, annum à sanctissimi Doctoris discessu è uita circiter decimum, cum illius lucubrationes summa cum laude, & admiratione docti omnes legerent, & probarent, Rabula quidam prodiit, qui illas ad suum tribunal tanquàm censor citauit, & insigni quadam inscitia cum pari petulantia coniuncta, ut ille quidem aie-

bat, correxit: librumque propterea inuulgauit, quem Correctorium operum Thomæ inscripsit. Florebat Aegidius Romanus tunc sancti Doctoris quondam auditor, uir excellenti doctrina, & iudicio acerrimo, ornatus, qui & magistri placita fortissime defendit, & errores, ac ineptias Rabulæ illius ita detexit, & in theatrum exposuit, ut publico ueluti iudicio uictoriam tulerit, & cimmeriis tenebris codicem illum indoctum, quem eleganter, ac uerè Corruptorium nuncupauit, obruerit: atque præterea nomen auctoris suppressit in pœnam, ne uidelicet præclaris suis scriptis perennitatem aliquam, ullo unquam tempore consequeretur. Quamquam Abbas Trithemius eum ueluti ab inferis imprudenter, ut alios quosdam, postea reuocauerit. Prodiit deinde uniuersitatis Parisiensis nomine, censura quædam, quæ in S. Thomæ doctrinam ita genuinum infigit, & sic debacchatur, ut eruditi Catholici, qui Scholasticæ Theologiæ genitricem illam uenerari solent, grauiter, & moleste admodum ferant tam probrosam, & contumeliosam lucubrationem illius nomini inscriptam undique circumferri. Ego planè,

& si non dubitem alium neminem contingere S. Thomæ antagonistam, & concertatorem potuisse, cuius congressu gloriosior euadere posset; atque infelix illius libelli auctor: uideamq; inconsultam illam, & subitam censuram irrideri passim, atque contemni: ex candesco nihilominus, quod eo temeritatis non modo impune, sed etiam conniuentibus Parisinis auctor ille progressus sit, ut quisquis alias illas, & fæces, quas eo opere congerit in celeberrimos magistros tanquam in auctores, & fontes reiecerit. Utq; intelligant omnes, num ita sit, & discant iuuenes in euolendis eiusmodi imperitis scriptis horas male non collocare, bona, & integra fide pauca hic eius uerba transcribam.

Quinta conclusio prædicta, Sancti Thomæ doctrina secundum quosdam est in fide erronea, seu in aliqua sui patre, de eiusmodi errore suspecta. Et in hac conclusione non assertiue, sed solum recitatiue loquimur. Pulchrè maiorin numero uertitur, ut emanasse à pluribus auctoribus, hoc est, ab uniuersitate uolumen illud docto malo Tyronibus, & indoctis imponeret, utrobique satis rhetoricè, & in transferenda accusatione, depellit enim eam

LIBER

a se & in alios reiiicit, atque in auctoritate sibi
 ementito uniuersitatis titulo paranda: & ne for
 te, quòd dixit excideret, mox hæc etiam addit.
*Dicunt enim aliqui quòd illa doctrina multos erro
 res continet.* Sed qui fit nebulo, ut eos, qui tam
 fœdam notam, & graue uulnus Thomæ sanctif
 simæ doctrinæ inferunt, nequaquam prodas: ne
 quaquam de nomine accerñas? Profer nomina
 & uidebimus eos esse Ioannem Vuiclefum,
 Ioannem Hussum, Hieronymum Pragensem,
 aliosq; uel hæreticos, uel factiosos, & contentio
 sos obtrectatores; qui tanti uiri splendore com
 moti sese in tenebris abdunt. quorum auctori
 ta in re hac, quicquam tribuere, reuera est in fi
 de uehementer errare; alioquin quid est, quod
 ais? *Dicunt enim aliqui, quòd ista doctrina mul
 tos cõtinet errores?* Etenim & pleriq; sunt, qui sa
 cras l teras multos continere errores affirmãt.
 Alcoranus, Talmuristæ, Manichæus, Lutherus
 & alii, qui uel ueteres, uel nouas, uel earum par
 tem, uel in integrum omnes. sacrilegè non mo
 do olim, sed nostra quoq; atate reiiiciunt: num
 ergo damnandæ illæ propterea sunt; aut ita a
 catholicis recipiendæ, ut de earum factitate sub
 dubitèt? quis hoc dicat? Apage ergo cum in
 tolerabili hac siue ignorantia, siue amarulen
 tia.

tia . Sed proferam argumenta quibus sciolus
 iste grauisimum magistrum adoritur : & cum
 spectatum admisero , risum teneatis amici . Pri-
 mum non minori ignorantia, quàm amarulen-
 tia caput trigessimum libri secundi aduersus gē-
 tes quaqua uersum, sed infelicissimè tamen ex-
 pendit, confestimq̃ locutionem quandam San-
 cti Thomæ, ita enim loquitur , falsam sibi, &
 impropriam uideri affirmat; ut propterea liceat
 nobis exigere causam : Ergo sic ille ait, *Et hoc
 probatur &c.* cum rursus scribit, uideri sibi
 fundamētum doctrinæ, quam eo capite. S. Tho-
 mas tradit, multipliciter erroneum, rationem
 hanc eruditus uir, & naris prorsus emuncta at-
 tulit . *Primo quia &c.* Utrobique nihil aliud
 amice lector addit, nullis argumentis præterea
 nititur ; Sed eisdem præcisè uerbis, quæ legis,
 pugnam instruit, negotiumq̃ omne absoluit, et
 uictoriæ Encomium iactat . Papè quanta insa-
 nia . Quis rogo hoc homine crassiore, & sto-
 lidiorem seculis etiam infelicissimis prioribus
 illis se uidisse unquàm meminit ? Et hic dignus
 est, qui cum Thoma pugnassee dicatur ? qui ma-
 nibus studiosorum teratur ? & quem Parisien-
 ses suo nomine cum magistro sententiarum im-
 pressum legi æquo animo ferant ? Proh pudor,

Sed ad hæc, cum enumerasset nonnulla, quæ in doctrina. S. Thomæ displicere sibi imperitè cõ- tendit; alia quædam præterea ab illis esse sub- dit; quæ erronea, falsa, & impropria in illa sunt; quæ si roges, ut prodat; ita mollis, & delicatus homo respondet; *Quæ tamen ex tædio præter- missimus.* Et ita Ioannes doctissime.

Si tantum spectes hominis caput Hectora credas

Si stantem uideas, Astyanacta putes.

Proinde clarissimæ illi uniuersitati dedecori esse semper existimaui tam ineruditum, & pro- brosum libellum illius nomine inscribi: Quam obrem uolui excursionem breuissimam hac candi- datos omnes admonuisse magis, quam cum indoctissimo illo Anonymo pugnasse: Nec tamen ab eruditis minorem gratiam spero mihi relatum iri. Iam uero eius generis complures reperies, qui non nisi multis a- marulentiis, magnoque uerborum strepi- tu, liuore quodam, & insigni malitia ducti, sus- picari certè aliud non licet, præstantissimi huius Doctoris monimenta suscipere deque fa- ciunt, quos omnino præterire, atque contem- nere, ut ad grauiora properem, mei esse mu- neris censeo, & Aristoteles ita fieri oportere,

prudenter submonuit .

Venio ad eruditos quosdam, qui maiores illos nostros, qui in Theologia ultra quingentos, uel etiam sexcentos Ecclesiæ priores annos scripserunt, auidissime legunt, summopere admirantur, & mirificè colunt: Sanctum autem Thomam, & recentiores hos, qui citra quingentos hos annos prodierunt, & Scholastici nūcupantur, nequaquam sua lectione dignos censent, molesteq̄ ferunt à quoque impensius laudari: dicereq̄ frequenter in congressibus solēt, quod ueteres Patres non modo eloquentissimi in scribendo, & suauissimi sunt, & proinde gratiam, & amorem Theologiæ conciliant, reliqui uero barbari, & sordidi, & qui lectores abigunt, & perterrefaciunt; uerum etiam, quòd illi Theologiæ fontes, & præclari parentes sint, atque auctores: Scholastici autem compilatores, & rapsodi, quòd nihil fermè noui promunt; sed acceptam à Patribus doctrinam anxii disquisitores, & uitiligatores obscurasse suis disputationibus uideantur: quamobrem Oecumenica Concilia, ipsaque in primis Romana sedes fidei magistra tanti hos patres fecerunt, ut non nisi illis ducibus, & magistris emergentes in Ecclesia de Religione

controuerſias definierint, & publicis editis eorum opera comprobauerint: Scholaſticos autem non modo hallucinari, uerumetiam pernicioſe erraſſe affirmant; & proinde probè Reipublicæ noſtræ conſultum iri, ſi iuuentutis noſtræ flos, qui ſcholas ſectatur, & ſuſpicit, ad ſacra Biblia, & ueterum duntaxat uolumina accuratè legenda, reuocaretur. Et hæc quidem illi. At uero alii quidam doctrinam Thomæ multos habere oppugnatores, uiros egregios, & celebris in Eccleſia nominis cõtendunt. Henricum, Durandum, Ioannem Scotum, Alphonſum, Gregorium Ariminenſem, Aureolum, & complures alios, quos omnes aut imperitiæ aut maleuolentiæ damnare, ſummæ eſſet impudentiæ, & temeritatis: contra uero Catholicos omnes recipere ueteres patres, atque eorum doctrinæ ſubſcribere. Sunt & alij, qui crebrò articulos quorſdam Lutetiæ Pariſiorum damnatos, qui ex Thomæ doctrina feruntur excerpti, aut certè cum illa arctam habere neceſſitudinem, & aſſinitatem, in illam obiiciunt; Alii rurfum ſatidire ſe in eius ſcriptis frequentem illam locorū multorum repetitionem, quam cernimus, ſiquidem nō modo in Summa, quin etiam in Sententiis, in Quæſtionibus Diſputatis, & cæteris fer-

mè omnibus scriptis eadem argumenta subie-
ctasq; materias tractat, ut non possit lectori cre-
bra illa repetitio rerum etiam pulcherrimarum
non esse molesta, & superuacaneus illius docto-
ris alicubi labor. Obiiciunt in eundem alii ob-
scuritatem, nam cum multa multis in locis scri-
pserit à se ipse, ueluti eorum immemor, quæ ali-
bi dixerit crebro' recedit suppresso nomine, inter-
dum autem, & se accito recantat, ut multam ob-
id, atque accuratam meditationem afferre lecto-
rem oporteat, si dictorum conciliationem, atq;
concordiam assequi ubique uelit. Sunt & præ-
terea mysticæ Theologiæ studiosi quidam qui
se moleste ferre dicunt, quòd frigidum, & elan-
guescentem animum hæc Thomæ doctrina ad-
modum raro ad Dei amorē, & ad bene beatæq;
uiuendum calefaciat, & impellat: atque quòd
seculares disciplinas cum Theologicis frequen-
tissime commiscet, perinde ac si sacra scriptu-
ra, & Sanctorum explicationes satis non essent
ad arcana illa percipienda, quæ nec gentilium,
& uniuersæ naturæ oculus uidit, nec auris audi-
uit: Quod in scholasticis fermè omnibus, D.
Bonauentura excepto, Cancellarius Gerson
deplorat, magni apud quosdam nominis Do-
ctor, quemadmodum quoque quòd curiosi ni-

LIBER

mium sint, & ea inuestigent interdum, quæ hu-
 militate, & sancto silentio adorare debuerant,
 & ea subtilissime disquirant, quæ nullam lecto-
 ribus afferunt frugem, aut utilitatem, nihiliq̃
 aut certè parui referat, num sic, uel alio modo
 se habeant: quod argumentum Erasmus & fu-
 nesti homines quidam rhetoricè, hoc est mul-
 tis uerborum lenociniis, ac præstigiis ita tra-
 ctarunt; ut bonæ indolis egregios plures adole-
 scentes à Scholasticorum, præsertim à Sancti
 Thomæ stabili, & certa doctrina ad Poetarum
 nugas, & flores rhetorum malignè abduxerint,
 in illisq̃ conscensescere coegerint. Sed & nōnul-
 li partitiones illas, & subpartitiones tam cre-
 bras in eius scriptis magnopere damnant. Pos-
 tremò mirantur quidam, & facti rationem
 quarunt, cur Aquinas nunquàm præceptoris
 Alberti, nusquàm Alexandri Allensis, Vin-
 centii, & aliorum meminerit, nunquàm honoris
 saltem gratia citauerit, qui uel eadem atate cū
 eo fuerunt, uel certè paulo antecesserunt, quo-
 rum ueruntamen doctrina, & scriptis plurimū
 profecisse uidetur. ac nisi hominis sanctissimi
 puritas, & innocentia criticos hos deterreret,
 plura quoq; , & non rogati ultro doctrinæ huic
 obiicerent.

Aduersus igitur hos, cum rationibus agere nobiscum uideantur, non maledictis, ita ego submissa, & æquabili disputatione agam: ut uicissim rationibus, argumentis, & testimoniis ostendam, quod mearum partium est, Sancti Thomæ scilicet doctrinam tanquám domum illam euangelicam supra petram egregie structam uentorum huiusmodi uim, & aeris inclementiam non pertimescere, quinimò inconcussam manere, & ueluti conflagram Mosis Rubum in medio ignis, uel certè uti sanctos illos Iuuenes Dei cultores in fornace nõ consumi, sed perstare, & cohærescere. Iudiciũ uero tuum, & cęsuram uir eruditissime ultrò depono.

Ergo Sancti Thomæ præsidio rursus hic implorato, sic ego prioribus respondeo. Adeò agnoscere me, & uenerari ueteres Ecclesiæ Doctores, ut Christianam pietatem omnem, post sacras literas, & Apostolorum traditiones, eisdem memor, & gratus acceptam referam, eisquẽ post Apostolos, & martyres principem in Ecclesia locum Catholicis tribuo; honorisque gratia soleo cum Basilio eos uocare Theologos; cum Gregorio Nazianzeno sermone, & opere magnos; cum Athanasio mirabiles, & laboriosissimos; cū Hieronymo

L I B E R

magistros Ecclesiarum , Orbis Deucaliones ,
 Aquilas; cum Ruffino columnas Ecclesiæ , &
 turrets inexpugnabiles; cum Augustino sanctos,
 & Venerabiles Sacerdotes, & in diuinorum elo
 quiorum tractatione Clarissimos; cum Celesti
 no, uiros sanctæ recordationis, & magistros op
 timos; cum Damasceno, Deiferos; cum Ven. Be
 da eminentissimas Catholicæ fidei arces; cum
 Bernardo ualidissimos hæreticorum malleos;
 cum Agathone egregios Præsules, præstantis
 simos doctores, prudentissimos ueritatis prædi
 catores, & defensores, atque Orthodoxæ fidei
 constantissimos propugnatores; & postremo
 cum Oecumenicis Synodis Patres patrum, glo
 riosos doctores, & tuta munimenta Ecclesiæ.
 Memini, & frequentissime quidem præclaræ il
 lius Basilii sententiæ, Quod uetustate excellit ue
 nerandum est; ac prudentis admonitionis Zosi
 mi, Apud nos inconuulsis radicibus uiuat anti
 quitas; & demum quod Calistratus dixit, Sem
 per in Republica nostra uenerabilis fuit senes
 ctus, & senibus eundem, quem magistratibus
 honorem maiores nostri uiri laudatissimi tri
 buerunt. Verum enim uero agnosco, & iustis
 laudibus alios posteriores complures etiã pro
 sequor, qui spiritus sancti opera, & magisterio
non

non uno eodemque tempore omnes pro patribus filii in Ecclesia nati sunt, quosque ob eorum in nos præclara merita publico iamdudum orbis decreto uocamus Angelicos, Seraphicos, Solēnes, Irrefragabiles, Subtiles, Illuminatos, Graues, Resolutos, Profundos, Magnos, et Maximos. Siquidem Alberto nunquam pro dignitate satis laudato uiro gymnasiolorum consensus, uiuenti ultrò hoc cognomentum detulit: ut satis mirari non desinam, cur eos impensè laudari à nobis antiquarii illi molestè ferant. Laudat Plato Græcos, quòd artes & disciplinas omnes, quas à Barbaris acceperant, auxerint, & illustrauerint; & non attollemus præconiis illos, qui Theologiam in scriptis Patrum dispersam, & latisimis, ueluti campis hinc inde in frustra magisquam in membra diuisam collegerunt, in unumque corpus contraxerunt, ac ursarum more, multo labore, & uigiliis lambendo pulcherrimam effinxerunt, intraque certam domum sic habitare fecerunt, ut nemo sit, qui non breui quoque tempore eam conuenire possit: deque facie cognoscere, & eius euadere non iam hospes, sed contubernalis, & familiaris? Quanto tempore quaeso, quanto studio, quibus uigiliis opus est, si Theologus, doctus, & peritus so-

D

LIBER

la ueterum patrum lectione euadere uelis? Nul-
 lus eorum sanè est, qui ordine, methodo, & re-
 rum connexionè, quemadmodum posteriorum
 pleriq; in primis autem Sanctissimus Aquinas,
 rem Theologicam uniuersam tractauerit, sed
 cum uel sacra Biblia explicarent, uel in gentes,
 Iudæos, & hæreticos scriberent, uel à micis sci
 scitantibus satisfacere cuperent, euenit, ut unus
 in uno, alius in alio argumento eruditionis suæ
 opes effuderit, hæcque ratione talenta sibi credi-
 ta exposuerit; ut si ueterum illorum lectione
 duntaxat contentus, absolueret numeris omni-
 bus Theologiam uelis, uere ars longa, & uita
 breuis futura sit. Quamobrem Ioanni Dama-
 sceno Patri præstantissimo, qui anno Domini
 quinquagesimo ferè supra septingentesimum,
 omnium, ni fallor, primus Theologiæ Pano-
 pliam, quatuor de orthodoxa fide inscriptis li-
 bris congerere, & ordine distribuere aggressus
 est; referre multas gratias Theologi omnes de-
 bemus. Etenim cum primo libro de Deo, &
 quatenus essentia unus est, & quatenus personis
 est trinus egisset: mox secundo de opificio at-
 que formatione uisibilium creaturarum, eoque
 pertinentibus rebus aliis: tertio de incarnatio-
 ne uerbi Dei ac rebus ab eo ad descensum us-

que ad inferos, præclare gestis: quarto denique de illis omnibus quæ Christo Domino à resurrectione contigerunt, atque deinceps de fide, de Baptismo, de Eucharistia, deq; Antichristo, & postrema humani generis resurrectione tractauit, eo usus differēdi, docēdiq; pulcherrimo ordine, qui, cū Petro Abelardo, Magistroq; Bandino, & posterioribus omnibus placuisset, a Petro quoque Lombardo Episcopo Parisi ēsi, annis circiter quadringentis post Damascenum, in quatuor libris, quos Sētentiæ uocant, seruatus est. In quibus ita copiosè, & dilucidè Theologiam omnē complectitur, ut, cū imitari Damascenum uideatur, longo tamē interuallo antecedit, magistriq; nomen, reclamante nemine, adeptus sit. Et planè plurima neq; leuia, neq; cōtemnenda, quinimò absq; quorū notitia Theologia manibus, pedibusq; trunca esse uideretur, Damascenus iportuno silentio præterierat. Huiusmōi sūt sacramēta alia ab his, quæ cōmemorauimus; uirtutes morales ac Theologica, & quæ illis aduersātur uitia ac peccata: adhæc spiritus sancti dona, beatitudines, hominū status, & alia propemodū innumera, quorū, una fide excepta, aut nusquā ille meminit, aut certè quasi per trāsennā, Abelardus aut hæreticus cū

fuerit, & Bandinus humilis nimium, & concisus raro aut nunquam leguntur: At uero cum Gulielmi ambo Antiodorensis, & Parisiensis, Albertusq; Magnus, & Alexander Alenfis Lombardum non multis seculis postea subsequuti, eius imitatione Theologiae summas quasdam meliori ordine edidissent: D. Thomas omnium postremus Theologiae illustrem illam summam certissimo ordine pulcherrima methodo, & differendi subtilissimo artificio scripsit, palmamq; antiquioribus, & posteris omnibus citra controuersiam in eo scribendi genere ademit, numerisq; prorsus omnibus, ut cruditissimi quique fatentur, sacram Doctrinam nostram absoluit. Quam ob rem cum primum illa in lucem prodiit, omnes antiquorum summa tanquam ex orienti soli sidera concesserunt: Et acutissimi uiri, qui postea ad praeclearam gloriam principatusq; fastigium cum Thoma contendere uisi sunt, prudenter maluerunt in elucidando Lombardo, atque in miscellaneis disputationibus, quae Quodlibeta uocant, quam in edenda summa Theologiae aliqua cum eo periculum facere. Persequemur tamen longiore oratione laudes eius operis inferius, nunc ostendisse satis sit Scholasticorum, praecipuaq; sancti

Thomæ beneficio habere nos integram, & egregie formatam Theologiam, immensumque Præscorum Patrum Oceanum fuisse, eorundem industria, ueluti quibusdam angustis sinibus contractum, ut longi itineris moras studiosi cari amplius nequeant, si non omnia littora, & stationes lustrauerint. Non possumus igitur eos non admirari, non eximiis laudibus persequi, ac demum honestissimum illis locum in Ecclesia non dare.

Sed aliud præterea beneficium, quod neque leue, neque contemnendum est, Theologis uiri celeberrimi suis disputationibus, Scholasticisque officiis præstiterunt. Nã cum Veteres minori interdum, ut ita dicam, circumspectione, maioriq; licentia in scribendo usi sint, quod non adeo multi hæretici eo tempore Rempublicam Christianam uexarent, & se aliter intelligi non posse arbitrarentur, quàm catholica sentiret Ecclesia: Recentiorum quoque opera factum est, primum quidem, ut patres commodè & piè posteriores Catholici interpretemur; non uero eos confestim nostra censura aut damnemus, aut deridendos, & exsibilandos, quod faciunt hæretici, in medium proferamus: deinde ut pressius, limatiusque à præscriptis uerborum qui

busdam formulis, certisq; consensu doctorum, regulis non recedentes loquamur. Neq; enim ea uerborum libertate Theologis uti concessum est, qua Philosophi gentilium usi sunt; qui non semper castas, & religiosas aures requirebant: sed castè, propriè, accuratè, & demum ita, ut nullam offensionem, nullam impiam falsamue opinionem in animis auditorum sua oratione pariant. Quam forte ob causam Hieronymus trium Hypostaseō nomēclaturā, quod noua illi uideretur, uel certè priscorum inscriptis non admodum frequens; non nisi Damasi auctoritate munitus recipere uoluit: & Augustinum, quod Fortunæ nomē suis inscriptis frequētasset pœnituit. Siquidem receptis hisce loquendi formulis, quas seruamus, fit, ut in præfenti tutissimam, castissimamq; Theologiam habeamus. ut hisce quoque rationibus laudare, & uenerari Patres Scholasticos Catholici omnes teneamur.

Sed Barbarè inquit nonnulli, & sordidè scholæ loquuntur. Audio, & planè fateor contempnisse, aut certe neglexisse eorum quosdam consulto illas orationis, & linguæ elegantias, atque amantates: quas ueterū quidam ad superstitionē usq; ut dicam quòd sentio, haud raro

sectatur. Sic. n. aureo illo fluunt eloquentiæ flu-
mine, ut interdum satis assequi nõ possim, num
prodesse magis, quã delectare, & num Philolo-
gis magis, quã Philosophis scribere uolue-
rint. Scholastici uero insigniores in id incũbunt
omnes, atq; laborant, ut rerum ueritatẽ nullis
coloribus fucatam, nullis lenociniis expolitam
rectis, masculis, & acutis ingeniis spectandã exhi-
beant: quæ neq; incultam dictionem horrent,
nec abigi se à Theologiæ domo, quòd rethores
& grãmatici non sint propterea arbitrãtur. Le-
gat qui uolet Augustinũ, & lacte magis, quã
solido cibo uesci oportere eos omnes animad-
uertet, qui flores orationis atq; splendorem an-
xii ita requirunt.

Quantũ Aquinatis oratio non solœcismos
habet, non barbarismos, non odiosa, non etiam
latinissimis hominibus prorsus ingrata. Neruo-
sa est, perspicua est, & ut mihi quidẽ uidetur uo-
cum proprietatem seruat, & certis numeris
fluit. quamobrem, eruditorum omnium consen-
su, Scholasticos omnes in dicendo superat.
Præstabitq; fortasse quorũdam testimonia hoc
loco afferre, qui maximam laudem in scribẽdo
tẽpestate nostra adepti sunt. M. itaq; Antonius
Nata sic quodam in loco scribit, D. Thomas

„ uir diuino, & caelesti ingenio, qui optima astu-
 „ due meditatur, ac ea dilucidius ceteris profert:
 „ Iacobus Brutus Cluriensis: stilum inquit, habet
 „ D. Thomas clarum, atque facilem, nulla Bar-
 „ bariæ respersum, & suos ita conceptus expris-
 „ mit, ut altæ profundæq; materiæ quasi lenisim
 „ percipi possint: Ludouicus autem uiues hunc
 „ in modum ait: simile est huic opus D. Thomæ
 „ Aquinatis secundæ partis summæ, quod in
 „ duos Tomos diuiditur, scriptoris de Scola om-
 „ nium sanissimi, & minime inepti: Cui Basilius
 „ Zanchius, ita subscribit. Ideo in primis chris-
 „ tianæ fidei decreta atque sententiæ ex una ali-
 „ qua e summis, quas uocant, illustrium Theolo-
 „ gorū, maximeq; Doctissimorū Virorum iudi-
 „ cio, D. Thomæ Aquinatis, quantum satis est, ad
 „ discenda sunt; quia eas clarè admodum, & in
 „ breui, & quod magni refert, rectè, atque or-
 „ dine, ac summatim inde colligere, atque intelli-
 „ gere licebit: At uero Erasmus, qui non modo
 „ Aquinati, sed reliquis omnibus utriusq; clas-
 „ sic Doctoribus, ipsiq; christianæ Reipublicæ præ-
 „ cipue iniquior extitisse crebro uidetur, ita de
 „ eo alicubi scriptum reliquit. Thomas ad dicen-
 „ dum non fuit natura ineptus, si sele perinde hic
 „ exercuisset, ut exercuit in philosophia & in ar-
 „ gumen-

gumentando. *Et alibi rursus hunc in modum,*
 Dictu mirum est, quàm se torqueat hoc loco „
 Thomas Aquinas, uir alioqui non suo tantum „
 seculo magnus. Nam meo quidem animo nul- „
 lus est recentium Theologorum, cui par sit dili- „
 gentia, cui fanius ingenium, cui solidior eru- „
 ditio, planeq; dignus erat, cui linguarum quoq; „
 peritia, reliquaq; bonarum artium suppellex „
 contingeret, qui iis, quæ per eam tempesta- „
 tem dabantur, tam dextrè sit usus. Hæc qui- „
 dem Erasmus, & recte planè. Neq; enim ea cla- „
 rissima Latinæ linguæ Lumina, Vallas, Adria- „
 nos, Thesaurus, Promptuarios, quibus, ceu Lo- „
 godædalis quibusdã, hæc nostra in re latina fœ- „
 licissime iuuatur, & promouetur, Thomæ ætas „
 habuit: Verum puluerulentos illos, & ita mo- „
 do neglectos indices, atque auctores, quorum „
 nomina, persequi superuacaneum est. Isido- „
 rum præsertim, quem Alciatus esse omnino ma- „
 lum latinitatis auctorem dicit, ut mirari nemo „
 proinde debeat, si ignorauit Aquinas, unde „
 Articulus latinæ uox inflectatur, & quid Græ- „
 ca dictio Molote apud Paulum significet, quæ „
 admodum & Periodus apud Aristotelem unde „
 inflectatur, & quamobrem Aristotelis libri ali- „
 quot Acroamatici, reliqui Exoretici dicantur,

E

LIBER

putaueritq̄ falsò à Samo Calabriae Vrbe
 Pythagoram Samium nuncupatum fuisse .
 Quinquàm hæc , & alia ab antiquioribus pe-
 ti poterant , qui de illis copiosè scripserunt ,
 sed interdum operi longo fas est obrepere
 somnum , & ueteres atque recentiores præ-
 stantissimos uiros grauiora , quàm plurima
 præterierunt . cumq̄ in interpretando Aristote-
 le , & sacris Bibliis illustrandis potissimum
 ille uersaretur , Aristotelisq̄ æditio , quam
 interpretatur barbara , aut certe inculta es-
 se noscatur , quamobrem & Boetii non es-
 se illam plerique in linguis docti affirmant ,
 & sacrae literæ nullo orationis flore , sed sim-
 plicissimis uerbis loquantur , ineptus ille at-
 que imprudens fuisset , si Latinae linguæ or-
 namenta , & cultum sectari in illis uoluisset .
 Pulchrè enim Hieronymus alicubi ait ,
 „ Neque hebraeum Prophetam edisserens or-
 „ ratoriis debeo declamatiunculis ludere ,
 „ & in narrationibus , atque epilogis Asiati-
 „ co more cantare . Sed quid postremo quod
 „ nec Veterum stilum , ac dictionem censors
 „ isti , qui Thomam barbarè loqui contendunt ,
 „ omnino probant ? quinquàm cum de

Scholasticis uerba faciunt, ut eos inuidè deprimant, aut certè, quod magis optarem, immemores eorum, quæ alibi dixerunt, Patres ipsos nitidissimos, eloquentissimosq̄ appellant? Cyprianum profecto, Augustinus suauissimum Doctorem, & merito uocat; Hieronymusquè illi orationis splendorem tribuit. At quomodo hunc, & alios plures Hispanus quidam, & tumidus censor expediat, referre, quanquam non sine stomacho, pergo: Ita enim ait. Tertullianus perturbatissime, loquitur, ut Afer: Cyprianus, & Arnobius eiusdem gentis clarius, sed & ipsi nonnunquam afrè: Augustinus multum habet Africitatis in contextu dictionis: Ambrosius non admodum Latinus est, ut suavis: Latinior est Hieronymus, nisi quod nonnunquam Sacrum se Auctorem esse meminit de re sollicitus magis, quam de uerbis. Ergo eorum Latinorum Patrum, qui primas in Ecclesia tenent, nemo censori huic omnino Latine, nemo omnino pure, & eleganter loquitur. Theodorus Gaza Iudicis sententiam in Hieronymum, quod Ciceronianus esset, irridebat. Alii, unum duntaxat Ciceronem sua

L I B E R

lectione dignantur, & mirabimur cum Thomam barbare uel etiam sordidè scribere luculeii isti contendunt ?

Iam uero cum innumera fermè sanctarū scripturarū arcana, & præstantissimorum Philosophorū argumenta, quorum Patres nō meminerunt, Scholastici subtiliter accurateq; explicauerint; nō satis intelligo, cur Fontes, Parentes, Auctoresq; appellare hos homines isti ubiq; recusant. Quanquàm enim aurea illa Ecclesiæ ætas, quæ plenitudinis à Paulo nuncupatur, qua Dominus noster nobiscum est uersatus in terris, Apostoliq; Principes nostri, & beatissima in primis uirgo Orbem sic illustrarunt, charismatibus omnibus refertissima & cumulatisissima fuerit; perspexerunt nihilominus, spiritu sancto Ecclesiæ magistro docente, arcana multa, rerumq; multarum ueritatem Thomas, & Recentiores nonnulli accuratius, quàm uel Basilius, uel Hieronymus, uel Veterum eorū complures, quos ii Fōtes Theologiæ uocant, & nos minime recusamus. Quod si Critici dixerint, accepisse Recentiores à Patribus semina eorū argumentorum, quæ ecclesiæ foelicissime reserauerūt; ut propterea Veteres soli auctores, & parentes Theologiæ dici mereantur & possint:

nos uicissim Veteres ab Apostolis, & Prophetis monumētorum suorū & semina & segetem omnem, commodato ueluti, accepisse affirmabimus; ut proinde catholica, & probata, non hæretica, aut suspecta recens hæc, & antiqua Ecclesiæ doctrina esse hoc argumento noscatur. Nam Tertullianus Nouellitātē omnem (usurpabo eius uerba) suspectam haberi uult, & id esse uerum, quod est primum; quodq̄ posterius est, adulterum esse. nimirum, ut alii quidam ante nos recte intellexerunt, cum ita posterius est, quod ab Apostolis, & Patribus originē suā nō trahit: ita enim & dominus cum libellum repudi, quem lata lege permiserat Moses, non probaret, Nouellitatis crimen à se depellit: Ab initio, inquit, non sic erat; ut proinde uetus institutum se restaurare magis, quàm noui quippiā afferre ostēderet. Et hæc est catholicorum securitas: Quod ab Ecclesia accipi (inquit Bernardus) securus teneo. Et patres synodi Nicenæ secundæ, Magnam securitatem in eo collocamus, quod nulla recentia inuenta ad rem nostram probandam inquirimus, sed Apostolicis, & Patrum doctrinis, Ecclesiasticisq̄ consuetudinibus acquiescentes, his nostra confirmamus. Sed & Plato pulchre ait, argumentum inscitix esse a sa

pientibus dissentire. Et Socrates ironicós, ut
 mea fert sententia, dixit, nam Sophistarum ac
 leuissimorum hominum magis, quam præstan-
 tissimi Philosophi uox illa alioquin esse uide-
 tur, Semper noua ac pulchra stupeſco. Ad-
 hæc, cum Thomas, cæteriꝑ Scholaſtici fermè
 omnes antiquorum Patrum nomina, per quos
 in literis profecerunt, nunquàm diſſimulare,
 quin potius honorifica crebrò cum præfatio-
 ne citare ſoleant, non ſatis id quoque intelli-
 go, cur uel compilatores, uel fures, uel ingra-
 ti, ab antiquariis hiſce Scholaſtici dicantur.
 Neque enim qui aliorum laboribus in re litera-
 ria ſua ſcripta locupletant compilatores, aut
 rapsodi propterea dici conſeſtim merentur.
 Alioquin ſcriptores pleroſꝑ ueteres, quos iſti
 extollunt compilatores quoque uocabimus.
 Nemo enim quidquàm cum laude ullo un-
 quàm tempore, aut ſcripſit, aut docuit, qui
 priorum uolumina, qui de illis, quæ tractare
 uult argumentis ſcripſerunt, non accuratè in-
 ſpexerit, & in ſuū uſum prudenter cōuerterit.
 Vt enim Spiritus prodit arcana ad utilitatem
 Eccleſiæ, ita pia hac mente Auctores Catho-
 lici ſua uolumina conſcripſerunt, ut cæteris om-
 nibus pro uiribus prodeſſe uoluerint. Ergo quæ

admodum fur ille non est, qui aut uolente, aut
 conuiuente horti domino alicuius poma de-
 cerpserit, floresq̄ legerit: ita compiler non
 est, nec peculatus accusari potest, qui scriptis
 priorum, sua quoque uel copiosiora, uel or-
 natiora reddit monumenta. Sunt enim docto-
 rum uolumina horti, orationes flores, sententiæ
 poma. Quàm multa quæso Cyprianus a Ter-
 tulliano, quem propterea Magistrum uocabat,
 decerpserit? Quàm multa Augustinus a Cypria-
 no, ab Hilario, & ab aliis antiquioribus? At ue-
 ro Hilarius, & Ambrosius in Origenis, Hip-
 polyti, atque Basilii monumentis, suppressis eo-
 rum quoque nominibus (ut magis mireris)
 lucubrationes plerunque refarciunt: ut Hiero-
 nymus grauiter illos haud raro notauerit. Sed
 & Hieronymus ipse, nonne antiquorum uo-
 lumina, quorum erat in Ecclesia aliqua laus,
 improbo labore, & flagranti studio perpetuo
 euolebat? ob id nanq; scribit. Vtinam haberē
 tractatorum omnium uolumina, ut tarditatem
 ingenii, lectionis diligentia compensarem. Et
 alibi rursum. Operis mei est, & studii mul-
 tos legere, ut explorim diuersos flores car-
 pam, non tam probaturus omnia, quàm quæ
 bona sunt electurus. Ergo rectè dictum fuisse

» fateamur, Nihil dictum, quod non sit dictum prius. Et indigna hæc esse quæ præstantissimis uiris obiiciatur.

At uero amici nostri eorum disputationes præterea uituperant, qui miro ingenii acumine, & solertia incredibiles illas, de quibus tractat ad uiuum usque, quod aiunt, rescare, & earum minutissimam anatomen facere ea de causa solent, ut nihil ab illis indiscussum, nihil non perspectum, & examinatum remaneat; uiligatoresq; & anxios disputatores appellant, Talpæ Aquilas, Cicadæ Formicas rident. Crassi nimirum, & molles homines acutissimos uiros, quos laudare debuerant, imprudentes coarguunt. Fitq; quod pulchrè Quintilianus ait, ut dum imperitis periti uideri uolunt, peritis imperiti uideantur. Acres enim disputationes, & rerum investigationes, quas in umbratili pugna molles isti improbant, nõ modo mel de petra, & oleum de saxo durissimo depromere sæpe solent, uerum etiam ingenia excitare, acuere, facundaq; facere; certioraq; & cariora ea studiosis reddere quæ didicerunt. Vt prætermittam interea, solere eos, qui disputationibus, cæterisq; Scholasticorum exercitiis, operam diutius non dederunt, cum primum cum eiusmodi scholarum cultoribus

bus congregiuntur, dum in notissimo aliquo sibi argumento uersantur, uel uerba inaniter differendo profundere, uel prorsus elingues effici; in absurdasq; sententias, & manifestas repugnantias, tanquam uertigine commotos, ab eisdem quaqua uersum rapi, ita ut nec recte argumentari, nec probè respondere, nec methodo partiri, nec ex arte colligere, nec demum quid concedendum, quid uel negandū sit agnoscere uideantur. Quamobrem ad imperitorum asylum, hoc est ad probra, & contumelias se se miseri, & infelices euestigio uertunt, Antagonistasq; suos sophistas, litigiosos, ac uiligatores, furiis agitati, ridentibus spectatoribus uocant.

Sed esto quòd Scholasticorum nonnulli quaestionibus inutilibus, quas deuitandas esse Paulus monet, plus iusto haud rarò immorentur, ueritasq; eorum nimis altercationibus non semel euanescat; & quod eorum nonnulli ita subtiliter, ac uehementer eandem ueritatem uel labefactare uideantur, uel sub iudice manere, in utranque partem Carneadis, cæterorumq; sophistarum, & rhetorum more, differendo compellant; quid hæc ad D. Thomam? qui nihil non necessarium, non utile, non Theologo, aut Phi-

F

Iosopho dignum pulcherrimo ordine, magna
 grauitate, & incredibili iudicio ubiq; disputat?
 Vbi non ille disertis, & perspicuis uerbis sen-
 tentiam suam dicit? Vbi causas non
 aperit, atque rationes, quibus ab hac magis
 quàm ab illa parte stare ueritatem existimat?
 Temerè igitur, & non citra calumniam, Scola-
 sticorum quorundam uitia, ad sancti Thomæ
 grauisima scripta, aut in uniuersum ad Scho-
 lasticos omnes extendi solent. Quamobrem,
 & Apostolica sedes solius Thomæ Doctri-
 nam publico edicto probauit, Ecclesiæq; se-
 ctandam tradidit, eiusq; nomen, & auctori-
 tatem posteriora Concilia Oecumenica perpe-
 tuò uenerata sunt, & parem cuiusuis ueterum
 patrum auctoritati fecerunt. Certe in Tri-
 dentina Oecumenica Sinodo, quam, cum hæc
 scribimus, frequentissimam celebramus, ne-
 mo Patrum esse uidetur, cui religio non sit,
 cum de fidei dogmatibus agitur, a Thomæ sen-
 tentia uel latum unguē recedere, aut ab illa pro-
 uocare; ut, & ueteribus Patribus nihil minus
 Aquinas habuerit, & Scholastici omnes Princi-
 pem hunc suum receperint modis omnibus
 ornatisimum.

Sed & in cassum antiquarii isti Thomæ alū-

nos inuadunt, cum Scholasticos quosdam, in plerisq; religionis nostræ dogmatibus, errasse dicunt. Quod nos nequaquam inficiamur. Durandum siquidem improbamus, cum Dominum & Salvatorem nostrum, uera satisfactione pro nobis, Patri fecisse satis negauit; & cum satisfactiones sanctorum supererogatorias Ecclesiæ Thesauro auferre uidetur; quem admodum, & cum ait matrimonium christianum non esse Ecclesiæ sacramentum prescius, & proprie sumptum; & cum demum sentire quibusdam uidetur, quòd mihi planè compertum non est, originale peccatum esse quendam in nobis reatum, ut uocant, magis quàm aliquam culpam. Displicet nobis Gregorius Ariminensis, ubi opera illa nostra improbat, quæ pœnarum, & suppliciorum metu agimus; sicut etiam ubi arbitratur, infidelium præclara omnia, quæ nos etiam suspicimus, gesta, Domino esse inuisa, & uere peccata; & cum ancillam Agar cum Sarra in domo Abrahæ rixantem, hoc est cõcupiscentiam, quæ in nobis est, & rationi, quæ ad optima quæq; impellit, & deprecatur aduersari solet, originalem esse, quam omnes communi lege contrahimus, culpã: Nec assentiri D. Bonauëturæ possumus ubi

L I B E R

Apostolos instituisse Ecclesiæ nonnulla sacra-
 menta, quod uoluisse Lombardum ipse & alii
 pleriq; arbitratur, ut uerba eius non obscura
 præferunt, edocuit. Neq; dubitamus opinio-
 nem illam esse omnino explodendã quam Dio-
 nysius Cisteriensis, uir quidem, qui non absur-
 de interdum meditatur, frustra defendit; nemi-
 nem scilicet qui gratia, & charitate, quæ nô-
 stra est iustitia, careat, posse aliquod Dei man-
 datum, quoad substantiam (ut aiunt) operis dun-
 taxat, seruare. Sed & Olchot insignis alioquin
 Doctor perniciose, meo iudicio, errat, cum
 fidei actum liberum non esse docet. Neq; reci-
 pio, quia nec Ecclesiã Catholica recipit pro-
 desse illis, qui in inferno sunt, Ecclesiæ suffra-
 gia, uel ad aliquam suppliciorum mitigatio-
 nem, quod Augustinus de Ancona, sub cor-
 rectione tamen, & ut ille ait sine præiudicio opi-
 natur, uel etiam ad omnem condonationem,
 quod & alii quidã Alberto, & D. Thoma anti-
 quiores, magniq; nominis tēporibus illis in scho-
 lis putauerunt, & Marcus Ephesus Episco-
 pus pertinaciter, quemadmodum & alia com-
 plura minus catholica dogmata, patrum ferme
 memoria defendebat. Sed & Adam, cum (refe-
 rente Oyta) nihil sibi Dominum nostrum dum

hanc uitam in terris nobiscum uiueret prome
ruisse; & sanctos, qui Deo felicissime fruuntur
in cœlis etiamnum uere nobis mereri asserit,
grauiter hallucinatur. Neque placet quòd
Alexander de Ales Doctor alioquin grauif-
simus scribit uberiolem gratiam, maiusq; diuini-
tæ charitatis incrementum acquirere illum,
qui sub utraq; specie Eucharistiam sumpserit,
quàm qui sub una duntaxat: Sed & magistri
placita quædam is doctor tuetur, quæ cõmuni
sunt iamdudum consensu explosa, præsertim
ubi de illis loquitur, qui Baptismo Ioannis ini-
tiati fuerunt. Nec Franciscus de Maironis reci-
pitur cum de indulgentiarum Thesauro à com-
muni catholicorum consensu recedens edisse-
rit. Reiiicitur & Ioannes Scotus, non modo cū
de lumine gloriæ à Thoma recedere creditur,
uerum etiam quando purum hominem Dei
gratia præditum potuisse, Deo de absoluta ta-
men potentia ita uolente, pro peccatis satisfacere
putat: neque enim satisfactionis uim assequi-
tus esse uidetur. Vt alias illius opiniones minus
sobrias consulto præteream, quas uel improba-
uit, uel certe prorsus ignorauit ueneranda Pa-
trum nostrorū antiquitas: ut me impudentiæ,
& leuitatis recentioris cuiusdam eius interpre-

tis pudeat, qui Doctorem hunc irreprehensibilem, Doctrinãq; eius sanctam, atq; infallibilem, æditis nuper, & diulgatis in Patauino Gymnasio cõmentariis, appellat: Neglexit planè aureũ illud mandatũ hoc Silicernium: Nequid nimis. Inde factum est, ut imprudens, quod solius Verbi Dei proprium est, putarit doctrinæ hominis esse tribuendum, quod nemo unquam Catholicus ausus est facere. Nec, ut ego quidem sentio, Ioannes Scotus subtilis, & egregius Doctor, & qui inter classicios merito splendidum locũ iamdudũ obtinuit, consultus, de se ipso aliter respondisset, ac unus Augustinus uerè nõ minus, quàm modestè de se scriptum reliquit. Negare, inquit, non possum, nec debeo, sicut in ipsis maioribus, ita multa esse in tã multis opusculis meis, quæ possunt iusto iudicio, & nulla temeritate culpari. Porro Gulielmi Ochã errores insigniores plures sunt, quàm ut eos recensere hoc loco possimus. Et deniq; Magistrũ, Scholasticorum omnium Coriphæũ, pluribus ï locis cõmuniter reiici, Theologiæ nostræ tirũculi etiã norunt. Sed tantũ luminis sanctissimus Aquinas habuit, ut nullus insignis auctor extiterit, quanquam acutissimus, illiq; infensissimus; Rabulam enim Parisiensem illum, & indoctos

quosdam obtreſtatores, & hæreticos nihil mo-
ror, qui docuiſſe illū orthodoxæ fidei contraria
alicubi adnotauerit, uel dogma illius aliquod
per Eccleſiam, ſolemni adhibito iudicio, deſide
exploſum fuiſſe, deprehenderit. Vt fruſtra ho-
rum errores, cum de Thoma uerba fiunt, com-
memorentur; ille etenim reſtus in iis Deo opt.
Max. opitulāte perpetuò mās ſit. Et quod animi-
aduertere oēs cuperē, antea olim ſuis pulcherri-
mis ſcriptis, extēto ueluti brachio, & tanquā
de excelſo loco clamās, cæteros ne caderēt ſub
monuerat. Quāquā, quod ad reliquos attinet,
nemo ſit, qui ignoret erraſſe illos humana qua-
dā ſbecillitate, & rerum ignoratiōe, atq; oſcitā-
tia, quæ uel inuitis obrepere frequēter ſolet, an-
te Gymnaſiorum cēlurā, Cōciliorumq; & Ro-
manæ ſedis iudicium; nō animi elatione, & ipro-
bitate uti hæretici faciunt, qui uel per ſui placē-
tiā malā, uel inanē gloriā, uel per cæcitatē, & ma-
lā. ſ. ſententiā, uſurpabo Irenei uerba, ab Eccle-
ſia temere, & ipiè recedunt, & præterquā
oportet colligunt: Proinde cum uel cōſultò, uel for-
te fortuna aliquid indocte, & pernicioſe Hæreti-
ci pronunciauerint, nequaquā tueri illud, &
propugnare pertinaces, admoniti etiam crebro,
deſinunt: Malunt enim, inquit Auguſtinus,

„ Peruersis uocibus ueritati reluctari, quàm con
 „ fessis erroribus paci restitui: Cōtra uero Scho
 lastici omnes uiri laudatissimi scripta omnia
 sua, opiniones placita ultrò humilesq; Ecclesiæ
 probanda, uel improbanda detulerunt, & nobis
 cum semper māserunt, atque eorum iudicium,
 quibus spiritus sanctus ita differere in ecclesia
 dederit, ut qui priores loquuti sūt, & de manda
 to Pauli sedere, & conticescere debeant, nequa
 quàm recusant; existimantes cum Gregorio
 „ Nazianzeno satius esse bene uinci, quàm relu
 „ ctante spiritu uincere: Igitur non propterea
 quod interdum Scholaistici turpiter, ut illi uo
 lunt, errauerint; absq; delectu contemnere, aut
 illos omnes maledictis proculcare quispiam de
 bet. Quædam nanq; eorum uolumina tanquàm
 splendidissima sidera caliginem, & tenebras hæ
 reticorum frequenter discutunt, & semitas
 quibus facili, ac tuto itinere cælum conscenda
 mus catholicis aperiunt, & ostendunt. Etenim
 nec ueterum aliquem ita felicem, & beatum
 proferre facile fuerit, qui nullibi cæcutierit,
 nullibiue errauerit. Augustinus superius diser
 tis uerbis hoc nos edocuit, & Hieronymus,
 quem ego multis nominibus præaliis quàm plu
 rimis ueneror, & libentius lego, plus ausus ita
 scribit.

scribit. Quis mortalium aliquo errore non tene-
 tur? Quem hæreticorum, & falsorum dogma-
 tum uenena non maculant? & cum de Origene
 alibi loquitur, propemodum ita. Errauerunt in
 fide tam Græci, quàm Latini omnes, quorum non
 necesse est proferre nomina, ne uideamur non sui
 merito, sed aliorum errore defendere: Non hic,
 optime Ioannes, Patrum meorum pudenda dete-
 gam, quòd factitare hæretici solent, qui docto-
 rum errores non eo quidem consilio recensent,
 quo scriptura sancta uitia Patriarcharum expo-
 suit, ut nimirum, uti Ambrosius docet, quæ
 à nobis cauenda sint ueluti porrecto digito indis-
 caret, atque depromeret; sed magis ut expro-
 brent, & contemptui tradant; eorumq; auctori-
 tatem, qua nostram, hoc est orthodoxam doctri-
 nam fortiter confirmare solemus, scelesti, & ne-
 quam homines diminuāt. Euicisse satis in præse-
 ti erit, recentiores catholicos, qui multifariam,
 Ecclesiam iuuerunt, non ea de causa sanè, quòd
 à ueritate aliqua interdum oscitanter, ut fit, aber-
 rauerint, reiiciendos esse, uel contemnendos.
 Nam Hieronymus alicubi Cyprianum, & Hila-
 rium excelsas esse arbores in edificio Ecclesiæ
 ait, & alibi scribit. Cypriani opuscula semper in
 manu teneat: Athanasii, Epistolas, & Hilarii li-

LIBER

31 bros in offenso decurrat pede: quamuis in om-
 32 nibus nequaquam sibi Hilarius, & Cyprianus,
 33 quemadmodum neque Ecclesiæ, probarentur.
 34 His addo esse Scholasticos diligentissimos, non
 35 modo in hæreticorum impuris blasphemis, &
 36 perniciosis dogmatibus iam detegendis, atque
 37 etiam confodiendis: quam ob causam graui-
 38 ter eos hæretici metuunt, & acri odio inse-
 39 quuntur: uerum etiam, quod in scriptis catho-
 40 licorum aut ineruditum, aut minus sobrium ui-
 41 derint explodendo, necnon, ubi opus fuerit, ra-
 42 tionibus improbando: ut Rempublicam chri-
 43 stianam si non in omnibus singuli, planè in plu-
 44 ribus omnes illustrasse, & iuuisse cognoscantur.

Sed quorsum hæc rogo? neque enim Schola-
 sticorum omnium causam defendendam hoc lo-
 co suscepi, sed eorum Principis. D. Thomæ dun-
 taxat. Nam breui quadam apologia, & ni fallor
 christiano homine non indigna, Scholasticorum
 obrectatoribus tunc respondi, cum amplissimi
 Senatus Veneti iussu, in Patauino Gymnasio
 Theologiam publice interpretari, decem ferè ab
 hinc annos inciperem: quæ etiam paulopost emis-
 sa fuit: ex ea plura desumere quiuis pro arbitrio
 poterit in Scholasticæ doctrinæ propugnatione.

Cæterum egregiè hallucinantur, qui de Thomæ monumentis detrahi quidpiam censent, quòd celeberrimi pleriq; doctores ea oppugnare uideantur; ut enim Philosophia, teste Boetio, contradictione professorum creuit, ita Doctrina præstantissima Doctoris huius magnorum uirorum oppugnationibus, atque contrarietate solidior, nitidior, & augustior in dies multo magis effecta est: Non potuit fulgentissimus Sol, Sophismatum, & argumentorum nebulis obscurari: Non potuit eminentissima hæc, & adeo sapienter exstructa turris, turbinibus uentorum uel euertere uel concuti: Pugnarunt pro Thoma Aegidius, Herueus, Ioannes Capreolus, Thomas Caietanus, & alii quamplurimi doctissimi uiri, qui ex uberrimo eius fonte largius præ reliquis antea biberant, atque ex eiusdem Schola, tanquam ex equo Troiano milites fortissimi, prodierant, qui omnes id etiam magna cum laude præstant, ut D. Thomæ uerbis aduersariorum arietes, & cuniculos euertant, & frangant. Ac quemadmodum negligentia, & inciuitatis redargui oppugnatores possunt, quòd nõ perspecta tota lege iudicauerint, ita eminentis, & planè angelicæ doctrinæ Aquinæ laudari, quòd multo antea præuisa aduersariorum spicula aut eluserit,

aut declinauerit, aut certe in eos contorserit. At qui nec sacris literis, Dei oraculis defuerunt oppugnatores, & contradictores ingenio excellenti præditi, in linguis egregiè docti, oratores eximii, & scientiarum omnium Panoplia, ut magis mireris, instructi, quales fuisse Celsum, Libanium, Maximum, Porphyrium, Iulianum monumentis Ecclesiasticis pluribus proditum est; ut hæreticos omittam, qui discerpere illas magis, quam oppugnare uoluisse dici merentur. An itaq; de eorum sanctitate, & numine quidquã detractũ fuisse propterea arbitrabimur? minime certe. Ergo seruus fidelis, qui Domino suo nec maior, nec felicior esse debuit, accusandus propterea non est, aut minoris existimãndus, quod celebres uiri ab illius sententia quandoq; recesserint: Qui profectò, & si Thomæ non in omnibus subscripserunt, non per omnia cum eo opinantur, non tamen inter se se ubiq; consentiunt; quinimò acrius, & pertinacius inuicem in umbratili campo literarum pugnant: ut quod Hilarius dixit. Bellum hæreticorum esse pacem Ecclesiæ: nos horum doctorum bellum Thomæ uictoriam censere possimus. Siquidẽ eorum complures semper stare à Thomæ, fortiterq; eundem propugnare, & tueri uidemus. Cum nanque Ioannes Scotus Aquinatis placitum ali-

quod multis armatus Argumentis inuadit, tunc Ariminensis, Durandus, Henricus, Aureolus pro Thoma illi obuam eunt; & ubi Durandus, uel Henricus, uel alius quispiam insurgit, ibi Ioannem Scotum, & reliquos confertim ferme, & agminatim partes Thomæ tueri, & in illius castris sua sponte militare conspiciamus; solentque Doctrina illius, tanquam umbone ferreo tecti, sophismatum acutissimas sagittas frangere, aduersariorumque phalanges profligare, & sternere. Ipse uero Sanctus Doctor interea, tanquam bos laesus, ubique fortius pedem figit; ut proinde Ioannes Picus cognomento Phœnix, prudenter sibi, in respondendo obiectionibus, robur, & fortitudinem Thomæ optauerit.

Verum enim uero si quod eruditi quidam, & naris, ut aiunt, emunctæ pluribus persuadere conantur, ueritati consentaneum sit; clarissimos inquam doctores, qui nequaquam tenui signamentorum caligine uolumina Thomæ obscurare uidentur sensu, & intelligentia cum illis omnino conuenire: quid putas Criticos nostros dicturos esse? Nam Ioannem Scotum uirum in disputando acerrimum, & quem crebro, & non dissimulanter in Thomæ placita inuehi plerique omnes credunt, Idem Ioannes Picus uerbis tantummodo, non

LIBER

rebus, aut sententia discrepare ab illo olim dicebat. quod ego uerum esse plerisque in locis nequaquam dubito. Quamobrem, & eorum conciliationem, atque concordiam orbi se exhibiturum, uita modo fuisset comes, certo certius pollicebatur. At uero, ut cum res fuerit, ego pro mea in Scotum, Durandum, Ariminensem, Henricum, & Clasicos alios uiros pietate, & reuerentia ita de illis existimo, quod suam rogati sententiam, sic D. Thomam, quemadmodum olim Hieronymus Augustinum, alloquerentur: Nos inter nos eruditionis causa differimus, cæterum æmuli, & maxime hæretici, si diuersas inter nos sententias uiderint, de animi calumniabuntur rancore descendere, nobis autem decretum est te amare, fuscipere, colere, mirari. Et ego quidem, sic sentio; quod si Critici ulterius mihi esse molesti pergant. respondebo profecto, ut auctorem aliquem ita beatum, & felicem antiquioribus, uel recentioribus seculis fuisse nobis ostendant, qui omnibus omnino placuerit, & herbam ultrò illis, ut dicitur, porrigemus. Homerus, quem fontem ingeniorum Græciæ Plinius, eruditiq; omnes merito nuncupant, obtrectatorem Zoilum deuitare nequaquam potuit; & Naturæ, quæ inculpatissima est, accusator Momus non defuit; & Patriar-

charum puteos, quos illi eximia charitate ducti sedulo nobis effodere conabantur, Philisteis, hoc est hæreticis, nulla religio unquam fuit, nec uenturis seculis futura aliquando est, aut obstruere, aut certe inquinare; & mirabimur plerosq; bellum intulisse Aquinati? Pulchre proinde in pro- uerbio fertur, Vt nullum est corpus sine umbra, ita nec ullum præclarū monumentū absq; liuore. Hieronymus quoq; belle ait. Ars nulla est sine æmulis. Sic figulus figulo, fabro faber iuidet alter. inquit Hesiodus, & si illū Nazianzenus nō laudat.

Sententias iam uero illas delectas, quas articulos Parisienses in scholis uocant, Picus ille nequaquam transire Alpes dicebat, & si uerū amamus, recentes eius academiæ Doctores, quædā nō usq; adeo christiano reliquo orbi probata, & cū antiquiorū magistrorū decretis minime cōsentanea, nō modo nuper receperunt: uerū etiam eos, qui in illa ad graduū fastigia promoueri uoluerint, adhibito iuramento recipere cogunt. Quamquam præterea articuli, quos refractarii nostri crebro commemorant, doctrinam hanc minime improbāt, uti copiose nō minus, quam luculenter alii plerique non obscuri scriptores, suis in locis ostendunt; nec in præsentī nobis citra rusticitatis cuiusdam notam obiici possunt. Cum enim

LIBER

à Stephano illius præclaræ uniuersitatis Cancellario, & Parisiorum Episcopo in ueritatis gratiam reuocati, & penitus antiquati iam dudum fuerint; Et cum Apostolica sedes, & catholicus orbis reliquus tanquàm senatus consulto Thomæ doctrinam comprobauerint, & receperint. Quid est rogo, cur aut Parisiensium Placita illa, uel articuli nobis rursus obiiciantur? aut qui in illam pugnant, quasi uniuersitatis illius præsidio freti, receptui canere nolint? Certe Orbis maior est Vrbe.

Neque etiam improbare, ac uertere uitio Doctori præstantissimo quispiam debet, si eisdem de rebus in quàm plurimis locis suorum monumentorum accuratissime uerba facit. Si nanq; quod

„ gloriosè dicitur, D. Ambrosio teste, sæpe repetendum est; & musicos crebrò nostra sponte rogamus, ut cantilenas, quæ oblectauerint secundo, & tertio repetere non grauentur; quomodo patri sanctissimo, qui gloriosa tantum, quicquid optima ubiq; meditatur, & docet, nõ magis multas gratias referemus? nõ eius conatibus fauebitur? quòd eadem in utilitatem, & profectum nostrum frequenter edisserat? Adhæc, uti Augustinus prudenter animaduertit, non omnia, quæ ab omnibus conscribuntur, in omnium manus deueniunt; Nec, ut ego quidem sentio, omnia, quæ

ab

ab uno eodemq; auctore polygrapho præsertim, atque facundo, qualis hic noster est. Quamobrem, ut expedire uehementer ille, cæteri q; cum eo sapientes uiri existimant, plura à pluribus eisdem quoq; de rebus & quæstionibus codices edi, ita, ab uno eodemq; scripta eadē repeti, modo prudenter id fiat, eximia' cuidam in rēpublicā nostrā charitati adscribere studiosi oēs debemus: Nanq; & Plato inquit, non nocere bis dicere, quòd benedicatur. Rursum cum uariis, ualidisq; de causis uolumina multa Thomas elaborauerit, omnino facere non potuit, cum proposita instituta perficere uoluisset, quin eadem argumenta, easdemq; subiectas materias sæpe tractaret. Quod etiam uiderat anteriores illos omnes factitasse, qui eiusdem generis plura uolumina ediderant. Nec tamen omnes eadem exacte ubiq; tractant, non eodem stilo, nec pari facundia, aut dicendi arte. Quapropter ut sunt uaria hominum ingenia, atque iudicia, uarium quoq; & diuersum, de eiusdem auctoris scriptis, crebro iudicium prodit. Quid igitur quæso est, cur in uno Aquinate displicere hæc possint? neque enim eisdem omnino uerborum formulis, quod puerile fuisset, usus est, neque ad sua comprobanda uel aliena refellenda eisdem prorsus mediis, atque rationibus

H

perpetuò nititur, quod nihilominus ferri poterat, & Hieronymus, Athanasius, Cyrillus, Hilarius, Augustinus, grauissimiq; Theologi alii complures suis in scriptis fecerunt; ut amplitudinē illius, & cælestium thesaurorum cornucopias à Deo illi collatas agnoscere, & uenerari sic quoq; liceat. Ad hæc uti uno in uolumine pauciores rationes ad rem aliquam uel statuendam, uel explodendā, quam in alio affert: ita & contractiores, atque frequentius, ut mihi quidem uidetur, efficaciores. Solet enim in Summa Theologiæ subtilius, pressiusque, & ueluti quibusdam punctis, ea attingere, quæ in Quæstionibus Disputatis, inq; libris cōtra Gentes, & alibi in lineas quasi, & superficies, corporaq; extendit; ut certè non ægre admodum tria illa differendi genera, quæ Homerum in Ulyse, Menelao, & Nestore expressisse quidam scripserunt, in Thomæ uoluminibus miro, & planè diuino hominis ingenio expressa reperiamus, magnificum nimirū, & copiosum in Quæstionibus Disputatis, in Sententiis, atque in libris aduersus Gentes; subtile, & strictum in Summa, & Miscellaneis, quæ Quodlibeta uocātur; mixtum, & moderatum in commentariis plerisque, & nonnullis libellis: Præterea quæ uidentur illæ eadem prorsus rationes esse, eisdemq; niti mediis, ego non uno in

loco esse illas ampliores, & uniuersales magis, quam in alio animaduerti, & edocui; quod fecisse Aristotelē in Transphysicis Auerroes quoq; subtiliter olim uidit: Habet itaq; lector, unde nouus semper, ac recens ad Thomæ uolumina, & loca lustranda, inuicemq; conferenda accedere, & proinde unde fastidium depellere, si quod falsa imaginatio afferat, facile possit.

Cumq; plerique omnes perspicuitatem, & lucem clarissimo huic doctori miro consensu, præ recentioribus ferme omnibus, tribuant, consentaneum est, ut nequaquam illius uitio, sed uel rerum magnitudine, quas expendit, uel eorum tarditate, qui legunt obscurus illis esse uideatur. Sic enim Hieronymus alicubi ait. Obscuritas aut rerū difficultate, aut magistri imperitia, aut discentis nimia tarditate nascitur. Atqui Thomam fuisse imperitum magistrum, nec aduersarii, ut ego plane arbitror, credunt. Vbiq; etenim arte, methodo, iudicioq; incredibili progreditur, propriisq; & receptis uerbis, quod & Aristoteles monet, non uero obsoletis, aut omnino nouis, aut impropriis utitur; ut lucē ubiq; afferre lectoribus, & studiosis in animo habuisse præferat. Et si. n. Heraclitus, aliiq; præclari quidā obscuritatē magno pere cōmēdassee uideātur, quod ut inquit Boetius,

LIBER

„ Arcanorum sit fida custos, & sapientiã tantum
 „ cultores suo colloquio dignatur. Aquinas attamen, qui non modo cum Paulo sapientibus, atque insipientibus debitorem se esse nouerat; uerum etiam cum Platone, & Aristotele certissimã sciebat esse scientis notam posse, ac scire docere; tenebras, & obscuritatem omnem non modo à suis, sed ab aliis quoque multorum doctorum uoluminibus, & scriptis, magno rerum, & uerborum splendore adhibito, quantum res pati poterant, semper depulit, ac fugauit. Quamuis rogatus, nihilominus se ex eorum fuisse numero nequam negaret, qui cum Augustino scribendo proficiunt, & proficiendo scribunt; ut si in posterioribus uoluminibus cõmutauit sententiam, atque, quod ii uolunt, palinodiam aliquando cantauit nemo proinde mirari, nemo factum improbare ratione aliqua possit. Quis enim ille tam felix, tanquam beatus est, qui iuuenis ea omnia norit, quæ senex; atque adeo, qui cum Solone non senescat plurima discens? & ob id si eadem argumenta, aut illis cognata, quæ iam dudum tractauerat, multo post tempore rursus expenderit, non etiã, studiorum, & temporis beneficio, a priori aliqua opinione, & sententia, quam uel suo Marte excogitarat, uel auctores alios sequutus, quod

fieri solet, comprobat, non inquam interdum recesserit? Non ne duodecim sunt horæ diei? Nōne
 & sapientis est mutare propositū? Cūq; Leo Pontifex dicat, Tunc optime ueritatem defendi, cum
 opinio falsa à suis auctoribus improbatur, atque
 damnatur. Quid mirum est, si bis, aut ter, in tanta uoluminum copia, neque enim ego sapius illum id egisse animaduerti, ab ea quam, aliàs docuerit sentētia, humilis, et pius Doctor, se accito recedit? Certè etiā libellum illum, qui de concordia dictorum Thomæ inscribitur, sectatores eius fuisse ab eo editum uolunt. Nec tamen minus facta, & recta quoq; eius auctoritas manere prorsus deberet, si foetus Germanus Thomæ id opus esset; utpote eius, qui Augustinū Doctore eximiū, & Ven. Bedam (ut Pium secundū Pont. maximum & alios quosdam præteream) sequutus imprimis fuisset. Sed & Ioannis Scoti interpretes nulla in re magis laborant, quàm ut eum sibimet ipsi concilient. Vbi, n. ueritas Heracliti antro detrusa, aut Democriti puteo demersa tenetur, hoc est nondū illustris omnino prodiit; licuit profectò semper, atque licebit inquirere, scrutari & proponere argumentorum, proq; maiori diuini numinis afflatu, prioribus scriptis addere, demere, commutare, melioremq; proferre sententiam. Scripsit

L I B E R

bis in Abdiam Prophetam Hieronymus, Psalteriumq; non semel Latinum fecit, certè, ni ego hallucinor, ut priora scripta, posterioribus eniendaret: Et Gregorio Nazianzeno alibi scribit. Maximum, quod nonnulli nequaquam recipiebant, & laudare, & uituperare eundè pro tēpore licuisse. Quanquàm præterea, si uerum amamus, dissentire Doctores à se ipsis, sanctumq; Thomam præcipue, ubi consentiunt maxime, crebrò ignauia nostra putamus, qui nec illorum uerba percipimus, nec sensum tenemus; sed, proh pudor, ad pauca respicientes proferimus: Ad hæc ego alibi multis argumentis, & nisi uehementer fallor, ad persuadendum aptis, ostendo consueuisse non rarò Doctorem hunc, ubi orthodoxam Ecclesiæ fidem integram, & inuiolatam manere prudens animaduertit, si unam perinde atque alteram de re aliqua opinionem quisquàm tenuerit, utrâque suis scriptis sequi, atque docere; unam equidem priorè, reliquam posteriore à se uolumine edito. Quâ obrem fit, ut si illius discipulis, & alumnis fermè omnibus tutior, & ex eius animo illa magis esse uideatur, quàm posteriorib. suis scriptis, præsertim in Theologiæ Summa, quam testamentum illius uocant, edocet; mihi nihilominus longe aliena

mens sit, & neque paucis, neque leuibus rationibus ductus, constanter censeam, alterutram qui sequutus fuerit, ab illius sententia non discrepare. Equidē D. Augustinus, quem Thomas libenter sequi, & ad unguem quod aiunt, exprimere solet, & Plato Philosophorum Princeps eundem morem in suis præclaris uoluminibus crebrò seruauerunt. Igitur quod ingenio, & arte à magnis auctoribus ad doctrinæ uarietatem, & ubertatem ostendendam, & laudem acquirendam factum aliquando est, in rebus nimirum, ubi rationes, & argumenta magni ponderis utrinque esse uidentur, nec satis dilucide, à qua parte ueritas esset, tunc temporis cerni potuit, imperiti, & oscitantes homines contradictionem esse existimant, & ad calumniam trahunt.

At uero cum Patres illi Antiquiores fermè omnes copiosi admodum, & acres in dicendo sint, excessibusque, & figuratis eloquentiis, quemadmodum & oratores profani reliqui, quòd eorum illa ætas ita exigebat, passim utantur, Sanctusq; Thomas, breuis, purus, & omnino didascalicus incedat; mirum non est, si non ita eius scriptis, quemadmodum ueterum illorum præclaris monumentis, commouemur, & excitamur: Hic diligentius do-

LIBER

cet, illi felicius mouet; fines diuersi sunt. Quāquam
 si eorū quoq; certā rationem haberemus, quā de
 Deo, de Christo domino nostro, de Angelis, de
 beatitudine, deq; aliis plerisq; rebus disseruit, nō
 pro eorū dignitate tātum, sed etiam pro modo il
 lo tractandi, & explicandi, quo Aquinas perpe
 tuo usus est (nusquam enim frigide, sed arden
 ter ubique de illis tractat) profecto diuini calo
 ris igniculis quibusdam nos calefieri, & sagittis
 potentis acutis corda nostra uulnerari sapenu
 , ,
 , ,
 , ,
 animæ languentis medicinam habent. Sed ita ex
 cellit hac ī parte inter Scholasticos, fateor uolēs,
 ac lubens, S. Bonauentura in opusculis; ut cum
 ueterum quouis conferri, multis uero praeferrī, ci
 tra eorū iniuriam possit. Quippe eius. Itinerariū
 mentis in Deum iure, ac merito a Cancellario
 Gersone, eximiis laudibus effertur. Sed & ego re
 centiorum quibusdam libellis, in primis uero
 Laurentii Iustiniani Venetiarum Protopatriar
 chæ, & Bartholomei Vincētini ordinis nostri, &
 eius ciuitatis quondam Episcopi, mirifice com
 moueri me, & ita ad bene beateq; uiuendum im
 pelli sentio, ut nusquam magis; atq; propterea
 ægre admodum fero Vincentini libellos ocul
 tari, & a studiosis non legi. Habent enim non so
 lum

lum incipientes, atque proficientes unde felicius promoueantur, sed perfecti quoque unde eximiam spiritus oblectationem, ingēsque robur accipiant.

Dolet autē mihi, & uehementer quidem, nō solū Anonymum illum nebulonem Parisiensem, cuius superius inuiti meminimus: sed & Gersonem, atque alios complures uiros pios, & egregie doctos, quorum nonnulli nunc etiam uiuunt, in S. Thomam, ceterosque classicos ita commoueri, quod & philosophorum doctrinis non modo perdiscendis dilucidandisque, ac interpretandis, sed etiam alios edocendis diligentior operam nauauerint; & frequentiores, atque prolixiores, cum Christiana dogmata, & sacras literas explicare nituntur, in eisdem afferendis sint. Respondi illis olim copiosius in Apologia, nunc pauca quadam addere ultrò cōstitui, ut eos, si fieri potest, deliniam: dixisse enim Aristotelem perhibent: Si crebrò iacias, quandoque feries: Et primum ostendere non laborabo, quantum præsidii philosophiæ studia sacris intelligendis literis afferant: id enim eruditi quā plurimi copiosè, & disertè multis ante hac egerūt, nosque hoc onere subleuarunt: sed demōstrabo in præsentī duntaxat, id egisse S. Do

ctorem nostrum, quem isti accusant, quod alios illustres, & sanctissimos patres factitasse literarum monumentis proditum est. Nam cum uita Sanctorum, ut D. Ambrosius monet, ceteris norma uiuendi sit: immeritò planè unus Aquinas, & ceteri cum eo Scholastici patres ea de re uapulant, & male apud sanctarum scripturarum studiosos audiunt. Ergo, ut Abrahæm, quo sanctiorem ætas illa neminem uidit, qui Phænices, atque Aegyptios ingenuas, ac liberales plerasq; artes edocuit, & illius pronepotem sanctissimum Iosephum, & deinde legislatorem Moysen omittamus, qui Aegyptiorum disciplinas, & scientias, quæ testibus celeberrimis uiris, uariæ, & præstantissimæ erant, insigniter caluerunt; ad Ecclesiasticos patres nonnullos ueniam, imprimisq; ad Origenem, quem Ecclesiarum magistrum Hieronymus uocat: de quo, quãtum instituto nostro attinet, Nicephorus post Eusebium ita scribit. Et quos idoneos esse ad Mathematicas disciplinas percipiendas uidebat, eos ad Geometriam, Arithmeticam, aliasq; liberales artes perducebat, insuper autem & ad Philosophorum sectas cognoscendas instruebat, dogmata eorum illis exponens, & commentarios in res quasuis addens, ita ut apud Phi

Iosophos magnus quoque haberetur: quod si
 qui esset paulo rudiores, eos artes Cyclicas edo-
 cebat, magnam inde utilitatem comparari ad
 sacrarum disciplinarum doctrinam perhibens.
 Hæc Nycephorus, qui & Heraclam Alexandri-
 num Episcopum, uirum summa sanctitate mo-
 rum ornatum, sermone disertissimum, & doctri-
 na excellenti præditum illud idem munus dein-
 cept præstitisse testatur. Atqui & Hierony-
 mus nobilium pueros sibi commissos in Poeta-
 rum, ac Rhetorum libris instituebat, atque cum
 id ei Ruffinus imperite obiecisset, nec responsio-
 ne quidem aliqua uir sanctissimus, & grauissi-
 mus dignatus est hominẽ. Gregorius uero Na-
 zianzenus se Athenis multos annos cum Ma-
 gno Basilio eisdẽ præclaris Philosophiæ, & O-
 ratoriæ facultatis studiis operam dedisse, proba-
 tissimosq; eo tempore Sophistas audisse recen-
 set. Quod Chrysostomus de se quoq; & altero
 (ut opinor) Basilio idem fermẽ scriptum reli-
 quit. Sed consultò cæteros quosq; sanctissimos
 uiros, & eminentis in Ecclesia nominis præteri-
 bo, ne ligna in syluam attulisse hoc loco ui-
 dear, qui omnes eò labores suos, & studia hu-
 iusmodi retulerunt, ut Gentilium, cæterorumq;
 hostium nostrorum improbitatem, & inania

L I B E R

in Christianam pietatem argumenta felicius
 retunderent, nostraq; ubi oportuisset, fortius
 defenderent: Stude sapientia fili mi, inquit scri-
 ptura, & latifica cor meum, ut possis respon-
 dere exprobranti sermonem: quod & uiua uo-
 ce, & æditis uoluminibus illi quidem iam dudū,
 Aquinas uero noster postea accuratissime, &
 egregia cum laude fecerunt.

Sed mille enses, milleq; Clypeos Turris no-
 stri Davidis, inquit habet, ut illis Christi mili-
 tes armati, ac instructi, & eam fortiter tueri, &
 profligare insanientes hostes gloriose possint.
 Nō repugno, uerum cū prudentissimus David
 blasphemum hominem, & Israelitici populi fe-
 rocissimum hostem summa omnium cum ad-
 miratione peremisset, enses unā cum reliquis
 armis in eam gratiam in templo appendit: ut fa-
 cinus præstantissimum id, atque præclara uicto-
 ria, quam auctori Deo acceptam referebat, nul-
 lo unquam tempore traderetur obliuioni: ac
 sui exemplo Hæbræos milites cohortaretur, ut
 in inimicos suis eorum etiam armis animaduer-
 tere futuris temporibus fortiter conarentur.
 Sed cum præterea refractarii in explicandis sa-
 cris literis, Theologiaq; sanctis arcanis eisdem
 gētilium præsidiis D. Thomam uti non debuif

se contendunt: quanquàm Origenem sequi uideantur, qui, fertur, absurdum fore putasse profanarum literarum eruditionem cum sacra cōmiscere doctrina: ignorare se facile ostendunt Priscos illos Theologos, Origene ipso (quādo hęc eius esset sententia, quod tamen Thomæ Vualdēsi nequaquam uidetur) sanctioris in Ecclesia nominis, suis libris Platonem, Varonem, Ciceronem, hisq̃ affines Poetas, Rethores, & Historicos ad multorum usque querimonias ostentasse; quemadmodum & Thomas, atque cæteri recentiores Aristotelis, Auerois, Auisennæ, cæterorumq̃ Peripateticorum, qui maximo nunc in prætio habentur, Philosophiam ad admirationem usque sectantur. Enumerat quodam in loco Hieronymus se antiquiores complures, & confestim subdit. Qui omnes in tantum Philosophorum doctrinis, atque sententiis suos refarciunt libros, ut nescias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem seculi, an scientiam scripturarum. & paulo inferius, Nec statim praua opinione fallaris, contra Gentes hoc esse licitum, in aliis disputationibus dissimulandum, quia penè omnes omnium libri, exceptis his, qui cum Epicuro literas non didicerunt, eruditionis doctri-

nãq̄ plenissimi sunt. Augustinus quoque cum
 Hieronymo non modo cōsentit, quin etiam ad
 „ ea studia nos ita adhortatur: Philosophi,
 „ ait, qui uocantur, si qua forte uera, & fi-
 „ dei nostræ accommoda dixerunt, maxime
 „ Platonici, non solum formidanda non sunt,
 „ sed ab eis etiam tanquã in iustis possessori-
 „ bus in nostrum usum uendicanda sunt, &
 „ paulo post. Nam quid aliud fecerunt mul-
 „ ti boni fideles nostri? nonne aspiciamus quan-
 „ to auro, & argento, & ueste suffarcina-
 „ tus exierit de Aegypto Cyprianus Doctor sua-
 „ uissimus, & martyr beatissimus? quanto La-
 „ ctantius? quanto Victorinus, Optatus, Hila-
 „ rius? ut de uiuis taceam: quanto innumerabi-
 „ les Græci? & alia plura persequitur, quæ lecto-
 „ ribus obuia & trita fermè cum sint, omitti con-
 „ sultò possunt. Eruditi Lactantio succensent, &
 „ merito quidem, quòd Philosophiam omnem
 „ abiiciendam esse uoluerit: Nã & Palladius Hel-
 „ lenopolitanus Episcopus Euangelicam illã pa-
 „ rabolam, qua regnum cœlorum simile fit scri-
 „ bæ docto, qui profert de Thesauro suo noua, et
 „ uetera, ita alicubi interpretatus est: ut uetera il-
 „ la humana sapientiæ disciplinas, noua autem

sancti spiritus eloquia Dominus intellexerit. Et Hieronymus Libellum quendam de spiritu sancto inscriptum (qui uel Ambrosii fuerit, ut Ruffinus putat, uel alterius auctoris in praesenti non admodum refert) sic eleuat, & paruipendit, quod nihil in eo Dialecticum uiderit, nihil uirile, atque districtum, quod *Lectorem in assensum trahere possit*. ut, grauissimorum hominum iudicio, legitimus Dialectices, ceterarumque artium, quae ingenuae, & liberales passim dicuntur, usus coargui, & improbari nequaquam possit. Cogitandum praeterea aduersariis esset sacras literas Dei oracula non omnia promere; nec illa omnia explicare, quae uel in usum hominum ueniunt, uel cogitatione exquiri solent; quamobrem, ubi earum auctoritas nobis deficit, Naturae conditionem cum sequimur, haud aberramus. Quid igitur fecit Aquinas? quid peccauit? quid commeruit? cum uirili, & generoso ingenio Naturam Religionis inseruire compulit? cum ancillas Dominae suae suppetias ferre coegit? in eam nimirum gratiam, ut abstrusissima illa arcana, & ipse nobis luculentius explicaret, & nos eo praecipite facilius

LIBER

perciperemus? Loquitur de natura in sanctis literis Deus, humanoque more tropis, similitudinibusque, ac rebus nobis cognatis, & familiaribus sæpe utitur, eisdem profecto de causis, quas paulo ante commemorauimus: & Thomam aut uituperabimus, aut coarguemus, qui, ut facile, tutoque itinere in Dei contemplationem, & admirationem homines duceret, Philosophiam cum Theologia, humanas artes cum diuinorum contemplatione commiscet. Atqui perbelle admodum hic antiquarii inquirunt, uinum quod mixtum est aqua eximius quidam propheta dicitur. Et nos quoque amici aquam illam prophetæ, quæ hæreticorum doctrina est, perniciosarumque opinionum persuasio, cum orthodoxæ fidei dogmatibus, quæ egregia uina sunt, cum miscetur, omnino improbamus, & execramur: Ea enim aqua in uinum non transit; Quinetiam a qua proprietates, cum uino quoque miscetur, retinet: sed Doctor is noster philosophiæ bonarumque artium aquam piis omnibus, exemplo Domini in nuptiis, in uinum bonum, hoc est in gloriam Dei, in animarum emolumentum, & salutem conuertit: & quemadmodum olim Moses tenebrosis Aegyptiis, et ipse infidelibus, & impiis in sanguinem mutat. Quanquam præ

terea

terea amici nostri cogitare debuerant, Sapien-
tiam ipsam id uinum, quod nobis propinat, se
miscuisse interdum fateri.

Quod si Philosophiam hanc Thomæ uitu-
perant, quod non Platonis sit, qui cæteris Phi-
losophis propius ad Christianã pietatẽ suis pla-
citis accessisse Patribus nostris uisus est, quẽ &
propterea sectabantur, sed Aristotelis magis:
respondebo obseruasse me, Aquinatem nullibi,
quod Aristotelis doctrinis exactissime fuerit
eruditus, eisq; in docendo ita frequenter usus
sit, uel paradoxa, uel absurdas, falsasq; de reli-
gione sententias in Ecclesiam inuexisse. quin-
imo, tanquam sapientissimum proretam, eas
Philosophi huius opiniones, atque decreta, quæ
nostræ aduersari pietati interdum animaduer-
tit, ueluti eminentes, & conspicuos scopulos
deuitasse, cæterisq; deuitandos indicasse, atque
miro quodam ingenii acumine, & felici dexte-
ritate, & quæ ambigua esse uidentur commo-
de, piẽ interpretari consueuisse: contra uero
antiquorũ quosdã celebrioris in Republ. nostra
nominis, quod Platoniorum haud rarò sanẽ,
Philosophiam impensius sectarentur, & errasse
locis quamplurimis, & non ita diligenter, ac
limite atque oportuisset, frequẽter edocuisse.

K

Adducā in medium unius, atque alterius exem-
 pla aliquot, ne antiquarii me temere loqui pu-
 tent. Gregorius Nyffenus Magni Basilii Fra-
 ter Platonem sequutus, humanam animam es-
 se corporis entelechiam, quod Aristoteles re-
 cte uoluit, constanter negauit; quod sequi om-
 nino inde ceuseret, morti illam cum corpore
 obnoxiam fore. Huius sententiā conciliū Vien-
 nense, & Lateranense postremum communibus
 decretis iam pridem damnarunt. Origenes au-
 tem, & Basilius, atque Michael Psellus, & alii
 Platoniorum alumni quidam Angelos, & Ca-
 codæmones corporeos esse senserunt. Quam
 opinionem & si, dum sacras literas Cardinalis
 Caietanus suis commentariis interpretaretur,
 sequutus sit; ego tamen multis ualidissimis ar-
 gumentis, & rationibus improbari, & explodi
 posse non dubito. Porro Augustinus cum lu-
 cem tenere primum locum in corporalibus di-
 cit; nosq; bonos esse bonitate Dei; animā uero
 nostrā absq; corpore nonnulla sentire; duo fe-
 cisse Deum quorum alterum forma præditum
 sit, reliquum autem informe; & eiusmodi alia
 quædā, sic eū Aquinas pro sua in illum reueren-
 tia, & pietate tractat, ut alicubi acute eleuet,
 alicubi amanter deflectat, alicubi demum, quod

Platonicos sequutus ea dixerit, excuset. Quod etiam erga Tertullianum egisse eundem Augustinum; atq; Hieronymum erga Millennarios interdum uidemus.

Cum uero tardos homines quosdam, & plane rudes, & hebetes uocare Thomam nostrum curiosum audio, & illius lucubrationes ea de causa uel despiciere uel uituperare, ea mihi Hieronymi uerba confestim uenire in mentem solent. Sunt edentuli, cum ait, qui uescentium dentibus inuidet, & Talpæ, quæ Caprearum oculos continent. Nam si curiosus ille dici meretur, qui, ut inquit Anselmus, ea scire aut scrutari desiderat, quorum nulla utilitas est, nullum commodum, nullum ue beneficium: grauis impostura est, & manifesta calumnia, Doctorem sanctissimum hunc curiosum uocare. Ea enim scrutatur ubique, ac iis totus constantiter incubit, quibus summa nobis utilitas, ingens commodum, & maximum beneficium obueniat. Neque enim quod sacerdotibus suæ tæpestatibus Hieronymus deplorans obiiciebat, Thomæ obiicere quisquam potest: quod nimirum dimissis euangelicis, & prophetis, comœdias legere, amatoriaque Bucolicorum uersuum uerba cantare: Nec quod Augustinus in Philosophos non minus eleganter, quam uere scribit, Sunt, dicens, qui

„ desertis uirtutibus, & nescientes quis sit Do-
 „ minus, & quanta sit maiestas semper eodem
 „ modo manentis Naturæ, magnum aliquid se
 „ agere putant, si uniuersam illam corporis mo-
 „ lem, quam mundum nuncupamus, curiosissis-
 „ me intentissimeq; perquirant: unde, & tanta
 „ superbia gignitur, ut in ipso cœlo, de quo sæpe
 „ disputant, sibimet habitare uideantur. Profe-
 „ cto illud & cœleste, & uerè interius sacrarium,
 „ à quo diuina lege arcemur omnes, non nisi san-
 „ ctis scripturis, & diuinis traditionibus Ducibus
 „ Thomas ingredi solet: nunquam inanibus, ue-
 „ titisq; demonum adiumentis in conquirendis
 „ liberalibus disciplinis, quod perditii homines
 „ facere solent, quodq; ipse grauisimis uerbis læ-
 „ penumero insectatur; quin potius diuinis sem-
 „ per præsiidiis, præcibus uidelicet, & castissimis
 „ obsequiis usus est: sicut nec eorum quidpiam,
 „ quæ officii, & prouinciæ iure, quam admini-
 „ strabat, soluere tenebatur, aut segniter egit, aut
 „ ullo unquam tempore prætermisit: demumq;
 „ Deo gratisimus, credita sibi talenta multa
 „ cum humilitate, eximiaq; in illum charitate ul-
 „ trò, & incessanter in Ecclesiæ utilitatem expo-
 „ suit: & curiosum eum leuissimi, & imperitissi-
 „ mi homines appellabunt? Sed altiora illa Arca

na, inquit nonnulli, referauit Aquinas, quæ silentio, & humilitate adorare debuerat: quam obrem & Icarî, Phaethontisq; casus alius quidam procaciter satis commemorat. Vide frater ne arcana illa altiora tibi duntaxat sint, non uero Thomæ, qui liberalium omnium, & ingenuarum disciplinarum præclara cognitione diues, sanctoq; spiritu copiose perfusus potuit, si alius unquam, prepetibus pennis se se in sublimi sine uitæ dispendio tollere, & absque temeritatis nota cubiculum sponsi ingredi, ut frustra, & inepte Icarî, Phaethontisq; funera hoc loco recenseas. Aquilam scribunt aciem aspectus in solem fortiter figere, pullosq; obtutu eiusmodi tanquam certo argumento num sui sint experiri: & Bubones, ac Noctuæ, quòd gratisimum diem ferre non possint, eam ob rē curiosam illā, temerariamq; uocabunt? Grandes tractationes ingenia tenuia non tolerant, cū Hieronymo iquiūt, & in ipso conatu ultra uires ausa succumbunt: probo, sed proferant refractarii ubi Aquinas quidpiam tentauerit, quod non felicissimè cōfecerit: exponant, quod onus subire aggressus aliquando sit, quod ferre illius uires, humeriuē recusauerint, assentiriq; confestim illis parati sumus.

LIBER

Iam uero quod de partitionibus, & sub
 partitionibus alii quidam afferunt, ita fri-
 gidum, & ineptum, ut dicam quod sentio,
 mihi esse uidetur, ut refellere planè pigeat.
 Nam ut Platonem præteream, qui partiti-
 ones primas obtinere in scientiis existimauit;
 & Ciceronem, qui eas ubique probat; & Ari-
 stotelem, què, licet uerbis ab iis recedere uidea-
 tur, re ipsa eorum sententiæ subscribere quam-
 plures uiri, nec indocti, nec in gloriæ om-
 nino contendunt: Auerroes certè, qui diui-
 siones huiusmodi improbare nonnullis uide-
 tur, & si, sua earum natura, non esse in scien-
 tiis necessarias dicat, consulere tamen pro-
 be tardioribus ingeniis haud inficiatur. Et
 quidè id efficit partitionibus illis S. Doctor, ut
 ea de quibus edisserit percipere, & comple-
 ti imperitiores, quos etiam in buendos, & in-
 stituendos sumit, facilius possint. Non sunt
 auditores omnes, uel ad præclarissimas res
 contemplandas, uel ad præceptiones de mo-
 ribus retinendas, Hesiodo etiam teste, uno
 modo idonei, & felices. Itaque quemad-
 modum cibus cum accurate manditur, &
 in minutiores partes conteritur, nequaquam

defatigare naturam solet : quin etiam facilius concoquitur , & digeritur ; uitæq; nostræ consulere uulgò etiam creditur : ita propemodum animi nostri sensa , & uerba methodo , & ordine in suas classes , & loca disposita lectores magno beneficio , me iudice , donant , auctoresq; ipsas res belle tenuisse declarant . Cumq; præterea in ipso uoluminis limine , & uestibulo ostenditur , quàm sint omnes argumenti partes inuicem dispositæ , & connectæ , fit ut lector non omnino nouus , aut hospes , sed ueluti diu uersatus , & familiaris uniuersum opus ingrediatur , & lustret . Et planè non solus Thomas in diuidendis , subdividendisq; sanctis scripturis , & eorum lucubrationibus , quas suis commentariis explicandas sumpsit , accuratus fuisse uidetur : sed & reliqui etiam omnes eorum temporum clarissimi auctores . Quorum si quis commentarios euoluerit , facile perspiciet illud dissecan- di , partiendiq; in minutiores partes artificium (quod iniquè Plato esse boni coqui munus existimauit , & morosi isti fastidiunt) eos auctores omnes , ueluti senatusconsulto , seruassee . Quanquam cum lector pulcher-

rimam illam artem, moræ impatiens, ferre non potest; nemo eorum ita austerus sit, ut ego sentio, qui aditum illi confestim ad alia transeundi consultus negaret; ut de eis conqueri propter partitiones illas diligentissimas, nemo studiosus possit.

postremo uero cum Ecclesiæ consuetudo sit illa, quæ doctorum monumentis auctoritatem, & pondus afferre soleant, mirari nemo deberet, si celeberrimos sui temporis auctores, quos isti commemorant, uel ad sua confirmanda, uel ad aliena refellenda, comprobandi causa, grauisissimus Doctor nunquam adduxit: quamobrem, nec multum magistris Hugoni, Præpositino, Gilberto Porrectano, aliisque non nullis, qui ante Albertum, & Alensem Lutiæ floruerunt, quorumque uolumina accuratissime etiã legit, tribuere solet. Sectatur Aquinas ueteres illos, quibus diuturnus catholicorum consensus existimationem, & auctoritatem pepererat; nominatimque tanquam testes omni exceptione maiores frequenter profert. Equidem & antiquiores ipsos patres admodum rarò, hoc est, cum uel fortioribus rationibus destituerentur, uel probatorum ab Ecclesiâ testimoniis fulcire sua placita nequirit,

rent, æquales sibi Doctores in medium proferre uidemus. Melioribus igitur cum niteretur ille argumentis, non tam authores in disputando, quàm rationum momenta, quòd & consulit Cicero, sectatur, quamobrem frustra eos Doctores quos commemorant, quanquam illustres, ad comprobanda dogmata citasset.

Cum uerò ab eorum placitis modeste & amice recedit, honoris & reuerentiæ ergo, nominibus pepercit. Neque enim eorùm nomina cõtēpisse credendus est, quòd quasi de principatu gloriæ cum eis contenderet, qui mundum mūdanaq̃ omnia nihili penderet, aut quia liuore duceretur, qui longo post se interuallo illos se relinquere nouerat. Ergo maligni pectoris hominē, inurbanumq̃ illum esse existimarim, qui inuidum, aut ambitiosum, amarulentum uē innocentissimum hominem hunc fuisse crediderit. Quauis enim sint, qui putent Platonem æmulatione quadam noluisse Xenophontis nomen suis præclaris uoluminibus illustrare; Democritiq̃ libros oēs, qui innumeri fuisse feruntur, maleuolentia, atque inuidia impulsus comburere uoluisse: Ego quòd, indigna mihi nobili, & ingenuo homine; philosophoq̃ præstantissimo esse uideantur, nunquam in animum in-

L

L I B E R

duxi meum, ut ea reciperem, & uera esse puta-
 rem: quin potius malos illos esse homines, qui
 ista commentarentur, semper existimaui. Solet
 „ enim malus (Gregorio Nazianzeo teste) cito
 „ contemnere bonum; at bonus haud facile ma-
 „ lum. Quod enim ad malitiam paratum non
 „ est, neq; ad suspensionem procliue exilit.

Haecenus optime Antistes Criticorum ob-
 iectionibus illis, quas commemorauimus, & si
 non pro meritorum dignitate huius sanctissi-
 mi patris, pro nostra tamen tenuitate abunde sa-
 tisfactum censeo. Quod si nostra haec adhuc
 minus probabunt, demum cum Hieronymo il-
 „ lis dicemus, Vt bibant uinum uetus cum suau-
 „ tate, & nostra musta contemnant. Meminerint
 uero non modo puerilis esse iactantiae, accusan-
 do illustres uiros, nomini suo famam quaerere,
 ut idem Hieronymus alibi docet; Sed etiam ex-
 tra blasphemiam nequaquam esse, eos scripto-
 res, qui iam pridem in Ecclesia obierunt contu-
 meliis afficere; eorumq; uel scripta reiicere, uel
 iudicium conculcare, sicut Theotimus Scyta-
 rum Episcopus praclare dixisse fertur.

Explicit Liber Primus.

LIBER SECVNDVS.

SAEPE NUMERO laudi scriptoribus datum fuisse animaduerti, Præsul amplissime, quòd uolumina multa ediderint, solereq; posteriores eorum numerum, & indices accuratissime, & tanquàm suorum studiorum certissima testimonia proferre. Pomponius iureconsultus Seruium Sulpitium prope centum & octuaginta uolumina reliquisse scribit. Augustinus autem de Varrone, Scripsit, tam multa inquit, quam multa uix quenquam legere potuisse credam. Quintilianus quoque cum in Didymum grammaticum alioquin inuehertur, quo inquit, nemo plura scripsit. Origenem autem, quòd referente fama, ut Epiphanius testatur, senamillia librorum edidisset, (quam tamen Hieronymus in Ruffinum, accito Eusebii indice, coarguit) patres maiores nostri magno pere admirabantur. & Suidas αὐτὸν ἄξιον, hoc est, compositorem nuncupatum fuisse prodit. atque Hieronymus alibi pro eo sic scribit. Mille & eo amplius tractatus ædidit, quos ipse Tomos appellat. Quis nostrum tanta potest legere, quanta ille conscripsit? Gennadius uero, cū

L ii

L I B E R

de Augustino uerba faceret. Tanta, inquit,
 „ scripsit quanta nec inueniri possunt. Nice-
 „ phorusq̃ cum Ioannem Chrysostomum lau-
 „ dat, Ego, ait, supra mille eius lucubrati-
 „ nes legi ineffabili quadam suauitate diffluen-
 tes: aliaq̃ eiusmodi quamplura testimonia pro-
 ferrem, nisi obuia illa, & planè in promptu
 studiosis omnibus essent. Verum diligentio-
 res quoque nonnullos offendi, qui non mo-
 do uolumina ipsa, integrasque auctorum su-
 periorum lucubrationes indicauerunt: quin
 etiam, ut magis mireris, eorum quoque uer-
 ficulos, & lineas. Imperator Iustinianus anti-
 quam iuris prudentiam in duo penè millia libro-
 rum, & tricies centena millia uersuum fuisse dif-
 fusam duobus in locis meminit. Et Nicepho-
 rus scribit. Ephrem Virum diuinum trecentas
 uersuum myriades cōscripsisse. Hieronymusq̃
 Methodium usque ad decem millia: Gregoriū
 autem Nazianzenum ad triginta millia opera
 omnia sua composuisse. Et qui hos omnes an-
 tecessit Origenes, cum de Euangelista Ioanne
 „ loqueretur. Reliquit ille, ait, admodum pauco-
 „ rum uersuum Epistolam, sed sit eius, & secunda
 „ atque etiam tertia, quas non omnes Germa-

nas esse putant, & utraque centum uersus non excedit. Igitur si à multitudine, numeroque scriptorum Aquinatem nostrum laudare quispiam uellet, latissimus illi campus pate- ret, cum fœcundissimo ingenio tot, ead- demque ingentia uolumina ædiderit, ut ab- solutum eorum indicem ægre conficere pos- sit. Versus uero is tantum dinumerabit, qui dinumerat multitudinem stellarum, & planè bibliotecam integram, & iustam ma- gis, quàm auctorem unum appellare licebit.

Nemo recentiorum, qui intra quingentos annos in Ecclesia posteros scriptis eruden- do laborauerunt, plura Thoma uolumina, & Alberto Magno ex ingenio deprompsit. Quanquàm rapsodias, propemodum innu- merabiles confarcinasse alios quosdam repe- riamus: sed eius generis multa ædere non magnum est. Quodque magnopere admira- ri doctissimi uiri solent, cum Polytores, Po- lygraphiçq; fermè omnes diutissime uixerint, Vegeta ac florenti adhuc ætate Aquinas noster, ex hac uita decessit. Origenes enim annos undeseptuaginta. Nazian- zenus supra centesimum. Hieronymus

LIBER

(si Prospero credamus) uno & nonagesimo . Augustinus sexto & septuagesimo . Albertus supra octuagesimum hanc uitam uiuere desierunt . Aquinas uero uix Iubileum, hoc est, quinquagesimum annū attigerat (Qua ætate duobus tantum additis annis, disertissimus Ioannes Chrysostomus, Zonara teste, obierat) cum a Iustissimo Principe Deo, a seruitute in libertatem, ab exilio in Patriam reuocatus fœliciter fuit . Quod uitæ tempus uix legendis, quos citat auctoribus sufficere potuisse uidetur ; ut uel hoc argumento, uerius quàm coniectura, digno sci possit . precibus, & uitæ innocentia magis quàm studio, uel lectione cornucopias illas, & immensos thesauros Doctrinæ, quos effudit obtinuisse : quemadmodum ipse quoque non ostentationis, sed ueritatis, & Domini erga se magnificentiæ celebrandæ gratia Reginaldo socio ex eo siscitanti sub sigillo secreti, ut uocāt, quoad ipse uiueret, semel dixisse perhibetur.

Sed qui cæteris Doctoribus quosdam propterea præferunt, quod monumenta plura reliquerint, legem Iuliam seruare mihi uidentur, qua ex consulis fasces sumendi prius ei potestas fit, qui plures liberos quàm collega aut in

sua potestate habeat, aut bello amiserit. Ego ue
 rò & si nouerim, omne, quod in recordationem „
 Dei erigitur, esse illi acceptum & gratum: atq; „
 non posse nos dignas pro meritis gratias illis
 rependere, qui egregie erga studiosorum répu
 blicã affecti fuerint. (Beatos enim propterea scri
 ptura eos pronūciat, qui seminant super aquas)
 quiq; in ea iuuanda, & promouenda quantūpræ
 stare uoluerint, & quam fœcunda habuerint ins
 genia, quàm multas uigilias, & labores in eius
 gratiam exantlauerint, multis lucubrationibus,
 ueluti multis argumentis declarare uoluerunt:
 Existimo tamen eos laudandos magis esse, qui
 præstantiora utilioraq; nobis uolumina, quan
 quàm unum duntaxat, aut alterum quoque re
 liquerint, quàm qui simpliciter plura. Pulchrè,
 sanè, & sapienter Plato docebat, Philosophari
 non esse multa discere: atque Themistius rectè
 dixit, non qui plura intelligit pluris est, sed qui
 potiora: ergo nec qui simpliciter plures conscri
 psit codices, sed qui præstantiores hoc est, qui
 ad bene beateq; uiuendū fœlicius homines suis
 lucubrationibus iuuerunt pluris cēsendi sunt.
 Nam & rerum excellentiam non numero, sed
 formis, & uirtutibus dignoscimus: quinimo. Na
 tura, ubi commode potest, solet rerum paucita

L I B E R

tem multitudini anteferre. Itaque cum mutuo
 disciplinæ excellant, uel subiecta materia circa
 quam uersantur, uel efficaciori (hoc est certio-
 ri) demonstrandi genere quo utuntur, habitusq̃
 omnes formalibus obiectis secernantur, ab his
 potius quàm a re alia monimētorum dignitas,
 auctoritasq̃ sumenda mihi uidetur. Quod si
 qui utrunque præstititerint, omnino consentio
 duplici honore dignos esse, maioriq̃ ueneratio-
 ne eos prosequi nos debere, quàm qui alterum
 duntaxat exhibuerint. Iure igitur Diuum Tho-
 mam nostrum nunquàm satis laudare, nun-
 quàm meritis præconiis attollere possumus.
 Quippe qui non modo libros fermè innume-
 rabiles ædedit, uerumetiam in illis disciplinis,
 quibus nihil utilius, nihilq̃ beatius in omni sciē-
 tiarum apparatu hominibus contingere solet.
 Librorum autem appellatione omnia uolumi-
 na, cum Vulpiano iureconsulto, complector
 maiora, & minora; chartas, membranas, codices
 scripta in quancunque materiam corium, ebur,
 corticem, cæram, paginam, & huiusmodi reda-
 cta fuerint, aut exarata. Et ne quis uoces temere
 me confudisse existimet, eos ego recensere, &
 generatim in classes arte, & methodo distribue-
 re in præfenti aggredior, eorumq̃ subiectas ma-
 terias

terias, non omnium quidem, nam prolixior esse quam instituti mei ratio postulat, sed eorum duntaxat, qui insigniores habentur, quam breuissime tanquam in proposita tabula spectandas proponam: & postremo integrum, & distinctum elenchum fortasse subiiciam.

Principio itaque mihi eius omnia monimenta generatim partienda uidentur, ut alia sacra, hoc est, quæ de Christiana religione tractent: alia uero prophana, hoc est, quæ externas Gentilium Philosophorum disciplinas edoceant (ut negatiue, non contrarie sumenda uox ista sit) commode, & erudite dicamus. Agam de posterioribus primum, subinde uero de sacris, non eo consilio equidem, ut cum Massurio Sabino antiquiorem locum hospiti tribuam quam clienti, sed magis imitatus Naturam, quæ a minus perfectis ad perfectiora sensim progreditur; & quod doctrinæ ordine antecedant: quam in scribendo, non eundem ordinem. S. Doctor fortè seruauit.

Peripatetici Iuniores omne quod est, uel Rationis esse dixerunt, quod Aristoteles ens in anima appellat, uel Reale, quod idem ens extra animam uocat. Quamobrem ingenuæ, & liberales omnes disciplinæ a Christiana pietate externæ, cir

M

L I B E R

ca horum alterutrū occupātur: et quidē quæ circa primum Rationales, quæ circa secundum insunt Reales cōi ueluti decreto iādudum dicuntur. Rationales plures sunt Grāmatica, s. Rhetorica, Poësis, & oīum, ut ego sentio, utilior, & præstantior Dialectica, hoc est disputatoria, quæ antonomasticos propterea Logica nuncupatur. Reales iam uerò nonnullæ quidem in rerum cōtemplatione consistunt, quamobrem contemplatiuæ, aliæ actiones nostras probè componere, & præclaris moribus nos exornare etiam docent, & ob id practicæ, atque Morales uocātur. Quarum quæ primum addiscendæ iuuenibus sint, non prorsus Philosophi omnes consentiūt. Pythagorici nanque, atque Platonici, quibus Simplicius subscribere non obscure uidetur, institutos in moralibus disciplinis prius esse iuniores censent, quàm ad ueri disquisitionem, rerumq̄, & causarum cognitionem admittantur. Contra uerò alii, quòd ad moralia iunior addiscenda non idoneus esse auditor Aristoteli uisus sit, confestim contemplatiuis exercendos illos esse arbitrantur. Nos alibi controuersiam hanc luculenter explicare conati sumus, nunc ilam in medio relinquentes, id magis, pro ratione suscepti officij, cū Aristotele dispiciamus, quòd

aliud quidē est, quod re, & definitione sensibile materiā concernit; cuius contēplationi Philosophus naturalis totus insistit; aliud autē quod huic ē regione positū est, quod neq; re, neq; definitione huiusmodi materiā cōplectitur, sed omnino, uel per essentiā, uel per indiferētiā est seīctū; ad primum, & planē diuinū Philosophū attinet: tertiū autē, & ueluti inter hęc mediū reperitur, quod quanquā re in materia sensibili sit, animo tamen cogitatur, & definitur, perinde ac si eiusmodi materia non esset, eaq; tota careret; de quo Geometria, Arithmetica, & quæ his subalternantur Perspectiua, Musica, & reliquæ omnes Mathematicæ scientiæ tractant.

Sic itaq; uir præstantissime, nobis fecerni ex arte priora illa S. Thomæ scripta, & in suas classes recte (hoc est cum Arist. quē ille sequitur) redigi posse uidentur: & primo quidē ea, quæ ad facultatem differendi pertinent, neque enim eius, aliarum, quas recensuimus, Rationalium disciplinarum, quidquā, nisi fortē in aliis eius libris positum, uidi; & si Campanus nonnulla cōmemoret: Secundo autē ea, quæ ad Philosophū naturalem: Tertio uero illa omnia, de quibus differere munus diuini Philosophi est, qui & Me

L I B E R

taphysicus hac tempestate frequentius nūcupatur. Quarto denique & postremo libri Morales collocari poterunt, quorum equidem, sicut & aliarum classium, quidam explicationes librorū Aristotelis cū sint, alii uero Opuscula dicantur (in quibus qui de regimine Principum inscribitur maxime inter morales eius libellos eminent, & frustra ab Historiæ scriptoribus quibusdam recentioribus num D. Thomæ germanus sit in dubium reuocatur) ita mihi eorum corpora cōstitui posse uidentur: ut primum expositiones, confestimq̄ Opuscula illa, quæ cum expositionibus necessitate materiæ coniuncta esse existimantur, singulis in Tomis ueluti adglutinata ponantur. Quamobrem primus Tomus Logicalia, secundus, & tertius Naturalia; qui si plus iusto grandiores euaserint, quartus est illis præterea assignandus, sin autem, quartus Transphysica, ut ita dicam, complectetur; quintus uero Ethicam, Polyticam, Oeconomicam; hisq̄ affinia ut dicebam Opuscula. Atque inde fiet, ut subiecta materia uniuscuiusque Tomi, & classis lectoribus in ipso limine obuia futura sit: & Opusculorum confusus ille, & impurus codex (nam & eorum Opusculorū nullus est ordo, & pleraq̄ tal

sò S. Thomæ inscribuntur) distinctionem, & lucem, atque adeo meliorem formam sortitus, cōcidet: ac denique nec ad gestandum erunt Tomi ipsi studiosis, quibus prospicimus, incommodi.

In explicando uero Aristotele totus eo incumbit, ut uerba diligenter consideret, eorumque sensa fideliter magis, quam eleganter exprimat, & Sepiam illam atramentum crebro effundentem, sensimque fugientem Lynceus ipse, & prudens Delius ueluti natator insequatur, apprehendat, detineat. Quamobrem hiulca explet, complicata aperit, confusa distinguit, mutila sarcit; litteram connectit, partitur, distribuit; discussisque ambiguitatum nebulis, quæ interdum emergere circa textum solent, obscura quæque, breuissime quidem, sed attamen ita illustrat; ut expositoris nomen, nemine penitus dissentiente, obtinuerit. Et cum à Christiana pietate Aristotelem deflectere, eamque argumentis, ut solet, oppugnare animaduertit; uel fortiter in illum pugnat, eius tela retundens; uel certe commodè, & pie, ubi potest, interpretatur; cum uidelicet anceps, & ambigua oratio est, & in utranque partem intelligi potest. Siquidem & Iu

LIBER

reconfulti dubia interpretanda esse in meliorem partem, hoc est reo fauorabiliorem, monent. Quem si recentiores Philosophiæ professores, uel in scholis cum de fugeſtu docent, uel cum Aristotelem ſcriptis interpretantur, ſequuti fuiſſent, ſanctiorem in plerisque haberet Eccleſia faciẽ; & tot falſis, ac pernitiolis opinionibus, ueluti quibusdam furiis erudita iuuentus noſtra minime agitaretur. Quod planè uidit, & facien- dum deinde mandauit poſtrema Lateranenſis Synodus. Auerroem quoque, quem ob eximiã eius Doctrinam, & in explicando Aristotele diligentiã iam dudum ſcholæ admirabantur, commentatoremq; etiamnum appellant; cum unitatem intellectus, ſequutus Græcos aliquot expoſitores, ſtatuit; uel creationem oppugnat, uel quidquã promit, quod religioni noſtræ offi- cere poſſe uideatur; ita fœliciter cum in expoſi- tionibus, tum uero in aliis quibusdam eruditifſi- mis libellis proſternit; ut qui contentione, aut o- ſtẽtatione ingenii, Auerrois ineptias illas defen- dendas ſibi ſumpſerunt, non ſemel, ueritatis uim ſentientes, ſpicula Thomæ ualidiſſima in il- lum eſſe faſi ſint: et cum de intelligentia A- riſtotelis cum eo Thomas pugnat, pugnat

autem frequenter , ægre ueritatem discerni posse dixerunt . Quapropter rectè affirmavit Viues , dementiam fuisse illam , quæ Auerroem Aristoteli parem , & D. Thoma superiorem fecit.

Primus igitur Latinorum Thomas fuit , qui tot Aristotelis libros suis commentariis eo modo illustrauit : de Interpretatione scilicet , & Posteriorum in Logica facultate : Physicorum , de Cælo & Mundo , de Generatione & Corruptione , Metheororum , de Anima , de Sensu & Sensili , de Memoria & Reminiscencia , de Somno & Vigilia in Naturali Philosophia : sed & in ea , quam Aristoteles primam , atque diuinam uocat , duodecim priores Methaphysices libros : nam posteriores duos uel ætas illa Latinos non habuit , uel esse adulterinos , ac supposititios , ceu plerique etiam num , credidit : & demum Ethicorum , politicorum , atque Oeconomicos libros omnes . Boetius siquidem , atque Linconiensis unius , aut alterius Aristotelis libri interpretes præcesserant : Albertus autem Magnus eius paraphrastem , & sensuum magis , quàm uerborum explanatorem egit , quanuis in digressionibus copiosus admodum ,

LIBER

& sublimis, quemadmodum & Auerroes, emineat. Factumque esse Dei Opt. Max. providentia puto, ut Aquinas alia uia progressus (breuiori sane, & utiliori) Aristotelem, atque Albertus fecerat, interpretaretur: ut haberent Latini in utroque interpretandi genere, quos imitarentur principes, Albertum uidelicet, & Thomam. Excellunt autem commentarii, quos in libros de interpretatione, atque de Cœlo & mundo, prouectioris cum esset ætatis, propter multiplicem, & certam rerum cognitionem, longamque, & diurnam exercitationem ædidit: quos, eam ob rem, & morte impeditus in absolutos reliquit. Dignatur. n. in illis frequenter, copiose, grauius, perspicue: Alexandri, Ioannis Grammatici, Simplicii, cæterorumque Græcorum, si qui alii extabant, commentarios (ei Latinos redditos ab iis, quos uel Domi, uel foris græcarum literarum peritos alebat) ex ipsis Fontibus non autem ex Auerrois Lacunis quemadmodum aliis in locis, exhaurit. Nam cum græcas literas atas illa uel contemneret, uel negligeret, eas Aquinas uel omnino nesciuit, uel leuiter attigit. Quamobrem in explicandis uocibus græcis interdum uel hæret, uel fallitur: ut in principio commentariorum eius de generatione, Insignis Philosophus

phus, ac Theologus Sixtus Medices præceptor meus paucis lectorem submonuit: & mundi censor Erasmus, in adnotationibus in nouum testamentum, multis uerbis inciuiliter traducit: ita enim seuerus, seu potius sæuus in Plerosq̃ pios, ac sobrios auctores extitit, ut omnia in unoquoque, numeris omnibus absolutissima, requireret; nec aliquando, aut quod in tergo est manticæ suæ uiderit, aut Homerum dormire, quod dicitur, pateretur. Atqui maiori cum laude exiguos illos, & leues Aquinatis, & aliorum patrum n̄uos præteriisset; aut certe tantummodo porrecto indice adnotasset: siquidem ipse utranque professus linguam, easdem adnotationes, deprehensus in errore, septies, aut octies instaurauit; & Vallam, atque Fabrum sæpissime arguit: ut uel sui, & eorundem literatorum, quos recēsuimus, exemplo Theologis doctissimis uiris parcere debuerit, aut planè mitius cum eis agere.

Itaq; huic incommodo cum uellet mederi Aquinas, magnaq̃ luce ad intelligentiam auctorum carere eos intelligeret, qui à linguis essent destituti, ac inopes; græcæ linguæ eruditos senior consuluit, eorumq̃ opera in transferendis Theologis, & Philosophis usus frequen

N

ter est : ut illius incredibilem in exquirenda ueritate laborem, & summam industriam ubiq; agnoscamus.

Porro' ut intelligant omnes, quanti illius in Aristotelem explanationes fecerint praclarissimi Philosophi, qui multis annis, in splendidissimis Gymnasiorum cathedris interpretantes, & suis commentationibus subinde domi scribentes, intimos quosque, & penitissimos Aristotelis recessus perscrutari uisi sunt, eorum uerbis ostendere iam aggredior: & primum Sueffanus ita alicubi scriptum reliquit. Ex his bonae literae in latinos migrarunt, inter quos Thomam Aquinatem nostrum inueni; cui merito iura exponendi concessa sunt. Hunc habemus non modo in his Physicis commentationibus, sed in omnibus aliis fidum ducem, cui etiam non sine causa nomen expositoris tributum est. Illo enim (pace expositorum Graecorum dixerim) curiosior, aut uberior, aut, quod rarum est, clarior inuentus est nemo. Vnde, meo quidem iudicio, omnis Latii, omnisq; Philosophiae decus semper habendus est. Sed & alibi ita, ne putes illum mutasse sententiam, quam alioqui, Euripus ueluti quidam, mutare frequenter solet. Sensum uerborum Aristotelis uerum, in quantum potero, assigna-

bimus, non recedendo à Græcis expositoribus
 Themistio, Simplicio, & Alexandro: aliquan-
 do cum latinis interpretibus, præsertim cum
 D. Thoma, qui, pace cæterorum dixerim, di-
 lucide Aristotelis libros interpretatus est; nec
 eius comentarios minoris facio his, quæ Græci
 scripserunt, ut recte intelligenti patet. Petrus
 autem Pomponatius hunc in modum. Quapro-
 pter opinio recitata D. Thomæ, omnium lati-
 norum sententia mea maximi, immo fortas-
 sis non minoris aliquo Aristotelis expositore,
 siue sit Græcus, siue sit Arabs, siue cuiuscunque
 sit, omnibus est præponenda, cum & rationi, &
 auctoritatibus concordet. At uerò Marcus
 Antonius Zimara. Nam ubi est discordia in
 Philosophia inter Auerroem, & Thomam dif-
 ficile est uidere ueritatem. Addam & Marci
 Antonii Flamini uerba, felicioris sanè futuri, si
 à Thomæ Doctrina nusquam recessisset.

In hoc genere apud Græcos florere in pri-
 mis Basilius magnus, & duo Gregorii Nissenus
 alter, & alter Nazianzenus; apud Latinos
 multi quidem, sed ante omnes, sine ulla contro-
 uersia, Thomas Aquinas, uir sanctitate morum,
 & literarum gloria præstantissimus; qui profe-
 ctò si disciplinam Aristotelis contempsisset,

„ pulcherrima illa monumenta nobis non reliquit
 „ set, quæ tendentibus ad cognitionem sapientiæ
 „ splendidissimum lumen præferunt, atque in sa-
 „ crarii rerum Diuinarum abdita, & penetralia
 „ tutò, ac facili itinere perducunt. Sebastianus
 „ aũt Foxius Morxillus hunc in modum. Addam
 „ his D. Thomæ Aquinatis, uiri in primis sanctif-
 „ simi, argumenta, quibus eandem immortalitatem
 „ tueri, ac penè demonstrare mihi uidetur.

„ Scripsisse autem commentationes suas in
 „ Aristotelem, dum sub Urbano. IIII. magna
 „ cum auditorum frequentia Romæ profiteretur,
 „ Ptolomeus Lucensis, qui Neapoli eius au-
 „ ditor, atque à confessionibus extitit, in sua Hi-
 „ storia, quæ & in Vaticano est, & apud Cardi-
 „ nalem quoque Vitelium, Virum omni genere
 „ laudum ornatissimum, & Illustrissimum, prodit:
 „ Libellos autem, qui de Dialecticis deq; Philoso-
 „ phicis tractant, neque uno loco, neque eodem
 „ tempore edidisse. Nam eorum plerosq; cum
 „ doctor esset, nonnullos uero antequàm insignia
 „ illi darentur composuit: cuiusmodi fuerunt, om-
 „ nium subtilissimi, & pulcherrimi de ente &
 „ essentia, & de principiis naturæ. quorum prio-
 „ rem uiri grauissimi plures Latini, & Græci
 „ (nam Græce quoq; redditus est) peregregiis

commentariis, & subtilissimis disputationibus exornarunt. posteriorem ego semper admiratus sum, & Philosophiæ naturalis librorum, præsertim autem qui de Physico auditu sunt, Clauem appellare, cum in scholis profiterer, solebam. utrunq; ferme' adolescens uiuacissimo ingenio, & eruditione incredibili composuit.

Sed iam his enumeratis, ad Theologica eius monumenta, quæ longe præstantiora, & plura philosophicis sunt, me conuerto: eaq; in tres maiores classes methodo, & ordine partiri, suoq; loco protinus in minores diduci, & sigillatim expendi posse existimo. siquidem uel sunt expositiones uoluminum sanctarum scripturarum, uel sunt commentarii insignium Theologorum, uel proprio Marte ab eo meditata, & edita. Hanc autem postremam ita diducimus, ut illa primum proponamus, quibus ex professo Catholice fidei hostes oppugnat; subinde reliqua, quibus eandem Christianam pietatem grauissime docet, explicat, & tuetur. Primam quoque in duas commode, ni fallor, diuidere possumus. Nam, & ueteris, & noui instrumenti Diuinos aliquot libros scriptis suis, tanquam Euāgelicus ille scriba doctus, elucidauit: cum eos de suggestu sui temporis ho-

LIBER

mines antea edocuiſſet . quamobrem aliæ eius
reperiuntur enarrationes in uetus , aliæ in no
uum instrumentum.

Et quidem, quod ad uetus attinet, ſcripſit in
librum Iob, in unum & quinquaginta Pſalmos,
in Eſaiam, i Hieremiam, eiusq; Trenos, & cum
febri laboraret propediem moriturus, Cantica
Canticorum, eſſagitantibus, & excipientibus
monachis, ad quos diuerterat, breuiſſime, & uel
ti per tranſenam attigit. Sunt autem non con
temnendi auctores, qui lucubrations eius in
Eſaiam, præ reliquis hiſce ſuſpiciunt, ſemelq;
Petrum, & Paulum Primarios Apoſtolos ab
ſtruſioris cuiuſdã loci referatores habuiſſe ſcri
bunt. Mihi ſcripta illa in librum Iob maxime
placent: ſunt enim abſtruſioris utriuſq; litera
turæ ſecularis, & ſanctæ refertiffima, ſunt nu
meris omnibus abſolutiffima. Et quamuis pri
mus ille inter Latinos non fuerit, qui librum il
lum ad literam explicauerit (quod tamen
D. Antonino uiſum eſt; cui nec Beda, nec Hu
go Cardinalis, nec Albertus, Thoma antiquio
res, cum hæc ſcriberet, in mentem uenerunt) eſt
tamen is, ut ego quidẽ ſentio, qui antiquioribus
copia, & diligentia antepoſendus ſit: & quem
Lyranus, Dionyſius, recentioresq; omnes ſuis

scholiis, paucis exceptis, fermè compilant. Interpretatus subinde est Euangelium Ioannis (ut ad nouū progrediamur) & Epistolas D. Pauli omnes, & seorsum deïde duobus libellis orationem Dominicam, & salutationem Angelicam. Sed & cum Vrbanus Pontifex ex ueterum commentariis luculentius sibi, uniuersaq; Ecclesiæ Euangelia explicari uehemèter cuperet, demā dassetq; D. Thomæ Matheum, & Mareum, Diuoq; Bonauenturæ Lucā, & Ioannē, tanquā illis, qui Ecclesiæ lumina maiora eo tēpore esse uiderētur; & Seraphicus Doctor demandatā sibi prouinciā, ob præfecturam supramā Fraciscanæ familiæ, quā gerebat, explere speditus nequireret: ea omnia Aquinas ita uenuste, & grauitè patrum Græcorū, & latinorū uerbis elucidauit; ut cū admodum plures illi sint, qui citantur, si nomina tamē ademeris, nō admodū agrè unius dū taxat auctoris lucubratiō uideri possit: quod opus, Theodoretū Ciri episcopū, Petrū Lombardum, aliosq; nonnullos imitatus Catenā Auream cōmoda, & apta inscriptione uocauit. In quo quid magis admireris, laborē uidelicet, an iudiciū nōdum satis exploratū habeo: superat namq; & uincit utrunq; cogitationem omnem, Squalebant primæ notæ, & auctoritatis Patrum in sanctam scripturam commtaērii; & ma

LIBER

nibus studiosorum nequaquam, uti tempestate hac nostra planè beatissima fit, euoluebantur; uel quia eorum plures græcas literas ignorant; uel quia codices ad manum paratos, quòd uenirent carius, & studiosis obuii non essent, non haberent; uel quia Patrum prolixitatem, fusiores enim dicendo ueteres sunt, ad alia festinantes fastidirent. Eos Aquinas impiger excussit, deterisit, euoluit eorumq; nonnullos, uel paternis sumptibus, uel Principum, & amicorum liberalitate, loqui lätine fecit; quodque ei peregregium, & illustre ad Euangeliorum intelligentiam uisum est, celeri, & præstanti iudicio, ex omnibus hinc inde sedula ueluti Apis selegit, & feliciter conglutinauit. Circumferuntur iam uero in Matheum, quoque, & in Epistolas septem, quas Canonicas uocant, atq; postremo in Apocalipsim commentarii, siue expositiones, eius nomini inscriptæ, quarum aliquot quaterniones, earum .s. quæ in Matheum, ego adolescens, cum Veronæ in cænobio Sanctæ Anastasiæ religioni, & literis operam darem, deprehendi esse fratris Petri scaligeri, ordinis nostri, & Veronensis Episcopi; cuius scripta in communi bibliotheca seruabantur: & paulo post, repetundarum ueluti reum, magistrum nostrum,

strum, & præceptorem meum fratrem Bartholomeum Spinam, qui id opus omnium primus typis in uulgus dederat, quòd lectòri factum non indicasset, admonui. Reliqui uero, quos iam iam enumerabam, nec stilo, nec diligentia cū aliis eius uiri cōmentariis conferri possunt, nec sunt a sectatoribus, alumnisq̃ Thomæ antiquioribus agniti; ut pluribus coniecturis eos, uel non esse ueros fœtus Aquinatis nostri hæsitare liceat, uel certe eundem supremam manum illis non imposuisse. In Ioannem autem, & in Epistolas D. Pauli omnes ipsissimus (ut Plautino uocabulo utar) ubiq̃ est, hoc est diligentissimus, & locupletissimus; omnia partitur, connectit, perpendit; atque in citandis sacris literis, & locis consimilibus, addens præterea capitis numerum, ita densus est, ut quiuis Theologorū alius; & perinde ac si earum indicem, concordantias nostri uocāt, Hugonis Cardinalis opus, ob oculos perpetuo cum dictaret habuerit. Quod quanquam habere speciem ostentationis quandam; rebusq̃ caliginem inducere; dictionis cursum impedire; & ingenii nonnihil detrimenti adferre Aristarchis quibusdam, rimosæ, & perfluentis memoriæ hominibus uideatur: fuerunt tamen, nedum seculo

O

L I B E R

Aquinatis, nam hoc ille prorsus cum eius tempestatis scriptoribus commune habuit, uerum etiam florentissimo nostro, qui syluam illam consimilium locorum, & numerorum uehementer probarent; quòd lectori ueluti ad manus collectionem scripturarum, quæ certissima clauis est ad intelligendas scripturas, exhibeat; segnesq; & oscitantes ad causas dicendi inuestigandas (quæ à D. Hilario, & cæteris præstantissimis uiris tantopere exiguntur) non modo inuitet, & alliciat; sed etiam sua quadam importunitate urgeat, & extimulet; habeatq; studiosus in promptu, unde scripturarum sensum referre uerius (quod idem Hilarius munus esse optimi interpretis dixit) quàm afferre possit: sed suum unicuiq; pulchrum.

Vbi uero lectionem duplicem habet utramq; confert, utranq; interpretatur; sed & crebro digreditur, moxq; reuertitur; loca, quæ in speciem pugnare uidentur, magna cum perspicuitate cõciliat; difficultates tollit; & ueterum placita, ubi dissentire uidentur, in medium, quod commentatoris officium est, integra fide affert.

„ Commentatorium, inquit D. Hieronymus, officium est, aliorum explanationes differere; quæ
 „ obscure dicta sunt, plano sermone manifestare;

multotum sententias replicare, & dicere hunc locum quidã sic edisserũt, alii sic interpretãtur, & sensum suum, & intelligentiam his testimoniis, & hac ratione nituntur firmare; ut prudẽs lector, cum diuersas explanationes legerit, & multorum uel probanda didicerit, iudicet quid uerius sit; & quasi bonus trapezita adulterinæ monetæ pecuniam reprobet. Sed superuacaneum puto testimoniis, uel exemplis modo probare, sanctum nostrum Doctorem, Hieronymi canonem hunc pulcherrimum, usu eorum omnium receptum, qui sacros, uel prophanos auctores cum laude explicauerunt, seruas-
se. Quin potius transibo, ut institui, ad secundam classem.

Commentationes scripsisse fertur in librum Dionysii Ariopagitæ de Diuinis nominibus, eas ego cum nõ legerim, pluribus persequi desinam. Quas uerò in acutissimos, & doctissimos Boetii libellos de hebdomadibus, deq̃ Trinitate conscripsit, studiosi omnes plurimi faciunt; præcipue autem illas, quæ in eum de Trinitate extant. Siquidem in libro de Hebdomadibus aridior esse uidetur: nam solis uerbis partiendis, & declarandis perpetuo;

L I B E R

neglectis disputationibus, uacat. In eo autē de Trinitate lucuplex, & Illustris sex quæstionibus, quas ego unionibus orientalibus sex insignioribus præfero, cum explicatione uerborū integrum opus absoluit. At uero qui in librū eiusdem Boetii de consolatione commentarii eius nomini inscribuntur Thomæ nō sunt, sed alius Dominicani: ut ego ante annos uiginti, in Cydoniensi Monasterio, uetustum nactus codicem (nominis quanquā Auctoris oblitus, & patriæ) me legisse recordor: & stylus omnino cōsentit. Cum enim uel sectatorum quorundā Thomæ inepto iudicio, ac imprudenti in illum amore; uel, quod libentius mallem, cum sanctitatis eximiæ, ac incomparabilis Doctrinæ eius fama totum orbem peruasisset, omnibusq; in locis personaret, auctoritasq; summa haberetur; & nullus esset, aut secularibus, aut diuinis literis præditus, qui scripta illius (modo candidus æstimator esset) charissima nō haberet, ac undique cōquisita, musæum suum, aut bibliothecā tanto auctore ditaturus, quouis insigni præcio non emeret: contigit, ut foetus multorum auctorum Aquinati supponerentur; uigiliasq; & labores eorum Thomæ mūdus acceptos ferret. Quod Aristoteli quoque euenisse, cum celeberr

rimã Ptolomeus bibliothecam institueret, scriptores plerique omnes testantur: flumina nimirum ad mare properant, & omni habenti dabitur. Sed execrabilius est, quod nequam, & sceleresti homines quidam, uel ad Thomã auctoritatem eleuandam (quòd uidelicet alibi docuisse aliter, & contrarium pateret) uel, ut ego quidẽ arbitror, ad suam eorum aliquam opinionem, quã in controuersiam uerti solet, tãti uiri testimonio fulciendam, & comprobendam egerũt. Nam eius scriptis alicubi pseudo quãdam inseruerunt, & publico ego iudicio Venetiis Typographos olim conueni, & alibi rem totam pando.

Sed ut eo, unde nostra deflexit oratio, reuertamur, exposuit quoque subtiliter, & copiose duas Decretales dogmaticas, in celebri, frequẽtiq; Synodo Lateranensi sub Innocentio tertio, decem circiter annos antea quã nasceretur, editas. Cumque Petri Lombardi opus, quòd Sententiarum inscribitur, gymnasia, eruditiq; omnes præstantissimum in Theologia esse censerent, & de fugestu interpretarentur: antea quidem Iuuenis suis commentariis, & disputationibus latissime; deinde urò ætate prouectior, ad Anibaldum Cardinalem magnopere efflagitã-

LIBER

tem, contra&e, & presius illustravit. Vtrun-
 que corpus suas meretur laudes, uerum quod
 primum recensui, usuq; studiosorum, & mani-
 bus notius est, & per excellentiam, Scriptum no-
 minari solet; tanti, ut ego quidem fantio, est; ut
 frustra, & inepte Cancellarius Parisiensis Ger-
 son, Altisiodorensi, Durando, Bonauenturaq;
 primas, praterito Thoma, in sententiis Lombar-
 di explicandis tribuerit. Nihil enim praaltum,
 & incomparabile eius ingenium, uel praestan-
 tis doctrinae, uel solertis industriae, uel subtilio-
 ris artis, uel facundae memoriae subterfugit;
 tanta ex Graecis, Arabibusq; Philosophis, tan-
 ta ex latinis ueteris, & noui instrumenti enar-
 rationibus praesidia in illis disputationibus com-
 parat; ea arte, & differendi ratione progredi-
 tur; ut sit Duradus quantumuis acris, acutiq;
 ingenii; sit Bonauentura eximie pius, & in ex-
 plicandis uerbis magistri omnino diligens; Altis-
 iodorensisq; impense doctus, & copiosus; fru-
 stra Thomae in enodandis Lombardi sententiis
 aut praferuntur, aut etiam exequantur: & Du-
 randus, quem pleriq; omnes ceteris praferunt,
 ubi Thomas filet; uel elinguis est, uel ad-
 modum ieiunus, & sterilis: & ubi a Thoma

recedit ; in fyrtes , ac uortices rapida uertigine ruit . Sententiarum iam uero posteriores , quorum plures cumulatissimis laudibus extolli merentur ; quemadmodum frequentissime Thomæ aquam in suos alueos deriuant , & semina ex eo mutuuntur , quibus uberrimas fruges demetere solent (ut proinde cum Samson compellere eos ille possit , ac dicere . Nisi arassetis in uitula mea , non inuenissetis propositionem meam) sponte sua Gersonem censuræ illius iniquæ , atque præpostera , redarguerent . Verum enim uero eruditos non latet , cur Thomæ Doctrinam Gerson ille male interdum tractarit , tantumq̃ Solem sideribus interpositis obscurare , ac à nostris oculis amouere conatus sit . Sed frustra iacitur rete ante oculos pennatorum .

Ad postremam progredior classem , in qua eas lucubrationes primum reponebamus , quas aduersus Christianæ pietatis hostes , fortiter scripsit : in quibus est libellus ad Urbanum Pontificem contra errores Græcorum insignis , & hisce calamitosis temporibus , in quibus neoterici in utranque partem uehementer peccant , admodum opportunus : aut enim ingrati , ac temerarii Sanctorum

LIBER

auctoritati detrahunt, aut in efferendis illis mo-
 dum imprudentes excedunt : at uero eo opere
 D. Thomas pie, & circumspectione adhibita,
 interpretari procerum Patrum sententias do-
 cet; nec temere de eorum sensis iudicare: rur-
 sumq̄ eos nec esse, nec dici posse Patres fidei
 (quod nihilominus Thomas Vualdensis alicu-
 bi testimoniis Augustini, & Bedæ non recte as-
 sequitis postea fecit) id enim Christi Seruatoris
 nostri epitheton est; sed expositores magis, at-
 que doctores. & in priori parte Summæ, quan-
 tum illis tribuendum sit, luculenter ostendit. Li-
bellum hunc confestim alius sequitur, qui con-
tra Græcos, Armenos, & Sarracenos ad Antio-
chenum cantorem inscribitur : quo crassam,
 & planè absurdam earum gentium, de Trinitate
 diuinarum personarum, de Incarnatione, &
 morte Domini, deq̄ quibusdam aliis dogmatis
 nostris intelligentiam plana, & diserta do-
 ctrina refellit. Sed libelli illi duo, quorum alte-
ro retrahentes ab ingressu religionis, altero im-
pugnantes religionem redarguit, tāta sunt eru-
 ditione, copia, & subtilitate referti; ut non nisi
 acuratissime euolui, & magno studio legime-
 reantur. Ardet enim in eis sanctissimus Doctor,
 tonatq̄ aduersus impios, ac fulgurat. Quemad-
 modum

modum etiam fecit in grauissimo, & numeris omnibus perfectissimo opere illo, quod, quatuor libris partitum, aduersus Gentes pro religione nostra edidit: ita enim fortiter, patenter, & copiose cum impietatem destituit, tum uero ueritatem orthodoxæ fidei propugnat; ut absque alicuius iniuria ausim affirmare, ueteres omnes, qui plures, & grauissimi uiri fuerunt, magno interuallo ab Aquinate nostro in eo uolumine doctrina, & ingenii acumine superari: quàm quàm orationis nitore, & ornamentis longe illis inferior esse delicatioribus hisce nostris uideatur. Hieronymus Apologeticum Tertulliani, libellumq; Cypriani de Idolorum uanitate, atque Lactantii Institutiones iustis præconiis attollit. Quid (inquit) Tertulliano eruditius; quid eo acutius? Apologeticus eius, & contra gentes libri cunctam seculi obtinent disciplinam. Et de Cypriano ait. Cyprianus quòd Idola Dii non sint, qua breuitate, qua historiarum omnium scientia, quorum uerborum, & sensuum splendore perstrinxit? Et de Lactantio. Quis mihi interdicere potest, ne legam Institutionum eius libros, quibus contra gentes scripsit fortissime? Facturus quid, rogo, si Thomæ uolumina hæc legisset? Liceat illud Tertullia:

P

ni hic usurpare. Sitanti uitreum, quanti uerū
 Margaritum? Conferat quisquis uolet argu-
 menta Thomæ in ethnicos, cum illis, quibus in
 eosdem ueteres usi sunt, & iudicium ferat. Sa-
 ne perspiciet facile illos ueluti in puluere, hunc
 autem in Adamante scripsisse hoc est uere æter-
 nitati opus id cōmendasse. Quāobrem Petrus
 Pomponatius Philosophorum suæ tempestatis
 nemini secundus, & qui ad dissoluendam Chri-
 stianæ uitæ disciplinam corrupendamq̃ iuue-
 tutem edidisse de animæ nostræ mortalitate li-
 bellum quendam creditus est, uim & splendorē
 earum rationum, quibus eo opere Thomas euin-
 cit, Christianos nequaquam leuibus coniectu-
 ris, uel inanibus argumentis quinimo ualidissi-
 mis, & grauisimis rationibus ductos, celesti
 doctrinæ assentiri, admiratus ab unguibus, ut
 aiunt, leonem, esse Aquinatem sine dubio lumē
 Christiani nominis dixit. Sed & Ioannes Bap-
 tista Egnatius cōciuis meus, qui Venetam Iu-
 uentutem multis annis de suggestu docendo, &
 scribendo, in bonis literis egregie instituit, cum
 id opus accuratē euoluisset. Tāti, inquit, semper
 Aquinatis Thomæ auctoritas in omni scripto-
 rum genere fuit, is tuendæ augendæq̃ Christia-
 næ pietatis ardor; ea uitæ puritas, ac sanctitas:

ut à Diuis Petro, & Paulo, reliquisq̃ nostræ
 religionis heroibus; aut primus, aut siquis non
 facile hoc concesserit, ut non primum eum cen-
 seat, nulli saltem primi post Petrum, ac Pau-
 lum, omnes cum Thoma secundi numerari de-
 beat. & paulo inferius. Ille igitur Aquinas
 cum infinita alia ingenii fœcundissimi, ac felicif-
 simi munimenta reliquit, quæ in usum Chri-
 stianæ pietatis elaborauit, tum hoc ipsum quod
 contra Gentes, seu maius contra Gentiles, in-
 scripsit: quod opus ad multorum ueterum exē-
 plum conscriptum, sic facile excellit, ut nec
 Græci, nec nostri, quicumque in hoc curriculo
 desudarunt conferri cum Thoma possint. Scri-
 psit contra Gentes Egregium olim uolumē Ta-
 tianus, scripsit Apollinaris Laodicens, scripsit
 hoc penè argumēto Septimius Florens Tertul-
 lianus Apollogeticum, scripsit deniq̃ suas Fir-
 mianus Institutiones, ut omittam innumeros
 alios: qui omnes, si cum D. Thoma compa-
 rentur, oleum, & operam perdidisse uideri pos-
 sint. Hem potuit tantum opus uerbis disertio-
 ribus, aut magis illustribus comendari? D. etiā
 Antoninus, ita de ea scriptum reliquit, & qui
 contra Gentes uolumen id Aquinatis lege-
 runt, facile assentiuntur, quod, cum in eden-

do eo opere Thomas parturiret, uifus ita plerun-
 que in contemplatione fit, ut ab alienatus, ac
 plane feiūctus ab externis hifce fenfibus, & corporea mole uideretur. Priore libro agit de Deo,
 deq̄ Attributis, ut loquuntur, & perfectionibus illis, quas, uti Dominus est, ſibi uendicat: Secundo de emanatione creaturæ, & affectionibus, ac diſtinctione eorum, quæ condidit; præfertim autem Subſtantiæ intellectualis, circa quam, quod ea præſtantiffima creaturarum ſit, fuſius uerſatur: Tertio docet quo ordine, tãquã recurſu, & circulo quodam, uniuerſa, ipſa q̄ imprimis Natura intelligens, in eundem ſuum opificem, & finem reuertitur. Quarto autem laudat cana ſupereminentiſſimæ Triadis, ac incarnationis filii Dei, & Sanctorum ſignaculorū, quibus Eccleſiam ſuam ſanctificari, & ab impiorum conuentibus ſecerni uoluit, deq̄ finali noſtra Reſurrectione, & Iudicio, Mundi q̄ ſubſequuturo Iudicium ſtatu ita tractat; ut non cum Pomilionibus hoc eſt cum Poetis, aut cum indocta multitudine, quæ fabulis annilibus, nugis, & deliramentis inniti ſolet; quæ omnia, ut falſa, inepta q̄ eſſe uiderentur, ſatis fuit Lactatio, Arnobio, Theophilo, Tertulliano, Taciano expoſuiſſe; uerum enim uero cum Gigantibus,

hoc est cum Philosophis eruditissimis, atque
 Hæresiarchis acutissimis, qui suis captionibus,
 & cauillis, atque imposturis montes ipsos tolle
 re, & celo uelle formidinem incutere uideban
 tur; cū his in quā cominus manus conseruerit:
 eorumq; armis primum illos strauit, moxq; iu
 gulauit. Cūq; eo uitio laborare ex nostris, qui
 in aduersarios scribunt, quamplures inuenias,
 quo Manichæos laborasse ad Honoratum Au
 gustinus scribit; frigidiores enim, & languidi
 cum nostra propugnant incedunt, cum tamen
 in explodendis alienis acres, & robusti omnem
 lapidem mouere uideantur: Aquinas non magis
 disertus, & copiosus in refellendis eorum uel
 mendaciis, & imposturis est; quam in tuenda
 comprobandaq; Christiana pietate firmus, cer
 tus, & diligens. Seruauit. n. prudentissimus uir,
 quod se Augustinus seruare alicubi significauit
 ipsaq; egregia in alios differēdi ratio postulat:
 Ut separatis nugis locorum communium (Aus
 gustini hæc uerba sunt) res cum re, causa cum
 causa, ratio cum ratione confligeret. Obiecit
 Lactantius Cypriano, & quantum mihi uidetur
 docte, & grauer, quod Demetrianum Prophe
 tarum, atque Apostolorum testimoniis; quæ
 uir phophanus, quemadmodum ethnici omnes

futilia, nulliusq; ponderis esse existimabat, ag-
 gressus fuisset; & non magis Poetarum, atque
 Philosophorum, quorum auctoritatem suscipie-
 bat, usus sit: in quem scopulum Ioannes quoque
 Grammaticus Trithemitarum præfectus, cum A-
 ristotele pro religione nostra congregiendi, ali-
 cubi illisit. Quamobrem Augustissimam illã,
 & sacrosanctam temporis, & genituræ mundi
 narrationem, quam uertex Prophetarum Mo-
 ses sub initium recenset, Simplicius Philosophus
 qui pro Aristotele Philopono respondet, fabu-
 losam traditionem, & quæ ab Aegyptiorum ne-
 niis originem duxerit, incesto, & sacrilego ore
 uocauit. Longe abest ab eo errore Aquinas: ete-
 nim non nisi argumentis naturæ luce confectis,
 quorum plerisque assentiri, uel inuiti homines
 crebro coguntur, quæ & demonstrationes dis-
 cuntur, in ethnicos pugnat, quanquã hæreticos,
 qui scripturas sanctas se recipere profitentur, ea-
 rum testimoniis quoq; confodiat, atq; illorũ se-
 ditiosa thurribula in laminas de mandato uelu-
 ti domini, producat; & ad altare adhibeat; hoc
 est Dei oraculis, esse illa falsa, & impura euincat:
 & adhæc, ut catholicis uiris ostenderet, quã sit
 sacra scripturæ affinis, & arcta necessitudine hu-
 mana ratio iuncta; quod illis neq; leuem, neque
 contemnendam afferre uoluptatem solet; in cal-

ce capitum, earum loca, quæ instituto eius fauēt copiose adducit. Sed ad postremam monumentorum eius classē alia quædā secundo loco attinere dicebamus, in quibus sūt problema ta miscellanea, quæ duodecim, ut Parisiēses appellant, Quodlibetis eruditis, & facili breuitate enucleatis omniū primus edidit, atq; diuisit. Et subinde disputationes, quas cū doctissimis uiris in Tēplis, inq; Gymnasiorum scholis congregiētib; forte notariis, quod antiquorum Patrū tēpestate fieri solebat, meditatus est, Sūt autē inscriptæ, Quæstiones de potētia Dei, de anima, de uirtutibus, de Malo, deq; spiritualibus creaturis. Quæstiones disputatas uniuersū corpus appellant. Id dixeris manum quandam quinq; pulcherrimis digitis partitā: opus uariū est, subtile, floridū, & copiosum, ita; ut nullibi copiose magis loqui auctor uisus sit. Sunt autē illius sectatores quidā, qui præstare uolumē id cæteris eius scriptis censeāt, & nunquā laudare desinant: quod ut ego nō improbo, ita longe mihi magis probari Summam Theologiæ fateor. Cuius operis augustissimi præstantiam, si mihi sint linguæ centum, oraq; centum, si cuncta corporis mei membra uerferentur in linguas, & omnes artus humana uoce resonarent, nec plene narrarem, nec dignum aliquid eius magnis

tudine, & maiestate dicerem. Res quæ tractan-
 tur Diuinæ sunt; sententiæ sublimes; doctrina
 constans, & subtilis; stylus breuis, & nitidus; ora-
 do pulcherrimus, methodus uero incomparabi-
 lis. Ita enim quæ sita inuicem necit, ut unum
 ex alio, posterius ex priori, instar catenæ, pende-
 re, & lucem, ac robur accipere uideantur.
 Quamobrem ex notioribus semper progredi-
 tur hoc est, ex antea expositis, & constitutis;
 omnia suis locis collocantur; nullas inanes re-
 petitiones ibi reperies; nihil præposterum; nihil
 superuacaneum, & redundans; nihil mutilum;
 & concisum; ita, ut nimia breuitas obscuritatē
 parere possit. Si peregregio, & perillustri uo-
 lumini huic quicquā addideris monstruosum; si
 ademeris mancum, & curtum; si inuenteris di-
 stortum, atque deforme, eruditorum omnium
 consensu efficies. Dyonisius Carthusianus uir,
 ut multæ lectionis, ac pietatis, ita non admodū
 acris, & emuncti iudicii; & nuper quoque Epi-
 scopus quidam egregie doctus (ut Doctorem
 illum consulto prateream, qui rithmo ueluti
 quodam, ut uocat, conclusiones ex ea, cum, ra-
 tionibus sillogistice confestis olim conscripsit)
 cōtrahere id opus frustra, ut ego quidē sentio,
 uoluerunt. Siquidem corpus quoddā manibus,
 singularibus bupitis mungib con, mōtā
 pedi.

pedibusq̄ detruncatum mundo spectādum exhibuerunt . In collocandis uero argumentis, quæ de more pro falsa opinione in articulorū uestibulo, tria ut plurimū, interdum plura, nulli uero pauciora afferre solet, subtilissimum ac planè pulcherrimum id artificium sæpe seruat, cuius neque apud ueteres; neque apud recentiores auctores simile haftenus reperitur: ut quod secundo loco argumentum ponit, oppugnare possit non solum quam in corpore conclusionem statuit; sed eam quoque responsionem, qua primum dissoluere nitebatur: & quod tertio loco, solutionem, quam ad secundum dederat; ut non tam noua argumenta, quam replicas (si penitus tamen, & ut dicitur, ad uium usque materiae corpus resecaueris) secundum; & tertium esse deprehendas: ut si Doctoris Subtilis epitheton alicui concedēdum sit, ante Scholasticos omnes, & præ illis omnibus subtilissimus omnium Thomas, uel hac ratione nominandus sit. Sed rapit me amor, quo in diuinum opus a primis meorum studiorum annis feror, ut de eo latius, & particulatim scribam; uiamq̄ ad quas in eo illustrando adnotationes parturio, excursionem hac simul muniam, atque complanem .

Q

Summa latina uox est, à priscis recentioribusq̃ latinis auctoribus usitata, & quemadmodum peritiores ante nos obseruarunt, collectio- nem quãdam, siue cõtractionem significat, quæ cum esse possit, uel numerorum, uel sententiãrũ, uel aliarum rerum, euenit, ut Sũma numerorũ, Summa sententiãrũ, & huiusmodi dicere latine, & elegãter quilibet possit. Circumspectis rebus oĩbus, rationibusq̃ subductis (inquit Cicero) sũmã feci cogitationum mearũ oĩum. hoc est col- legi, ad certaq̃ capita cõtraxi cogitationes me- as oēs. Proinde quia collectio oĩs, & cõtractio angustia quædã, & breuitas esse uidetur: cõno- tat, (hæc uox) breuitatem, & angustia quãdam. Vnde formulæ illæ loquendi ortæ sunt, ad sum- mã dicere, loqui in summa, & huiusmodi, quæ breuibus, paucisq̃ cõplecti nos uelle significãt eã, de quibus uerba facturi sumus. Plinius, atq; recentiorum pleriq; cõpendium interdum uo- carunt: quãobrem ab eruditis redarguuntur, ut qui à proprietate, & genuina significatione uocis deflectere uideantur: quandoquidẽ apud præclaros, auctores cõpendium facere, est face- re lucrum: quẽadmodum facere dispẽdium, pa- tidãnum. Sed Theologis, atq; Philosophis, qui lógicus, quã Grãmatici perspiciunt, frustra hæc obiiciuntur, Siquidẽ qui lucrũ facit, contractio

nem quandā, & collectiouē earum rerū, quas lu-
 cratur, ut faciat necesse est: atq; ideo cōpendiū,
 & sūma in eādē significationē facile recidunt.
 Vt igitur fateor Summā uocē esse latiniorē; ita
 uox illa cōpendium non mihi in proposito dam-
 nanda uidetur: siquidē S. Thomas, D. Bonauē-
 tura, atq; Albertus magnus breuiores quosdā
 de re theologica libellos cōpendia Theologiæ
 nuncuparunt. Iam uerò ipsa Theologiæ uox,
 græca quidem est, sed iam dudum latinitate do-
 nata, & nostras effecta significat q̄ uerbum Dei,
 aut sermonem de Deo: utrunq; n. recte dici po-
 test: nam & de Deo uerba facit, & à Deo profe-
 cta est Theologia nostra, hoc est quā religio no-
 stra docet. Quoniam uero, ut ait Cicero, nulla
 gens est tam fera, quæ nō, etiam si ignoret qua-
 lem Deum habere debeat, tamē habendū sciāt:
 nullus unquā extitit populus, qui Theologiā
 aliquam non habuerit. Sed uniuersam gentiliū
 Theologiā, S. Thomas in ciuilem, fabulosam,
 & naturalem tanquā in tres nomenclaturas,
 & classes, quarum Eusebius Pāphili, Tatianus,
 Lactātius, Augustinus, & alii meminerunt, eru-
 dite distribuit. & ego in prælectione quadā non
 inepte, ut arbitror, pridem disserui, Hanc in pro-
 logo suo interdum Catholicam ueritatem,
 rursus Christianam religionem, postremo

LIBER

etiam sacram doctrinam Sanctus Thomas uocauit : eo ut arbitror cōsilio, ut nos uel hæc omnia esse unum, uel certe unum non consistere sine alio edoceret : ubi enim Catholica ueritas non est, frustra ibi, aut Christiana religio, aut doctrina sacra, aut sincera Theologia quaeritur, quemadmodum & Tertullianus olim monuerat; & ubi Christiana religio est, consequenter sacra doctrina, & Theologia secundum Catholicam ueritatem intelligenda est: atque postremo, quod Catholica ueritas ipsissima sacra doctrina sit, & purissima Theologia; quæ Christianam religionem nostram constituit.

○ Eam in tres partes, quas Græci Tomos uouerunt, partitus est: priorem Naturalem, postremam Sacramentalem, mediã Moralem Ptolomæus Lucensis, Sanctusq; Antoninus Archiepiscopus Florentinus nuncuparunt, a quorū sententia ut recedam, ugens, & manifesta, ni fallor, ratio cogit. Etenim nec a natura efficiente, quæ intellectus nostri lumen est; nec a naturæ obiecto, quod sensibile ipsum est, quod in se motus, & quietis principium habet, a quibus scientiæ, & uoluminum corpora naturalia dici solent, eiusmodi cognomen fortiri pars illa prior potest. Quamuis nanque quadam ibi sanctus Do-

ator edoceat, quæ Philosophi uiuido quodam, & liberali ingenio subtiliter meditati sunt, & accurate explicauerunt; & quæ Physici sui esse muneris, & iuris arbitrantur: alia tamen ratione atque illi fecerint hoc loco tractantur; nimirum, ut a Deo Naturæ cōditore prodierunt, et ab illo nobis manifestata, ac exposita sunt; & ob id sub Theologiæ formali obiecto continētur: ut proinde certum, & constitutum doctioribus esse possit, eas lucubrationes Naturales appellari nōn posse, Quin etiam nec tertiam partem Sacramētalem uocare magis possumus, quòd de sacramētis in ea agitur, quàm, quòd de Christo Deo, & Domino nostro cumulatissime uerba faciat, Christianam.

Quapropter nos illas tres partes non posse peculiari nomine sigillatim nūcupari cēsemus, quòd subiectum præcipuum omnibus idem sit, specialia uero subiecta in singulis plura sint, quàm ut in unum commune caput commode, & uenuste redigi possint. Quamobrem Summam omnem in Præfationem, quàm ipse Prologum uocat, qui breuissimus est, & Narrationē primum partimur. Narrationem autem in duas subinde partes, in quarum prima de necessitate, unitate præstantia, subiecto, & aliis ad sa-

cram Theologiam spectantibus, tanquam secū
 da præfatione, unica quæstione, quæ prima est,
 tractat; qua beneuolos, dociles, & attentos lecto
 res facit: in posteriore felicibus auspiciis, tan
 quam soluta nauis, datis uelis, in altum diuinita
 tis mare se immittit. Nam de Deo quadragin
 ta duabus quæstionibus, quantum homini fas
 est, locupletissime, subtilissime, & luculentissime
 uerba facit, sed ita: ut primum quinque & uigin
 ti quæstionibus prioribus, de his; quæ absoluta
 à Theologis dicuntur, quæ essentia Dei conue
 niunt, & ob id tribus personis Patri, & Filio, &
 Spiritui sancto communia sunt: quorum plera
 que quadantenus communicabilia cum creatu
 ris sunt; & quæ Philosophi, præsertim Platoni
 ci, & Aristotelici lumine naturæ non parū con
 secuti sunt: confestimq; de Trinitate personarū,
 hoc est de æterna generatione Diuini uerbi, de
 processione Spiritus sancti, de relationibus Diui
 nis, & proprietatibus, deq; huiusmodi aliis, quæ
 ad personas Diuinas spectant, accuratissime a
 git: quæ ut sunt creaturis incommunicabilia, ita
 Philosophis prorsus inaccessa fuisse ostendit.
 Hanc partem 17. quæstionibus sequentibus
 complectitur, & à Deo in se, ad Deum extra se

in eius operationibus externis, & effectibus progreditur. Cuiusmodi operationes, rerum creatio, gubernatio, humani generis redemptio, & glorificatio; rerumque creationem distinctio, & ornatus sequantur, & creaturarum alia omnino spiritualis sit; & incorporea, alia omnino corporalis, alia uero utriusque particeps, & nexus: sic pulcherri-
mo artificio progreditur; ut primum de creatione, hoc est de modo, quo à Deo creaturæ in lucem prodire, tribus quæstionibus 44. 45. & 46. deinde in 47. de earum distinctione in communi; subindeque in 48. & 49. de speciali hac earum distinctione, qua passim utimur in bonum, & malum; & postremo de spiritali creatura, quæ Angelus est, à 50. quæstione ad 64. usque, ubi de essentia, loco, motu, potentia, operatione, & aliis bonorum, & malorum Angelorum, qui Dæmones dicuntur, affectionibus tractet. Quo peracto, in sexagesima quinta de creatura omnino corporali, tanquam de altero extremo, & superiori opposito, ad 74. usque uerba facit: quo in loco, primum libri Geneseos caput; omnium difficilimum (hoc est) creationem, partitionem, & ornatum corporeæ huius

LIBER

molis, quam mundum uocamus, eruditissime
 explicat. In 75. uero ad 90. usque; exclusiue, natu-
 ram, et affectiones hominis; qui nexus, ligamē-
 tumque rerum esse uidetur, quantum ad animam
 eiusque facultates, & operationes attinet, ita co-
 piose, & accurate pertractat, ut ægre Aristote-
 lis libros de Anima, & aliorum Philosophorum
 ea de re disputationes diiudicare sine Thomæ
 præsidio aliquis possit. Constitutionem uero,
 & Crasim corporis nostri diligentius discutere
 Philosophi naturalis, aut etiam Medici ma-
 gis, quam Theologi esse cum uideatur, de ea,
 non nisi quantum oportuit, uerba fecit a 90.
 Quæstione ad 102. usque; ubi de prima homi-
 nis productione edocet, tam maris, quam fœmi-
 næ, deque statu, & conditione illius quo ad intelle-
 ctum, uoluntatem, corpus, conseruationem, li-
 berorum procreationem; Locumque demum, in
 quo felicissime degebat, qui & Paradisus ut fre-
 quentius dicitur, cumulatè prosequitur. Et ha-
 tenus sanè de creationis opere, siue (quod di-
 ctu idem est) de effectibus Dei creantis peregit.
 Confestimque de gubernatione, qua omnia sua-
 uiter regit, & moderatur; deque illius effectibus,
 qui uarii, & multiplices sunt in creatura cor-
 poreâ, & incorporeâ, atque etiam mediâ, quæ
uti

uti dicebamus homines ipsi sumus, ad calcem uoluminis usque, felicissime & locupletissime disputat.

Quoniam uero hominis gratia, & uniuersa creata fuisse credimus, & sacras scripturas etiã editas. non enim (ut inquit Augustinus) Angeli scripturis indigent. iccirco consueuere Theologi uiri Clarissimi de homine, qui imago Dei est, comulatissime agere; tanquam suæ dignitatis illum commonefacientes, & ad beneficiorũ, quæ innumera naturalia, & supernaturalia a Deo accepit recordationem, & gratiarũ actionem impellentes. iure igitur in secunda parte summæ quam propter eius magnitudinem auctor in duas partitus est, & ob id primam secundæ, & secundam secundæ frequenter audis, de homine potissimum agit; iuxta, quod suorum operum libero arbitrio, quo prædicus est, principium existit, & potestatem habet, & quia gratia finis cuncta fiunt: a cõsideratione finis orsus, primũ in cõi deinde in particulari de eo seorsum, qui felicitas, & beatitudo nuncupantur, sub initium primæ secundæ, prioribus quinque quæstionibus tractat. finis enim in moralibus principii locum obtinet, inde enim eorum quæ aguntur afferri ratio solet; at uero quilibet artifex

R

à principiis auspicatur. Rursum quia finis obiectum est, & obiecta priora actibus sunt, ob id de fine primum merito uerba fecit. Et subinde a sexta ad 22. de actionibus humanis, hoc est, quæ consulto ac ratione adhibita fiunt, de quibus illas consequentibus, a 22. autem ad quadragesimam octauam usque, de perturbationibus animæ (quas Græci ^{πάθη} uocant, ipse uero, & nostri passiones) nobis, & brutis communibus docet. A 48. ab actibus tū homini propriis, tum illi cum bestiis communibus, tãquam a notioribus, ut differendi ratio exigit, ad principia illorum conscendit. Quorum alia interna esse uidentur potentia, & habitus; alia externa Deus opt. Max. qui nos perpetuo ad bonum protrahit, ac Diabolus generis nostri antiquus hostis, qui eo totus incumbit, ut nos perdat. Omissa potētia, quod in prima parte de illa cumulate tractauerat, aggreditur in 49. quaestione subtilissimam, & prorsus difficillimam de habitibus perscrutationem, antiquioribus patribus uel prorsus incognitam, uel perfunctoria, & ueluti per trāsennam significatam. Quibus primū in uniuersali, moxquē in particulari de illis, quæ uirtutes dicuntur, & postremo de uitiis singulis uirtutibus oppositis ad quatuagesimam no.

nam usque discussis : in nonagesima adornat instructionem de externis humanarum operationum principiis . Et præterita Dæmonū mentione, quod in priori parte copiose de illis disseruerat, de Deo rursus ea ratione agit, quod cum duplici ueluti organo uti uideatur ad duccendos, promouendosq; homines ad uirtutes: legibus nimirum, quibus quid agere debent, quidue omittere discunt; & gratia qua iuantur, ut opere legum præcepta seruent: primum de legibus a nonagesima ad 108. usque ita pertractat, ut nihil quod ad illarum, rationem, uim causas, partitiones, & effectus pertineat (quocumq; nomine censeatur, hoc est, siue æterna sit, siue naturalis, siue Mosaica, uel Euangelica, aut humana, aut membrorum) desiderare seuerissimus iudex possit : postremo de gratiæ necessitate, essentia, partitionibus, causis, & effectibus usque ad 114. quæ postrema est, ipse plenus gratia, magna cum laude docet. Hanc si recentiores Ecclesiæ hostes diligenter euoluerent, non eas de gratia, & libero arbitrio, deq; his cognatis dogmatibus turbas, & seditiones, quas pii omnes deploramus, in Ecclesia ita turpiter excitarent.

In secunda secundæ subinde ueluti à genere ad species descendit . Nam cum de uirtutibus & eorum oppositis uitiis, quæ & peccata dicuntur deq̃ aliis ad moralem materiam pertinentibus communem, & uniuersalem considerationem in prima secundæ fecisset operepretium se facturum putauit si præterea singula in spēs suas, et sigillatim doceret. minus enim actionibus humanis. obeundis quod circa particularia sint, & uersentur, uniuersaliores Doctrinæ Morales profunt, proinde iure de uirtutibus & uitiis seorsum, & speciatim sibi agendum sumpsit. Atque cum donis illis præstantissimis, quæ spiritus sancti dicuntur, quibus aliquæ intellectuales uirtutes affines admodum sunt, & nomine communicant Deus ad bene recteq̃ uiuendum homines promoueat; & suis præceptis impellat (dantur enim præcepta de actibus uirtutum) hunc constanter ordinem differendo seruat, ut primum agat de uirtute, deinde de uitio, siue peccato quod illi opponitur (elucescunt enim opposita magis cum iuxta se ponuntur) deinceps de dono spiritus sancti illi uirtuti, quam expendit, affine, & de præcepto Diuino, quo illa præcipitur uirtus, deq̃ uirtuti connexis, & eorum oppositis. Hæc est. s. Do-

etoris methodus, illeque doctrinae ordo in Se-
 cunda secunda perpetuus. Agit autem primo de
 uirtutibus Theologicis fide, spe, & charitate à
 prima, usque ad 46. nam de fide, illicque corre-
 spondentibus 16. quaestionibus prioribus tra-
 ctat. de spe subinde à 17. usque ad 22. de cha-
 ritateque confestim à 23. ad 46. usque, iam uero
 in 47. de moralibus, quae Cardinales uocan-
 tur, quod classicae sint, & aliarum capita, &
 de earum partibus integralibus, & subiecti-
 uis, earundemque annexis ad centesimam octua-
 gesimam secundam usque locupletissime edisserit:
 huncque tenorem seruat, ut à notioribus ubique
 progrediatur, hoc est ab obiectis ad actus, &
 ab actibus ad habitus, subiecta, causas, effe-
 ctus, tam internos, quam externos, quorum
 posteriores fructus quoque uocantur: & inde
 ad eorum opposita, & partitiones, affectiones.
 Principem autem moralium Prudentiam, quae
 etiam uirtus intellectualis est à 42. ad 57. ex-
 plicat: deinde in 58. agit de Iustitia, usque ad
 122. in qua reperies tractationem nobilissi-
 mam, de Religione, quae uirtus annexa est iu-
 stitiae deque actibus, & uitiis illi oppositis, quae
 omnia admodum opportuna, & necessaria
 hoc tempore esse uidentur: in 123. de Fortitu-

dine ad 141. usque, a qua de Temperantia, usq; ad 170. docet. Cumq; uirtutes Theologicae, & Morales, quas enumerauimus, ad hominum omnium status, & conditiones spectare uideantur; aliaq; praeterea Dei dona sint, quae non omnibus, sed seorsum aliquibus in Ecclesiae beneficium Deus impertiri solebat, quae conuenienter a Theologis gratiae gratis datae dicuntur; de iis quoque explicare subinde eo ordine properat, ut principem locum tribuat illis, quae ad cognitionem, qualis est prophetia; secundum illis, quae ad elocutionem, ut donum linguarum; gratiae sermonis, scientiae, & sapientiae, tertium illis, quae ad operationem cuiusmodi est gratia miraculorum, pertinent: & de his quidem a 171. usq; ad 178. tractat. Porro quia homines inter se non tantum uirtutibus, & gratis gratis datis, uerum etiam operationum studiis, & officiorum multiplicitate, ac uarietate statuum differunt; ideo ne quid expetere in praeclearissimo opere possemus, quod ad hominem recte dignoscendum, instruendumue faceret, mox illis explicatis ad uitam contemplatiuam, & actiuam, expendendam, quae studia operationum diuersa sunt, se se transtert a 179. uidelicet, usque ad 182. postremoq; ad officia, & status,

qui personæ obligationem quandam dicunt, a 183. usque ad calcem operis hoc est ad 189. usque, absoluit. In qua explicatione de illis in genere primum agit deinde ad statum perfectionis descendit, & inde ad statum Episcoporum, & Religiosorum. Qua lectione quid Episcopi sint, quid uerè Religiosi; quæque eorum professioni, & ordini conueniant; quomodo secernantur religiones, & quid agere debeant abunde edocet. Et hic finem felicissimum imponit secundæ parti. Quam Gerson omnium scriptis, qui materiam Moralem hanc tractarunt, præferre non iniuria, uidetur. Est enim & perspicua, & locuplex, & subtilis, & quâ tum ego arbitror, Aristotelis Moralia longius, quàm censere quisquàm possit, ordine, & copia antecellit. Neque tot oppugnatores habuit hæc pars, atque aliæ priores habuerunt. Unus Martinus Parisiensis Magister Patrum memoria fuit, cuius nenia Cardinalis Caietanus optime retrudit, & patenter explodit.

In tertia parte demum de Christo Domino, ac Salvatore nostro; de que illius beneficiis, ad capescendam salutem, humano generi præstitis, agit. Ille etenim solus est, qui hominē,

quem conderat in supernam beatitudinem perducere potuit. Quamobrem ab opere gubernationis, ad opus redemptionis progressus, de medico, & medicamentis animarum nostrarum, quæ sacramenta Ecclesiæ sunt, agit: & de priore quidem ad 59. quæstionem de posterioribus autem ad operis calcem usque copiose, & feliciter. Et de Christo Domino cum ordinem quidem seruat, ut primum quæ ad illius Incarnationem pertinent, deq; coassumptis, & consequentibus, & quouis modo ad illam spectantibus doceat; deinde de Conceptione, Natiuitate Circumcisione, Baptismo, Conuersatione, Tentatione, Doctrina, Miraculis, Transfiguratione, Passione, Morte, Sepultura, Descensu ad inferos, Resurrectione, Assensione, Sessione ad dexteram patris, & iudiciaria potestate. Quibus feliciter declaratis, confestim ad sacramenta explicanda progreditur, de quibus in genere primū quid nam sint, quæ eorum necessitas, qui effectus, quæ causæ, qui numerus, & modus a 60. uidelicet ad 65. explicat. In 66. autem agit de primo omnium sacramentorum, quod est Baptisma, usque ad 71. In 72. uero de sacramento confirmationis, siue ut alii uocant Chrysmatis. In 73. porro, usque ad

ad 83. augustissimum sacramentorum omnium Eucharistiam ita tractat; ut in eo argumēto uires omnes ingenii, & eruditionis suæ adhibuisse Erasmus merito scribat. Et inde usque ad calcem de Pœnitentiæ sacramēto eiusq̃ partibus agit: & ita, cum per mortem ei minime ulterius progredi licuerit, finem totius operis nobilissimi omnium, ut dicebamus, & diuinissimi hic habemus. Quod omnium postremus, ut mihi quidem uidetur, compedium Theologiæ angustus sane, sed tamen doctissimus, & pulcherrimus libellus, tãquàm coronis quardam subsequi pōt.

Sed ad doctrinam illius in uniuersum, ueluti postliminio reuertor. Quam planè quanti fecerint uiri eruditissimi Græci, & Latini pleriq̃, qui non modo in Ecclesiâ dum uiuerēt summas præfecturas gesserunt: uerum etiam eorū quidam egregia monumenta posteris reliquerunt: ego iis nominatim citatis, ac eorundem uerbis in præsentī ostendam. Qui tamen nec ex eius schola prodiisse. uidentur, nec in illius uerba perpetuo iurasse ne domestica testimonia, quæ nullius esse ponderis solent, me citasse quispiam dicat. Quamobrem intelligent iuniores sanctarum literarum tyrones, & candidati; longe aliter celebres, & primæ notæ homines; atque

S

gregarii quidam, & indocti, uel hæretici, uel ob-
 trectatores faciant, de hoc fulgentissimo Eccle-
 siæ Catholicæ sole, & sentire, & loqui. habebo
 autem dignitatis eorum magis, quam tempo-
 ris in quo floruerunt hoc loco rationem. Ergo
 ut Principem locum Ecclesiæ tribuam, hisce
 præconiis Thomæ scripta grata, & læta illa at-
 tollit. Stylus breuis, grata facundia, celsa, clara,
 firma sententia. Innocentius autem, ut opinor
 quintus (nam unum hoc testimonium in fonte,
 ut aiunt, non uidi; sed referente Pizzamano Pa-
 tritio Veneto, & ciue meo, cui esse adhibendam
 fidem semper existimaui) Petrus de Tarranta-
 sia in ordine nostro uocatus, eminentis scientiæ
 uir: qui in Parisiensi Academia cum Thoma
 floruit, cuiusq; scripta D. Thomas se legisse o-
 stendit unde & plerosq; illius articulos, deman-
 dante Magistro ordinis particulari libello accu-
 ratissime expendit: sic alicubi de Doctore no-
 stro scriptum reliquit. Huius doctoris sapien-
 tia, præ cæteris (excepta Canonica scriptura) hæ-
 bet proprietatem uerborum, modum dicendo-
 rum, ueritatem sententiarum, ita ut nunquam
 qui eum tenuit inueniatur a tramite ueritatis de-
 uiasse, & qui eum impugnauit, semper fuit de ue-
 ritate suspectus. Urbanus autem quintus pro

pemodum sic. Volumus insuper, & tenore
 præsentium iniungimus, ut dicti B. Thomæ do
 ctrinam tanquam ueridicam, & catholicam fe
 ctemini, eamq; studeatis totis uiribus ampliare.
 Ioannes iam uero uigesimus secundus, qui Bea
 tum Doctorem Sanctorum Cathalogo adscri
 psit: cum de miraculis ab eo editis in præstan
 tissimorū uirorū corona uerba fierent dixisse,
 perhibete Gersone, fertur. Nō esse de eius mira
 culis uehementer curandum, quippe qui tot mi
 racula fecit, quot quæstiones determinauit. Sed
 & Bessarion Cardinalis Nicenus, & Patriarcha
 Constantinopolitanus eundem hac honorifica
 cum præfatione interdum citauit. Thomas A
 quinas, ait, nō minus inter sanctos doctissimus,
 quam inter doctos sanctissimus.

Ioannes Fissenius Cardinalis, atq; Episcopus
 Roffēsis, & Martyr Beatiss. in Lutherū Pugnās
 sic loquitur. Neq; Thomas Aquinas, usq; adeo
 tibi Luthere paruipendendus est, quem pleriq;
 in sacris literis exercitatissimi Theologiæ florē
 appellare cōsueuerunt. Hunc subsequutus Ga
 spar Contarenus Cardinalis ita scriptū reliquit.
 Hanc Auicēnæ positionem D. Thomas excel
 lentissimus, ac nunquam satis laudatus, satis ef
 ficaci ratione reprehendit. Sed & Geor

10 gius Scholarius, de quo in actis Florentinæ Sy
 20 nodi mentio fit, cum Patriarcha Constantino-
 30 politanus deinde effectus fuisset, & de more mu-
 40 tato nomine uocatus Gennadius, hisce uerbis
 50 Doctorem hunc nostrum quodam in loco exor-
 60 nat. Thomam, inquit, Aquinatam nescio an ali-
 70 quis suorum sectatorum plusquam ego admire-
 80 tur, & colat. Ego si quis eius scriptis animum
 90 adhibuerit, hūc nullis aliis indigere opinor mu-
 100 sis, satisque ei esse, sua recte percipere posse. Sed
 110 quoniam Italorum nonnulli, iique ex Francisca-
 120 norum coetu recentioribus quibusdam docto-
 130 ribus ita addicti sunt, ut non solum eorum par-
 140 tes tueri, uerum etiam præ nimio erga illos stu-
 150 dio in hunc doctorem inuehi, atque maledicere
 160 conentur, qui uel ab iis ipsis, quos præferendos
 170 censes maximam meruit laudem: atque si quid
 180 illis uel addidisse, uel excogitasse accidit, in hoc
 190 eos tanquam discipulos, a præceptore occasio-
 200 nē accepisse uerisimile est: hanc igitur ob cau-
 210 sam onus interpretandi huiusce libelli suscepi;
 220 ut tibi ostēderem, quonam ingenii acumine uir
 230 iste præditus esset. quo iudicio, qua denique sub-
 240 tilitate: quam ipsi, si diis placet, crassitudinem
 250 appellare non erubescunt: quanquam propter
 260 iudicii inopiam, eiusque debilitatem ita censeant.

Iunioribus enim, qui uel aliquid addiderint, uel
 excogitauerint suæ non sunt negandæ laudes ;
 illi uero tanquàm omnium præceptorum beneme-
 rito maiori doctrinæ uiro, iure optimo, maiores
 habendæ sunt gratiæ . Quamobrem, & Roma-
 næ Ecclesiæ suffragiis ornatus, & in Diuorum
 numerum est relatus, cum reliqui solum inter
 Scholasticos cōgressus aliquid honoris sint cō-
 sequuti . Nilus quoque Thessalonicensis Ar-
 chiepiscopus, Georgio Scholario æqualis, ita
 quodam in loco scribit, Thomas Latinæ Theo-
 logiæ facile princeps. His Ambrosius Catari-
 nus Archiepiscopus Compsanus, ita dicens sub-
 scribit. Neque propterea detrahimus quicquã
 Thomæ doctrinæ, nec impugnamus eã, ut qui-
 dam imperite putant. Nam pro eminenti eius
 scientia, ego frequenter illud usurpare soleo. Il-
 le sciat se ualde profecisse cui Thomas ualde
 placebit. Præstat autē, & Aegidii Romani Ar-
 chiepiscopi Bituriensis, de quo superius memini-
 mus, locupletissimum afferre testimonium . nã
 inter cætera, cum de D. Thoma uerba facit, hūc
 in modum scribit . Quare detraxisti sermoni-
 bus ueritatis, cum è uobis nullus sit, qui possit ar-
 guere me, ad increpandum tantum eloquia cō-
 tinuatis & in uentum uerba profertis superpu-

LIBER 2

„ pillum irruitis, & subuertere nitimini amicū
 „ uestrum. Respondere obsecro absque conten
 „ tione, & loquentes, id quod iustum est iudica
 „ te, & non inuenietis in lingua mea iniquitatē,
 „ nec in faucibus meis stultitia personabit Job. 6.
 „ Quæstio proposita optime in persona fratris
 „ Thomæ Doctoris eximii (cuius Doctrina ful
 „ get Ecclesia) potest proponi quibusdam, qui es
 „ ius Doctrinam, imo ueritatem, quam docuit, de
 „ prauare nituntur, ipsius sermonibus ueritate
 „ plenis, & spiritu ueritatis instigante cōscriptis,
 „ detrahentes: & hæc est eorum sententia de uer
 „ bo ad uerbum per singulos articulos digesta, &
 „ conuenienter ex dictis eiusdem Venerabilis Do
 „ ctoris exterminata, ut Deo iuuante patebit.

„ Et in calce operis rursus ait.
 „ ¶ Hoc enim sciendum, quod ad omnia quæ isti
 „ contra Thomam a principio adduxerunt: facil
 „ lime per eius uerba ueritate plena poterit respō
 „ deri pro aliquibus tamen habendo omnia scri
 „ pta eiusdem, quæ isti, ut ex processu eorum eui
 „ dentius liquet, nixi sunt deprauare: nulli du
 „ bium facultatem deesse, quorum forsan mani
 „ bus ista eorum deprauatio deuenire contingeret:
 „ nunc uerba eius, nunc sententiam (prout cape
 „ re potuimus) articulis singulis curauimus, ad

omnia respondendo, secundum nostrum modum applicare: uolentes ad altius sapientibus occasionem lucidius respondendi, & illius laudem attollendi uberius præbere, qui Doctorem istum sapientiæ radio illustrare, & super Ecclesiæ Cædellabrum pro orbis terrarum instructione dignatus est sua clementia exaltare. cui laus, honor, & gloria in secula seculorum amen. Dominicus Episcopus Torcellanus primum, & de inde Brixienſis, cum diploma canonizationis sancti Thomæ expendisset hunc in modum subdit. Hæc autem, uel similia non dicit de aliis (nimirum Pontifex, uel sedes Apostolica) ideo uidetur, quod non possit tangere hæc sedes doctrinã eius, sine hoc, quod se ipsam quodam modo tangat. Non grauabor his addere Antonii Campani Interamnatium Episcopi testimonium quanquam prolixum nimis nonnullis uideri possit. Sic, n. de Doctore nostro loquitur. Thomas locupletissimus in *Dialecticis*, de quibus sic edidit; ut qui eius præcepta non negligant, & fallere quenquam nolint, & falli ipsi a quocumque nullo modo possint: locupletissimus in *Philosophia*; siue illa, quæ ad uitæ pertinet institutionem, & moralem appellamus; siue quæ in rerum natura uersatur, & initia, casus, euentusq;

LIBER

„ complectitur, & Physicam nominamus: in qua,
 „ & inuenit ipse multa per se suo pte ingenio: &
 „ aliorum inuenta inuoluta, & perplexa splendi-
 „ dissima, & distinctissima luce declarauit: lucu-
 „ pletissimus in scientia Diuina, quam Theologi-
 „ cam nuncupamus, de qua idem ipse tot, tantaq̃
 „ conscripsit, tam multa, & uaria edidit uolumi-
 „ na, ut mirum fuerit sufficere eius ætatem ad le-
 „ gendum, nedum ad scribendum potuisse; an-
 „ num enim quinquagesimum quum uix attigis-
 „ set, migravit è uita; nec ullum est ænigma tam
 „ ambiguum: nullus tam intricatus nodus, aut
 „ inuolucrum: nullæ tam obscuræ nubes in huius
 „ genere doctrinæ: quas uir Dei sanctissimus nõ
 „ euoluerit, retexerit, aperuerit: semper colle-
 „ ctus, distinctus, ordinatus; ut alii semper scidis-
 „ se diuinam scripturam: hic collegisse, illi inuo-
 „ luisse anfractibus: hic direxisse in compedium;
 „ illi infudisse tenebras, & conculcasse, hic claris-
 „ simam attulisse lucem, & expedisse uideatur.

Sed flores Veri, & stellas cœlo addere uelle
 tibi optime Ioannes uidebor, si præclarissimor-
 rum uirorum elogijs omnia, quibus Doctorem
 hunc exornare illi studuerunt, cõgerere hoc lo-
 co uoluerõ. Sunt enim referta recentiorum scri-
 ptorum ferme omnium monumenta laudibus
 Thomæ,

Thomæ, auctoritatibus Thomæ, nominibus Thomæ. Hic^a Thomam Scholasticorum Vexillanum uocat. ^b Ille nostræ Theologiæ splendorem. ^c Nonnulli Scholasticæ Theologiæ florem. ^d Quidam in eo nihil esse infimum asserit, nihil mediocre, sed totum summum, & totum perfectissimum. ^e Alius logo eum diuinitatis haustu copotē dicit. ^f Plerique oēs Angelicū. ^g Alii ingeniosissimum, eruditissimum; & cui in palæstra, & exercitatione Scholastica nemo proximus sit; eiusq; copiosissimam, solidam, & incredibilem doctrinam semper se prædicasse, & laudasse sponte sua fatentur. Quemadmodum & nonnulli, ^h qui ætatem illam nihil eo doctius tulisse, nihilq; religiosius uidisse scribunt. Sed & celebrem Ecclesiæ Doctorem eum alii uocant. Et^k quidam postremo eo in Dialecticis acutiorem, in Mathematici subtiliorem, in Philosophia locuplettiorem, in Theologia deniq; sublimiorē neminē se legisse testantur. Et planē nemo præstantissimas artes has incōsulto Thomæ, aut legere, aut profiteri ullo unquā tēpore cū laude potuit. Sūt & qui iure cōsultis Thomæ doctrinā, ad ueterū illorū sanctiones rectē intelligēdas magnopere necessariā esse cōtēdāt. In quibus est Frānciscus Vuargas, qui pro Carolo. V. semper Augusto, & pro Philippo

T Hispaniarum Rege

^a Martin^{us} Perefius de tradit. par. 3. cōfid. 3.

^b Ioānes Picus in Heptaplo c Andreas Vega in opusculo de iustif. q. 6. & Rosenfens ubi supra.

^d Martinus de Vi ana in oratione de D. Thomæ.

^e Paulus Cortesi^{us} p. d. 1.

^f Ioānes Delphin^{us}

^g Casali

maiore & celibatu

li. 2. & Bar

tolomeus

Camera

rius in Dia

logo de prædetti.

^h Ioānes Arbore^{us}

Tomo. 1.

lib. 1. c. 25

ⁱ Longolius Iorō

ne ad Lu

terianos. 1 Franciscus Tintelmaus in ad no p. 109

^k Thomas Phedrus in Panegirico.

L I B E R.

Catholico, & potentissimo apud Venetos primum moxq̄ apud Pontifices Paulum, & Pium honorificis legationibus functus nuperrime est, uir omnino undecunque doctissimus, & legum monarcha, quem ob eximiam eius doctrinam, & singularem probitatem, obq̄ præclara multa in me beneficia, honoris ergo, hoc loco citare de nomine uolui, is itaq̄ quodam in loco, sic scribit .

„ Experiamur itaque & nos, an opera nostra
 „ aliquid iustæ defensionis, Iustitiæ descriptioni
 „ accedere queat: quod facilius consequemur, si
 „ *D. Thomam*, tanquam fortissimum quendam
 „ *Herculem* in omnibus id genus difficultatibus
 „ superandis adhibeamus: is enim, ut in omnibus
 „ aliis, ita in iis, quæ ad moralis Philosophiæ cog-
 „ nitionem pertinent, adeo semper fuit diligens
 „ explorator ueritatis; ut nihil abditum, nihil re-
 „ motum, nihil obscurum esse permiserit, sed om-
 „ nia exposita, prompta, ipsa deniq; luce clariora
 „ omnia fecerit. Huic uni in sapiëntiæ studiis plus
 „ debeo, quam infinitis iurisperitorum uerbosis
 „ commentariis nude, breuiterq̄ ueritatem expo-
 „ nit, et omissa inani authorum, opinionumq̄ ci-
 „ tatione, solida uiccedit, rationibusq̄ inuictis per
 „ omnes aduersitates uiam sibi aliisq̄ sternens .

Quauis igitur ex Aristotele, omnis Philoso-
 phiæ facile principe, rectam Vlpiani Iuriscon-
 sulti sententiã accepissem; nolui tamen D. Tho-
 mæ nomen hanc Iustitiæ diffinitionem doctissi-
 me elucidantis, & a multorum hominum tene-
 bris eruentis, subticere 22. q. 57. & 58. tum ut
 mea, augusto eius nomine, magis probentur,
 tum ut omnes adhorter, ad uirum illum cogno-
 scendum, qui non Phisicis magis, & Theolo-
 gis, quàm Iurisperitis est necessarius, qui sileum
 legissent intellexissentq̃, Deus bone, quantum
 ignorantia, quantumq̃ turpis erroris, è libris
 suis, atque animis eximere potuissent. Sed lon-
 gius me euexit studium quo in D. Thomã non
 affectus modo sum uerũ totus etiam ardeo fla-
 groq̃. Cæterum quanquã ad non uulgarẽ
 Aquinatis laudem clarissimorum uirorum præ-
 conia hæc facere uideantur; habet tamẽ ille ma-
 ius, & luculentius testimonium his. Nam ope-
 ra quæ fecit illa testimonium perhibent de eo.
 Contigisse iam uero auctoris recentioribus
 nonnullis ego facile animaduerti, quod sideri-
 bus euenire, & Ptolomeus scribit, & nos crebro
 conspiciamus: siquidem nobis maiora uideri so-
 lent, cum iuxta Horizontem sita conscendunt,
 quàm cum uel medium cœli tenent, uel inde ad

L I B E R.

Horizontem rursum conuersa descendunt. Ete-
 nim cum primum quorundam scripta in lucem
 prodierūt legi auidius & magno cū orbis aplau-
 su cœperunt, intraq̄ breue temporis spatium &
 summam quandam auctoritatem, & maximam
 nominis celebritatem adepta eē uidētur: sed cū
 postea accuratius studiosorū manibus terri pre-
 fuisq̄ euolui, & expendi cœperunt, confestim ab
 eorum existimatione multum decidisse uidi-
 mus, & quorundam quidem citius, nonnullorū
 uero tardius eruditorum omnium tacito quo-
 dam consensu ad minora subselia, atque etiā
 ad angulos reiecta fuisse. Et planē Veris tem-
 pus oblectare magis, atque afficere homines so-
 let, quā uel æstatis, uel autumnī, uel hyemis: et
 plures orientem solem (ut dici solet) adorant,
 quā cum ad occasum pergūt. At uero Tho-
 mæ monumenta oriri semper, & splendere in
 dies magis, ac magis uisa sunt. neq; posteriori-
 bus temporibus doctiores catholici omnes, mi-
 nus quā prioribus illa sunt uenerati: quinimo di-
 gnitate, & loco parem eundē priscis religionis
 nostræ Heroibus (sine ulla controuersia) sua
 sponte fecerunt. Perspexerunt siquidem cla-
 rissimi uiri in eo omnia, quæ in præclaris aucto-
 ribus laudare magnopere, & suspicere seorsum

solemus, eruditionem. s. perspicuitatem, amplitudinem, iudicium, diligentiam, grauitatem, ingenium, subtilitatem, acrimoniam; quorum singula Scholasticis insignioribus singulis diuifisse Spiritus sanctus uideri potest; ea inquam uniuersa prorsus non uulgariter, aut mediocriter, sed summo quodam modo, sed excellentissime, & incomparabiliter, in uno Aquinate munificentissimum Dominum nostrum ueluti profudisse, seque effusissime in illius sinum, orbi consulturus uniuerso, effudisse. Quamobrem Græci omnes eruditi, qui alioquin, uel improbitate quadam, ut sit, uel leuitate (quæ illis obiici a nostris frequenter solet) Latinos susque deque facere, & uituperare conantur; Thomæ uolumina quædam, cōtra Gentes nimirum, Theologiæ Summā, de Ente & Essentia libellum, & alia quædam non modo in suam linguam accurate uerterunt; uerum etiam suis eorum adnotationibus, & commentariis illustrarunt; eximiisque præconiis prosequuti sunt; & incorrupti ueluti Iudices, longo iteuallo eum Latinos recentiores oēs in scientiarum curriculo antecedere (quemadmodum supra ex eorum uerbis audiuius) ueritatis uiduati, dixerunt. Nec iniuria planè. Eminent enim inter alios oēs, Quantū lenta solēt inter Vibur

LIBER

na Cupressi. Certe cum Theologica arcana explicat, & Orthodoxa dogmata propugnanda, ac fidelibus aperiēda sumit, uix credi ab eo pōt qui illum non legerit, quā sit acuratus, quā sit diues, & quā utriusque instrumenti locorū, & auctoritatum locuplex. Nouerat ille sane uerissimum prorsus esse, quōd Ambrosius antea dixerat, suspectam esse reuelationem omnem, quam lex, & prophetæ cum Euangelio haud cōfirmant. Ad hæc Romanæ sedis de fide iudiciis, Cōciliorum Oecumenicorum decretis Ecclesiæ auctoritati; quæ omnia fermè unum esse existimare solet; pius, & humilis, summā semper, tanquam Dei certissimis quibusdam oraculis, exhibuit reuerentiam: cumq̃ alicubi ab eorum uerbis; nusquā tamen ab eorum sensu, & mente, quā acutissimus ipse, & plane lynceus perspiciebat, recedit: ut frustra, & oscitanter dixerint quidam; cum non nulla alicubi scriberet, Decretalis cuiusdam, in quam pleraq̃ ipse eruditissima elucubrauerat, oblitum fuisse, Ecclesiæ, & Orbis consuetudines, quæ Augustino teste, ab Apostolis, sanctissimis uel Patrum, & Vniuersalium Synodorum constitutionibus emanasse ueluti per manus creduntur, non modo plurimi semper fecisse uidetur; uerū quoq;

auctoritati *Doctorum* anteposuisse. Ritus *Ecclesie*, quos & ordinationes quoque uocat, firmiter oportere nos credere a *Christo* domino prodire, docuit. Pro dignitate, atque amplitudine *Romani* pontificis, *Christi* in terris *Vicarii*, ab hæreticis, & scismaticis asserenda, perpetuo aduigilat; & ubiq; remis, ut aiunt, & uelis totus incumbit: & quantum ego illius rationibus consequi hætenus potui, felicissime hæc omnia euincit: augustissimum nimirum esse, & sacrosanctum (ob *Spiritum sanctum* eidem assistētē) sedis illius de religione *Christiana* iudicium; eius esse muneris, cogere generales *Synodos*; *fidei* *Symbola* edere; *Republicam Christianam* omnem suis legibus moderari; teneriq; omnes, cuiuscunque nominis sint (modo uelint æternæ salutis fieri cōpotes) tanquam patri, magistro, et uniuersali pastori ex animo illi parere. Hæc (quæ tamen a *Ptaribus* ille acceperat) *Almāinū*, *Ioannem Antiochenū*, *Gerfonem*, *Cusanum*, aliosq; recentiores nonnullos, qui leuissimis quibusdam rationibus ducti, quædam secus docere atq; maiores nostri *Ecclesie* colūnæ fecerūt aorum memoria maluerunt: mirum est, quomodo exulcerarunt, & *Crabrones* ueluti in *Thomam* aliquando irritarunt. Quamobrem fontem

L I B E R

uberrimum hunc crebro' sponte sua relinque-
 re, & cisternas dissipatas sibi effodere uisi sunt;
 Hæreticisq; proinde funestissimis, & infensissi-
 mis hostibus nostris imprudētes tela multa sub-
 ministraffe. Patres præterea nostros, quibus diu-
 turnus catholicorum consensus illius aucto-
 ritate dederat, ubiq; mirifice ueneratur,
 eosq; uel commode interpretari, cum absurda
 docere uidentur, studet, uel certe excusat, uel
 demum cum opprimi ueritatem eorum aucto-
 ritate cernit, tantum quod excesserint, paucissi-
 mis uerbis modeste indicat. Nusquam amaru-
 lentus est, nusquam tragicus, aut nimium con-
 citatus, & uehemens; sed æquabilis ubiq; ubiq;
 mitis, atque religiosus: quanuis nunquam de-
 missus, nunquam languidus, sed semper fortis,
 sublimis, excelsus, Quamobrem Augustinum
 mitissimum patrem (non uero Hieronymum,
 aut Hilarium, qui terrere magis, quam loqui, et
 lancinare uerius, quam scribere crebro' uiden-
 tur) sibi præ cæteris imitandum, & sectandum
 sumpsit. Scripsit Gregorius Nazianzenus de
 Moderandis disputationibus Orationem erudi-
 tam mea quidem sententia, & piam: eius præce-
 pta, aut melius Aquinas re ipsa expresit, quam
 Nazianzenus uerbis; aut ego uehementer fal-
 lor

lor, & in re literaria nihil sum. Probra, scom-
mata, nigros sales, iannas, ironias, hyperboles,
in eius scriptis, quod in scriptoribus plerisque
de rebus etiam sacris, proh dolor cernere est,
nusquam reperies. Strophas, captiunculas, ca-
uillos, uitiosos elenchos, & malas artes quas
idem Nazianzenus non secus ac flagella, quæ-
dam ægyptiaca, male in Ecclesiam nostram ir-
rupisse iam dudum deplorat, e suis libris omni-
no proscripsit. Araneæ telam (quod aiunt) nun-
quam texit, hoc est figmenta uana scq̃, & nullius,
frugis uel rerum, uel uerborum meditationes
quibus nonnullorum uolumina refertissima cõ-
spiciuntur, grauissimus uir consulto omisit: ut
merito proinde sectatores illius in scholis Rea-
les iam pridẽ, inepto fortasse uocabulo, sed ue-
re tamen dicantur. Ad hæc formulis illis lo-
quendi, quas cum ueterum Patrum, tum Gym-
nasiorum consensu, & auctoritate receptas cõ-
probatasq̃ esse nouerat usus perpetuõ est. Vo-
ces quæ minus latinæ deliciaribus uidentur,
frequẽtius usurpasse accusatur, quid tum? Equi-
dem non eas ipse primus peperit, aut effinxit,
sed natas iam, a dultas, & scriptis multorum ue-
luti mirifico consensu Latio donatas proscribere
tanquam peregrinas noluit, Certe Augusti

V

„ nus Honoratum sic alloquitur, ne me ineptum
 „ putes Græcis nominibus utentem, primum quia
 „ sic accepi, nec tibi hoc aliter audeo intimare,
 „ quàm accepi. Acceperat autem & Thomas
 eas uoces, ob quas indignatur in illum semilite-
 rati quidam; nec aliter loqui ausus ipse modestif-
 simus est, quàm acceperat. Nullibi inæqua-
 lis, & nimius, nullibi (quæ omnia Arnobio Hie-
 ronymus obiicit) absque operis sui partitione
 cõfusus, sed distinctus ubiq̃, ubiq̃ sobrius, & pu-
 rus existit. Cum de principiis uerba facit, proli-
 xior est, quemadmodũ & Plato submonuit. Ea
 uerò quæ ad Christianã pietatẽ nõ attinẽt, qua-
 lia plura sunt, moleste cum Augustino nimitũ
 tulit, cum imperiti quidam (animalia nimirum
 quæ nec ruminant, nec partitas ungulas habẽt)
 ad eandẽ referre conantur. Rationes a Natura,
 Philosophisq̃ petitas, cum uel sua statuẽdo, uel
 aliena refellendo affert: quæ rebus per se inesse
 cernit, & intrinseca sunt, illis prætermis-
 sis, quæ uel extranea ab eorum natura sunt, uel per ac-
 cidens conuenire illis uidentur, subtiliter, & in-
 credibili quodam iudicio semper expedit; easq̃
 nõ numero (in Summa Theologiæ præsertim,
 ubi ex optimis præcipua tradit, & nihil est,
 quod ad ostentationem, aut superstitionem ten-

dat) sed pondere, & uic̄stimare, & magnifacere solet. Animaduertit uir eruditissimus, quòd quemadmodum miles nō omnia arma illa, quæ domi habet, secum in aliquem pugnaturus desumit; sed illa duntaxat quibus cōfodere hostem fortiter possit: nec ad uictoriæ cumulū, aut laudem multum referre, si pluribus magis, quàm uno telo inimicum peremerit, ita prudentes auctores (quod Isidorus iamdudum pulchre docuerat) non ubique sententias omnes, non omnes rationes, aut argumenta omnia, sed unum, aut alterum efficax planè, & ualidum, loci, & instituti rationem habituros afferre sæpenumero consueuisse. Aristotelem & studio, & auctoritate Phylsophis reliquis omnibus, lōgo interuallo, cum recentioribus oībus, antepone solet. platonē, ut mihi quidē uidetur nō tā legit (quòd librorū illius unus aut alter duntaxat ea tēpestate latinæ loquerentur) quam sūmis labiis degustauit. Quanquam ueteribus enarrātibus, in primis uero Aristotele, Cicerone, Simplicio, Eusebio, & Augustino, opiniones illius nōnullas per belle agnouerit, & accurate explicauerit. Sed et Laertii, Plutarchi, Græcorumq̄ quorundā aliorum libellos, quàm plures diligenter euoluit; ex eisq̄ attulisse nonnulla interdum uidetur,

LIBER

eorum nominibus (quòd ab inani illa citandi auctores ostentatione libentius abstineret) suppressis. Quæ cum Caietanum Cardinalem doctissimum, subtilissimumq; illius interpretem alicubi præteriissent, mirari ego nequaquam soleo, si nonnulla eiusdem Aquinatis uerba illi negotium exhibuerint; quæ multæ lectionis uiris, antiquitatis studiosis plana, & luculenta esse uidentur. Rabbi Mosem Aegyptium uirum eminentissimum, Auicennam, Auerroem, & cuiuscunque nominis illustres uiros, quorum uolumina, uel industria, uel prece, uel precio habere potuit, siue in Philosophia scripserint, siue in Dialectica, siue in Historia, & in aliis præclaris bonarum artium disciplinis uerius inhiuisse, & in suum usum uertisse, quàm legisse præclara illius corpora quàm plurima testantur. Demùm quod de Arist. Auerroes scribit nos de doctore nostro affirmare cõstanter possumus. Nihil eũ absq; ualidissimis rationibus statuisse unquam, nihil absque testibus omni exceptione maioribus consultus pronunciaſſe. Sed ineptus omnino, atque imprudens merito uidebor si longius de præstantissimis, augustissimisq; scientiarum ferme omnium Antistitis huius monumētis uerba fecero. Est enim in illis ubique Thomas, hoc

est Abyſſus, ſeu uerius Oceanus quaſi quidam,
 nimirum diuinarum, & humanarum rerū, qua
 ad bene feliciterq̄ uiuendum nos magnopere
 iuuare ſolent. Quamobrem nullum eloquen-
 tiæ flumen, nulla orationis uis, nulla amoris in-
 duſtria non modo illum non exhaurire; uerum
 etiam nec pro meritis, & dignitate, ullo un-
 quàm tempore complecti poterit.

Explicit liber ſecundus.

F. HIERONYMI VIELMII
VENETI SACRÆ THEOLOGIÆ
Doctoris, Episcopi Argolicensis,
ex ordine Prædicatorum
assumpti

ORATIO APOLOGETICA
Aduersus obtrectatores Theologiæ, præsertim
Scholasticæ. Habita Patauï, cum inter-
pretandi Publicum munus olim
auspicaretur.

Anno M D L X I I I.

Vòd mihi nec apud im-
peritam multitudinē
modo' perorādum sit,
nec id genus argumen-
ti tractandum, quod e-
loquentiæ splendore
dūtaxat elucescat; sed
apud uos, Magistratus
grauissimi, Doctores clarissimi, Iuuenesq̃ nobi-
lissimi, quanquam grandem materiam, meisq̃
nec uiribus æquam sumpserim, recreor, & uehe-
menter etiam lator. Nā cū illa, ex ueritate pau-
ca, ex opinione multa æstimans, Sacram Theo-
logiā, tanquā Penia matre ortam, postremo lo

co, magna pertinacia pridem reiecerit; mihiq̄
 eum apparatus uerborum deesse sentiam, quo
 præclari Oratores instructi, obscurum quodq̄
 argumentum, & sterile, tanquã illustre, & fœcũ
 dum, splendida oratione prosequi solēt: merito
 ægro, ac anxio animo essem. Sed cũ id mihi se
 le argumentũ præbeat, quod huiuscemodi uer-
 borum fucus, & illecebras, non tam negligere,
 quã etiã recusare, præ sui amplitudine, & splē
 dore soleat, præcipueq̄ in tam præclaro, erudi-
 tissimoq̄ confesso, gratulor sanè, & Deo Opt.
 Max. iusta uota persoluo. Etenĩ uel ipsa uestra
 clementia, quæ maxima est, uel ipsius argumēti
 præstantia, quã non nisi balbutiēdo exprimi pos-
 se, ipsi excellentes ingenio uiri testātur, ueniam
 facile mihi spondent, si illius magnitudini, si au-
 gustissimo huic loco, si uestræ de me expectatio-
 ni, si deniq; uoti perantiqui mei honesto deside-
 rio, aliqua ex parte, quod mei similibus euenire
 solet, deesse uidear. Accedit quòd instituti
 ratio modò non est, illius laudes, aut encomia
 persequi, quòd illa, præ sui maiestate, melius silē-
 tio, quã oratione laudari queat; sed eius obtre-
 ctatoribus respōdere, præcipueq̄ iis, qui Theo-
 logizādi genus hoc Scholasticũ, quod profite-
 ri, demādante Senatu nostro sãctissimo, in præ-

fenti aufpicamur, non modo non attingunt, ue-
rum etiam maledictis quā plurimis conuellere,
ac ineruditis auribus, tanquam inuisum, & infa-
me obtrudere sæpe conantur. Quorum petulā-
tiam & procacitatem, non quidem pro Theo-
logiæ nostræ dignitate retinenda, aut existima-
tione apud uos, uiri doctissimi, quod esset super-
uacaneum, comparanda; sed iuuandæ iuuentu-
tis gratia, præfenti oratione, ueluti apologia
quadam pinguiori (quod aiunt) minerua, retū-
dere ac ueluti digito commostrare, & ostende-
re conabor. Nam quemadmodum pictores il-
lustrant lucida, appositis obscuris & umbris; ita
propositis obiectionibus, quæ contra illam af-
ferri solent, & certo ordine dissolutis, quadante-
nus etiam illa splendidior, & augustior appare-
bit. Vos interim *Doctores*, omni uirtutum ge-
nere ornatissimi, me ut attentè audiatis, etiam
atque etiam rogo. Nisi enim sexennium uestris
fuissem institutus auspiciis, neq; amplissimum
hunc suggestum conscendere, neque altissimis
de rebus tam accurate differere aliquando pos-
tuifsem.

In duo genera potissimum mihi diuidi posse
uidentur, qui de humano genere optimè meri-
tam Theologiam, cæco ac temerario ausu op-
pugnare audent; in quorum altero, *ad hoc illos non*

^{enl. 5. 10} repouimus; qui aut Deos è medio sustule-
 runt; aut non curare humana impie asseruerūt;
 atque adeò Theologiam superuacaneā & pror-
 fus inanem esse ducunt; & instar eorum, qui ad
 uersa ualetudine oppressi, nihil cibi stomacho
 retinent, eas euomunt uoces: Quæ supra nos, ni-
 hil ad nos: & Cum sis mortalis, quæ sunt mor-
 talia cura; & demum: Nihil scire felicissima ui-
 ta. In reliquo paulò minus infanientes illos, qui
 utilem quidem illam, & hominum cœtui neces-
 sariam uerbis illustribus etiam prædicant; sed
 tamen genus hoc, quod uocant Scholasticum,
 quod nobis maiores nostri, Christianæ religio-
 nis columina reliquerunt; quod inquirendo, di-
 sceptando, statuendo, & confutando progredi-
 tur, dum uel, ocio indulgentes ac uentri, nō asse-
 quuntur, uel ad māsuetiora illa, ut aiunt, studia,
 quæ ego steriliora appellare soleo, animum in-
 tendunt; aut nudum duntaxat sanctarum scrip-
 turarum cōtextum, nihil præterea, uel eruditio-
 nis, uel explanationis gratia admiscentes, r heto-
 ricis lasciuentes flosculis expendunt; rem gra-
 uem scilicet ridiculi homines, modis lydiis ef-
 ferre studentes, quanta possunt copia, & uehe-
 mentia improbant, & detestantur: Non intelli-
 gētes (ut inquit Paulus) quæ loquuntur, neq; de

X

18
quibus affirmant. Et ii seipfos solos, si Diis placet, Theologos uocant, nos uero Theologastros; eruditos seipfos, nos autem ignaros; seipfos uenuste probeq; loquentes, nos infantes, & elingues; seipfos demum tanquam Deorum conuiuio acceptos, nectare, & ambrosia uesci, nos rudi auena, & carduis pasci contendunt. Quibus fortasse iis Iobi uerbis occurrere fatius foret; Ergo uos estis soli homines? & uobiscū morietur sapientia? O uos felices & plane beatos; & Pauli, Non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat. Sed tamen eorum argumenta non omnia quidem, (quis enim omnes illorum ineptias recensere dignetur?) sed præcipua quædam, in octo capita a nobis ordine quodam distincta, qui uel aduersariis, iuxta Seruatoris nostri mandatum, aliquid lucis, & commodi afferre possit, expendere; & prioribus utcunque reiectis, temporis, & loci rationem (ut potero) habiturus, eisdem exacte respondere conabor.

Sunt igitur qui Scholasticam Theologiam primum accusant, quod in disserendo præposterò utatur ordine, nempe quæ, a Deo Opt. Max. exordium sumens, ad creaturarum contemplationem subinde deueniat; cum tamē per has, tã

quam nobis magis cognatas atq; familiares, ueluti per scalam Patriarchæ Iacob, aut per annulos cathenæ Homeri ad superiora cōscendisse, in Deiq; notitiam deuenisse, præclaros quosq; Philosophos conspiciamus.

Secundò, quòd de Deo breuissime & planè perfunctorie tractationem absoluat, indeq; ad creaturas pertransiens, singula quæq; usque ad fatietatem morose expendat, ut non tam Theologia quàm naturalis Theoria dicenda uideatur.

Tertio, & hic pandite Heliconæ Deæ; patet enim latissimus campus petulantissimis illorū ingeniis in nos debacchandi; sordidos, & inculcos, omnisq; literaturæ politioris, prorsus expertes Theologos Scholasticos uocant, indignosq; esse latinis & bene institutis auribus frequenter inculcant; atque dum unius, aut etiam alterius illorum, spurcas aliquot, uel etiã ignoratas uoculas, in medium suorum hominum theatrum produxerint, & denudauerint, ruditatis, & oscitantix crimine uniuersum Theologicum ordinem arguunt, explodunt, damnantq;. Quibus alii eiusdem classis, & studii: Pares enim cum paribus, ueteri prouerbio (inquit Plato) iucundissimè congregantur:

Elegiacis, iambicis, aliisque id genus carminibus, panegiricis, & gratulatoriis, tanquam bonarum literarum uindicibus, & restauratoribus Io Pæan, mirum quam libenter, acclamant.

Sed hic minime sistunt, obscuram præterea illam, & tenebris circumfusam undique clamitant; ut, quemadmodum prisci gentilium sacrifici prophanos ab Eleusinarum Dearum arcanis propulsare solebant; ita eos uerborum tenebris, seu suumque inuolucris, a nostris mysteriis arcere consulto uelimus: quod Themistius magni inter Peripateticos nominis, æquum non esse arbitratur; sed id maxime in rebus difficilibus obseruandum esse docet, ut ea, quæ suapte natura obscura, & perplexa uidentur, uerborum luce & splendore adhibito, uindicentur a tenebris. Et Arist. docet debere eum, qui definit, quam potest apertissima interpretatione uti, quando quidem cognoscenda rei causa definitio datur.

Ad hæc, Sophystas nos & litigiosos, crebro appellare solent; quod nodum quoque in Scyrpo, uel ostentandi ingenii, uel etiam quæstus gratia, sæpe quaramus; quales suorum temporum Sophystas fuisse Plato describit, cum uel ipse Paulus prophanas uocum nouitates, stultas quæstiones, & genealogias suos uitare iubeat; ni-

miumq̄ altercando ueritatem plerunque amit-
ti contingat.

Sexto, quod ueluti in Ecclesiastica pacis per-
niciem, in tot sectas diuisi sumus, nempe in Al-
bertistas, Thomistas, Scotistas & id genus præ-
ceptores referentia nomina, in quorum uerba
iuramus, execrabile esse ducunt; eoque partium
studium, & dissensionum ardorem creuisse aiūt,
ut perēni scripturarum fonte intermisso, ab his
tantum riuulis, aut etiam cisternis dissipatis, a-
quam petere populum cogereamus. Inde q̄ præ-
clara illa elogia, Angelicus, Magnus, Subtilis,
& reliqua, quibus illos passim efferimus, dima-
nasse contendunt: Quæ sanè studia quàm inde-
cora Christianis hominibus duxerit Paulus, Co-
rinthiis satis luculenter expressit.

Septimò perstrepunt belli homines, & tan-
quam ignaui galli, ut inquit Plato, antequam
uicerint cantant, & nos lesæ maiestatis reos es-
se accusant, qui nimia Physicorum consuetudi-
ne utimur, & præsertim Aristotelis, quem etiã
regnare in scholis nostris, aliis explosis, uolui-
mus; eumq̄ in auctoritatem tanquam Dei a se-
cretis recepimus; & tamen Paulus ait, Videte
ne quis uos decipiat per Philosophiam. Et ali-
bi; Stultã fecit Deus sapientiam huius mundi.

Ex quo factum esse postremo aiunt, quod non tam multos, Diis ipsis inuisos gigantes, terra olim progenuerit, ac summo omnium opifici & parenti Deo rebelles hæreticos Scholastica ipsa Theologia. Quamobrem uniuersam malorum colluuiem, quam hisce calamitosis temporibus, magno Christianæ religionis incommodo patimur, eidem acceptam referri debere contendunt.

Hisce & multis aliis, non tam argumentis quam maledictis, non tam rationibus quam probris, non tam accusationibus quam calumniis, labefactandæ Theologiæ gratia, imperitos adulescentes decipere, & ueluti quibusdam præstigiis seducere tentant; Quibus pro officio sigillatim respondere decreui. Etenim quanquam particulares artes, & scientiæ contra sua demolientes principia, disputare, eorumque rationes dissoluere nequeant, supremæ tamen (cuiusmodi Theologia est) cum eorum confutare argumenta, tum aduersus illos differere, præcipue si in uniuersum principia non negent, & planè certare possunt. Quare ut nonnulla aduersus impios illos primæ classis prælibaui, tum demum in hos Thrasones, non tam tela nostra intendam, quam eorum arma retundam; daboque necessi-

tudini, quæ inter nos Christi sanguine parta est, & institutioni meæ, atque consuetudini, ut rationibus argumentisq̄ tantum, non probris & iurgiis, quàm fieri poterit, etiam luculentius, institutum opus absolvam.

Similes igitur Diabolo, priores illos recte quispiam esse putabit, qui humani generis assertori, ac uindicti, ut se deorsum mitteret, suadere uolebat. Etenim, dum, Quæ supra nos nihil ad nos; & Mortalia sola curanda prædicant, quid aliud rogo, aiunt, quàm mitte te deorsum? Cōtra uerò Paulus clamat: Quæ sursum sunt, quærite, non quæ super terra. Quanquam enim depereat humanus animus entia omnia, maxime tamen auet suprema; quæ etsi pro sua, qua detinetur, imbecillitate leuiter attingere possit, magis tamen tam excellenti cognitionis genere oblectatur, præ ea, qua caduca hæc, sibi propiora, & familiariora, plenius & intimius perscrutatur. Quod ueluti typo scriptura ostendere mihi uidetur, quæ Iacob illum adamasse magis, & deperisse pulchrâ quâ uis sterilem, ipsam Rachellem, præ fœcūda quidem (uerum non æque formosa) sorore Lyæ testatur. Et hæc fortasse cœlestis est illa Platonis Venus, terrena Venere lōge præstātior: hæc ce

lebris illa mors nostra, animæ uidelicet a corpore quouis tam utilis, & felix, disiunctio; & per contemplationem, cum sempiternis numinibus copulatio. Quomodo igitur o' curæ in terris animæ, innatæ huic cupiditati nostræ satisfactum aliquando iri recte putabitis, e' medio sublata diuinorū Theoria omni, atque adeo Theologia? Quomodo non irridebitur natura atque etiam prouidentia; quæ hominem ceu Proteū quēdam, aut etiam Vertumnum propterea finxit, ut dum sensibilia sentiendo, intelligibilia intelligendo effici curat, supremum tandem intelligibile contemplando euadat? Neque enim natura eiusmodi eum finxisset, ut ea quæ infra illum sunt duntaxat contemplaretur, atque ad eo deteriora se euaderet; sic enim finis, neutique præstantior esset; sed cogitandum potius ut is fuerit prouidentia' scopus, quod hominem propiora hæc entia primū lustrari, in eorumq; formas uerti uoluerit, ut iis ueluti alis quibusdam instructus, & certo quodam lumine purgatus, atque dispositus, tum demum ad superiora, & quàm maxime ad primum, in cuius contemplatione sua sita est felicitas, & beatitas facile cōscendere posset; Deusq; eminentiori quodam modo euaderet. Fit enim ex intellectu, & intel-

lic

ligibili uerius unum; quàm ex anima, & corpore hoc, quod cernitis iuuenes. Paulus attestari uidetur cum ait: Qui adhæret Deo, unus spiritus fit cum eo: & Dominus, ut sint unum, sicut & nos unum sumus. Quomodo igitur, Quæ supra nos nihil ad nos; & curanda mortalia sola? Quomodo nihil scire, uita non miserrima, & turpissima est, tantum abest ut sit foelicissima, alioquin cur ille sapientiam præposuit regnis & diuitiis? Cur David, quod plura maioribus intellexerit, exultabat? Cur Solon Atheniensium legislator secundus, dicebat referente platone, Discenti assidue multa senecta uenit; Cur Theophrastus moriens naturam, quod tam exiguam uitam hominibus dederit (quorum maxime interfuisset) nisi philosophandi gratia accusauit? quod mihi & Magnus Hippocrates suggerere planè uidetur, quando, Ars longa, uita breuis, & quæ sequuntur, ait: Inepte igitur quidam foelicissimos illos duxit, quibus prorsus licuit ab omnium disciplinarum commercio abstinere. Ergo ne Pythagoras, Plato & cæteri philosophi, qui tam magnam orbis partem, magnis uitæ incommodis, dispendiis, addiscendi gratia peragrarunt, non nisi ut miseri & infœlices

Y

euaderent, ea incommoda subierunt? At qui quomodo ab Esaia, & Paulo, inter dona spiritus sancti, sapientia connumeratur; & à Deo nos illam efflagitare edocuit Iacobus? Facessant igitur tam impii rabulæ: atque si qui sunt, qui à probè instituta republica improbos homines candoris gratia unquam exegerint; hos nō tam in Deum iniurios, & Christianæ religionis hostes, quàm etiam cuiusq; præclaræ philosophiæ aduersarios exigant, hos profligent, dependant, & ad perniciem deducant; Resecandæ, inquit Hieronymus, sunt putridæ carnes, & scabiosa ouis à caulis repellenda, ne tota domus massa, corpus & pecora ardeant, corrumpantur, putrescant, intereant. Neque enim pectora tantis obsessa malis sunt ictu ferienda leui, sed immedicabile uulnus ense recidendum est. Verum religio, mihi credite, est cum his amplius agere; qua re ad alios iam me uerto.

Et primum illos percunctabor, cum ab unitate ad numerum & multitudinem progredendum esse natura doceat; cur increpandos Theologos arbitrentur, qui à Deo ad creaturas, tanquam per gradus, & subtellia quædam minora, pulcherrima methodo uenuste descendunt? Nec me latet à principio rei inchoandum semper

non esse, sed unde quispiam commode, & facillime discere potest, nempe à prioribus nobis, & magis notis; attamen rogo, quid homini Christiano, quem præcipue Theologus noster instituit, Deo Opti. & Max. notius & planè propius esse debet? Non'ne in orthodoxa schola primū id elementum docetur: Credo in Deum patrē omnipotentem, creatorē cœli & terræ? Non'ne Paulus, cum ait: Ignorantiam Dei quidam habent, quosdam tanquam *ἐναλφαβήτους*, notat? Fortasse prophanis hominibus creaturæ notiores existunt; Verum enim uero, nihil Christiano homini, aut notius, aut antiquius Dei notitia, quam à cunabulis fide suscepit, esse aliquo modo potest. Accedit quòd uti Maximus ipse Deus, seipsum cognoscens alia intuetur, ita Theologus noster, qui eundē referre, & quibus potest modis exprimere cupit, à Deo ad creaturas, tanquā à montis uertice, ad radicem descendit, & rursum ueluti præpetibus pēnis instructus, í sublimē se tollit; ut Theologiæ nostræ ordo similis sit motui primæ spheræ quæ ab oriente in occidentē conuertitur; Philosophorū uero methodus orbibus planetarū, qui contrario ferè motu cientur. Quāuis diuinus ille Plato, eodē quo & nos ordine, interdū progrediatur.

Y ii

115 Sed cum non tam creaturas quàm creato-
rem in creaturis, tanquam in speculo contem-
pletur, quæ rogo dementia est, hoc nomine,
quod creaturas diligenter expendat, illum tra-
ducere uelle? Adhæc cum naturalia, effectus,
subiecta, & imagines sint diuinorum; nega-
ri recte non potest, quin ad Dei notitiam ube-
rius hauriendam quadantenus facere queant.
Cumq̃ fides plurima nos naturæ arcana, phi-
losophis etiam antea inaccessa edocuerit; quid
mirum si naturalium quoque rerum cognitio;
in enodandis, explicandisque illius mysteriis, in-
terdum humano ingenio ancillatur? Atqui
Plato quoque, & Pythagoras olim, referente
Simplicio, sic naturalia tractarunt, quatenus
diuinis participabant rebus, nec enim tam ma-
gnum chaos est inter illa; ut commode ab una
in alteram classem pertransiri nequeat, mu-
tuasq̃ sibi dare operas non possint; quanquam
Aristoteles nusquam uelit à natura discedere,
sed etiam dum assurgit, quæ naturam exce-
dunt, per habitum naturalem speculari ma-
uult. Præterea quomodo spinosæ illæ, mul-
torum hæreticorum de Deo sententiæ propter
creaturarum errorem & inscitiam subortæ,
commode & opportune, absque creaturarum

tractatione, aut succidi, aut euelli a Theologo poterunt? Iam uero nequaquam naturalis Theoria, sed diuina hæc contemplatio dici meretur, quæ diuino lumine illustrata creaturas ad Deum tanquam subiectum perpetuo refert, & speculatur.

Cæterum cum magnus ille Artaxerxes Persarum Rex, balbos & indifertos homines in colloquium, non tantum admittere, sed etiam accersire interdum soleret, ut maiore uoluptate, disertissimos, & facundissimos oratores postmodum loquentes audiret; ea est tamen aduersariorum importunitas, Auditores, & planè malus genius, ut eruditas aures ea uoluptate frui aliquando nolint, dum non nisi latinæ aut etiam græcæ linguæ meras delicias, illas auscultare patiuntur. Sed agite, uideamus, an recte sordidos nos, & balbos homines uocent. Neminem sanè tam hæbetis socordisq; ingenii aliquando fuisse existimabo, qui eloquentiam cum sapientia coniunctam, non magnopere etiam laudarit; quanquam eloquentiam sine sapientia nimium obesse plerunque, prodesse nunquam, uel ipso Cicerone authore, dignoscitur. Sed quemadmodum alia est eloquentia (inquit Augustinus) quæ senes, alia

78
quæ iuuenes decet (nec enim eloquentia ea dicenda est, quæ personæ nō congruit eloquētis) ita alia est, quæ Theologum, alia quæ Rhetorem, quod ii minime expendunt, decet. Siquidē Paulus, se annunciare quæ a Deo donata sunt nobis, non in doctis humanæ sapientiæ uerbis, sed in ostensione spiritus, & uirtutis testatur. Et mox quasi miro artificio, aduersarios imperitiæ & leuitatis suggillans, Spiritualibus, inquit, spiritualia cōparantes. Perinde ac eos hunc in modum amicè compellaret: Vestra sanè sapientia, fratres, humanis uerbis explicari desiderat, quæ coloribus sunt picturata, numeris instructa, diligentia exornata; sed nostra, quam a diuino spiritu nanciscimur, huiusmodi uerba recusat, & ea, quæ sunt absq; fuce, sine dolo, pura, simplicia, casta, in affectata, duntaxat requirit. His recondita illa spiritus sancti secreta, non tam ego deprompsi, quàm alios quosq; etiã explicare uolui; cui Cyprianus hunc in modū alicubi subscribit: In iudicii, inquit, contentione pro rostris, opulētā facundia, uolubili ambitione iactetur; cū de Domino, ac Deo uox est, uocis pura sinceritas, non eloquentiæ uiribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. Cum igitur Theologus ad Demosthenis, & Tullii officinā

& incudem, eloquētiā suā minime probet, sed ad ipsam sanctarum scripturarum simplicitatem & puritatē, quæ & si grandiloquum illū sonum non buccinent, sed exilē potius & infirmum; ea tamen introrsus maiestate & uirtute, tanquā cœlestes Sileni, & Spiritus sancti organa prædita sunt, ut non tā præ aliis rectius doceant, penitus delectent, facilius persuadeant, quàm etiā magnarū sint effectrices uirtutū; ut per eas cæci uideāt, claudi ambulent, surdi audiant, & demū mortui relurgāt; profectō non tam incultus, quàm simplex, non tam sordidus, quàm nō affectatus, nō tam exilis, quàm purus merito uocari debet. Accedit, quòd nō Latinos tantum & Græcos, sed Scytas quoq; & Afros, sed sapientes & paruulos, eruditos uidelicet & ignaros, promouere & instituere satagit: atque adeo illius dictionem & phrasin omnibus accommodari, & ueluti rete in altum ad capiendum omnes extendi, operæ precium fuit. Adhæc: dū Philosophos expugnat, hæreticos deuincit, improbos coerces, bonos complectitur, neutiq; eloquentiæ uestræ uiribus factum, sed mole & pondere ueritatis fateri cogimur; ut quod Hierony. de Scripturis, nos de toto Theologiæ genere dicere possimus; Est in uerbis simplicibus

semper sensus augustior; & quidem quò minus uerborum illustrium, hoc grauiores sententias; quò minus foliorum, hoc fructuum uberiorem copiam habet; quò in cortice crassior, hoc in medulla suauior, Et si imperitus sermone, inquit Paulus, non tamen scientia. Postremo, ut ex Poetis & Oratoribus uerborum splendor, à Philosophis naturæ cognitio, ita propemodum à Theologo integra Christianæ pietatis sententia, recta quæ, ad bene beatæque uiuendū præcepta tantum sumenda sunt: hæc ut exhibuit, suo ille functus est officio, nec potest eloquentia ab eo prudenter desiderari, sicut nec ab olea ficus, nec à uinea mala. Ceterum sapientissime plato, cum de re agitur, frustra (inquit) elegantiam, aut ruditatem uerborum attendimus. Et alius; In his scriptis, in quibus rerum cognitio quæritur, non luculentæ orationis lepos, sed incorrupta ueritas exprimenda est. Quare iniqua est horum quærela, Auditores, quam etiam grauisimis argumentis olim maior Picus palam traduxit; quæ nos in præsentī (ne acta ageremus) minime attingimus, paucis his nostris abunde uobis satisfactum iri putantes.

Proinde si sapientum mos est uerba onera

re

re sententiis, quæ (ut inquit Plato,) natatorem, qui se ad profundum usque immergat desiderant; minime mirum est, si tam præclara, reconditaq̃ Theologiæ mysteria uerbis etiam quam maxime illustribus explicata, hominibus hisce tardis & mollibus obscura uideantur. Nam & Simplicius Veteres obscure, & inuolute illorū dogmata scripsisse testatur, ut imperitum scilicet uulgus, & homines tardos, ab eorum lectione propulsarent. Et de Aegyptiis simile quid Iamblicus quoque refert. Et Religionis nostræ Principibus datum fuisse in Euāgelio legimus, *Dei secreta altius haurire, & penitius rimari, cæteris uero primis tantum labris, in parabolis uidelicet, degustare.* Etenim si omnia æque nota, ac perspicua omnibus essent; quomodo experientia, industria, studio, exercitatione; quomodo denique Spiritus sancti imploratione, cuius afflatu, inquit Petrus, tam sublimia hauriuntur & interpretantur, opus esset? Quomodo pastores, & doctores, aut etiam Ecclesiam genitricem nostram consuleremus? Ut interim fusius non prosequar, quod Augustinus compendio docet, obscuritatem hanc, scilicet in sanctis scripturis, Theologisq̃ dogmatibus diuinitus esse prouisam, ad edomandam labore superbiam, &

Z

98
intellectum a fastidio reuocandum, cui facile inuestigata plerunque uilescunt. Igitur (ut breuiter absoluaui) cum Deus lucem nobis habitet inaccessibilem, sitq̄ modis omnibus incomprehensibilis, atque ineffabilis, non potest a Theologo tam dilucide tamq̄ præclare tractari, quin captum nostrū semper altius superegrediatur. Quare quanquam pulcherrima sit Scholasticæ Theologiæ methodus, quæ superuacanea ubiq̄ reiicit, necessaria non adimit, cuncta, boni coqui instar, ut ait Plato, in articulos recte dissecat, apte diffinit, & exacte demonstrat; fieri tamen nequit, ob subiecti amplitudinē, atque præstantiā, ut cum ad montis uerticem cum Moysē uenerit, non adhuc caligine perfundatur, ut semper hic uerum sit, quod Dionysius ait: Deo tanquam ignoto coniungimur, ut potius imbecillitas nostra, quàm artis industria culpanda uideatur.

Iam uero cum nos sophystas, & litigiosos uncant, modestiam suam produnt, & quidem si de Asini (quod aiunt) umbra, Auditores, quem admodum illi factitare solent, disceptaremus; profectò sophystas nos, & litigiosos merito uocarent: at cum de amplissimis, cum diuinorum, tum naturæ secretis, ex his quæ diuinitus, uel e

tiam humanitus edocemur, non tantum affectiones & proprietates uenari, uerum etiam causas, & naturas disquirere, non in uulgi, aut puerorum theatro, sed in Theologorum coronis, in confessibus sapientum, mutuis cōgressibus & inuestigationibus, cæterisq̃ Scholasticis exercitiis, quibus rerum ueritatem, cum ex Democriti puteo, tum ex antro Heracliti, eruere sæpe solemus; non sophystas, sed candidatos, non litigiosos, sed diligentes, non morosos, sed perspicaces existimare debuissent. Accedit, quòd uti gymnastica, corpora firmiora redduntur, ita palestra literaria ingenii uires uegetiores euadūt, atque etiam una cum literis natate, hoc est, non tam leuiter, ut illi effutire, sed ad multa prius respicere, & exactius singula perpendere, iuuenes nostri addiscunt. Postremo huc nos Porphyrii, Celsi, Libanii, Iuliani, multorumq̃ cum Philosophorū, tum Rhetorum argumenta, atq; cauilli; huc Arrii, Sabellii, Nestorii, cæterorumq̃ hæreticorum pertinacia, & procacitas compulerunt; ut intermisso plano illo, & splēdido theologizādi genere, quo maiores nostri ut solebāt; acutū, breue, & acre genus istud, multo sanè ad cominus cū illis pro ueritate pugnandum promptius, at-

que efficacius cōplecteremur : atq; adeo (proh
dolor) altera tantum manu , templum Domini
ædificare, reliqua uero, nos liberosq; nostros,
breuibus hisce pugionibus , ab iniquis hostibus
defendere cogeremur. Quorum etiã improbi-
tas, inquit Athanasius, contra insolentes quæ-
stionum illorum nouitates , rebus immutabili-
ter permanentibus, nominum uocabula muta-
re, & significantius rerum naturas exprimere
nos adigit. Ergo non prophanas uocum noui-
tates sectamur, ut calumniantur, cum scripturis
sacris ea quæ docemus nō aduersentur; nec mul-
tum altercando ueritatem amittimus, quòd or-
dine & modo, inter nos disceptationes nostras,
absoluere consueuerimus.

Non minori etiam leuitate feruntur, quando
nos in multas, non tam classes quàm sectas, con-
tra Pauli præceptum diuisos esse affirmant .
Nam si de christianæ pietatis sacro sanctis dog-
matibus asseuerant , pura hæc est calumnia &
mera impostura; si uero de iis , quæ de Naturæ
cōtemplationibus, aut dialecticis, uel etiam me-
taphysicis loquantur , profectò non tam nos
quàm disciplinarum omnium professores accu-
sant. Quorum uel etiam modestissimi quique in-
ter se neutiqam conuenire uidentur : præcipueq;

philosophi, qui ab ipsis quoque philosophiæ incunabulis, aut inquirendæ ueritatis gratia, aut ob eorum a quibus instituti fuerant, beneuolâ obseruantiam, diuersa & planè contraria, non absque consilio tamen, & rationibus, uti ferè uulgus solet probare noscuntur. Tres, inquit ille, mihi conuiuæ prope dissentire uidentur, poscentes uario, multum diuersa palato. Atqui non quemuis temere doctorem, & citra delectum, quisq; nostrum sibi sequendum proponit; sed præcipuum quendam, & classicum, qui eruditionis splendore, tantum reliquis præstet, quàm sol syderibus omnibus. Ut enim, quod ait quidam, plures urbes perlustrasse pulchrum est, unam uero optimam incolere expedit; ita plures authores perlegisse prodest, unus tamè habendus familiaris, qui aliis præstet; Alioquin peregrini est multa habere hospitia, & paucas amicitias; & fastidientis stomachi est multa degustare. Nec in præceptoris uerba iuramus, quemadmodum ueteres Pythagoricos factitasse legimus, quibus *οὐ τοῖς ἴσθι*, pro ratione habebatur. Nos enim cum Augustino solis Canonicis libris hunc honorem recte deferimus, ut ne utriquam quæ inde efferuntur, ad ingenii nostri trutinam, uel eruditionis nostræ cotem quouis

10
modo probari patiamur. Reliquorum non tam
authoritati, quàm rationibus, non tam nomini,
quàm probe expositæ ueritati, quod recte con-
sultit Arist. assentiendum fore putamus: Quibus
insignis doctrinæ gratia, qua de Christiana Re-
publica benemeriti semper existimati fuerunt,
tantum authoritatis tot seculis Catholica Eccle-
sia detulit; ut eorum aliquos, præcipueq; A-
quinatem Thomam, quem ego sequor, publico e-
dicto probarit; eorumq; testimonia clarissimi
quicq; uiri, quoties commodum est, minime ci-
tare grauantur. Nil igitur mirum, si eos secun-
do loco colimus, suspicimus, efferimus, ac uelu-
ti tutelares nostros Deos, & propitia numina
ueneramur; Per quos tanquam Dei a secretis,
& fidos illius interpretes, ad sanctarum scrip-
turarum hauriendam intelligentiam, spretis (ut
par est) hæreticorum, & uanissimorum homi-
num commentis, Christianum populum, splen-
didis illis titulis, quadantenus, eorum amplitu-
dinem indicantibus, non tam accersimus, quàm
etiam iuxta mandatum domini compellimus.

Sed accurrite nunc omnes augures, aruspices,
nouum portentum conspiciate; nimia cum Phi-
losophia Theol. Scholasticis affinitas, & neces-
sitas est, quam tamen Paulus passim irridet et

uētat. Hic Auditores, non depromam, Paulū
 Philosophorum atq; poetarum testimoniis in-
 terdum usum fuisse. Non excutiam ueterum
 Theologorum scripta, quæ fusius Hierony. do-
 cet, Philosophorum sententiis passim esse refer-
 ta. Non hic Augustinum commemorabo, qui
 scripturarū exemplis ad philosophiæ, historiæ,
 cæterarumq; bonarum artium studium nos ad-
 hortatur. Præteream Gregorium Nazianzenū,
 qui philosophiæ etiam laudes, summa eloquen-
 tia alicubi persequitur; uno tantum Pauli testi-
 monio peregregio atq; clarissimo aduersario-
 rum procacitatem retundam, qui philippenses
 suos instituens, non tantum nudum Euangelii
 corticem, quod tunc forte nullum scriptum e-
 rat, sed quæcunq; uera, quæcunq; pudica, quæ-
 cūq; sancta eos cogitare monet. Proinde, si phi-
 losophia est; sapientiæ aut cōparandæ, aut reti-
 nendæ studium bonitatis, amorisq; diuini, erga
 nos, monimētum præcipuum; profecto, quæ ab
 ea proficiscuntur, nō nisi casta, uera, & sãcta, chri-
 stianæq; pietati prorsus cōsentanea esse necesse
 est; uero nanq; uerū ubiq; cōsonat. Quare iure
 ac merito Augustinus ait: Illud quidem, quod
 ueritas patefacit, libris sãctis, siue ueteris, siue no-
 ui testamēti, nullo modo potest esse aduersum.

auditorum

Igitur qui philosophiæ studia aliquid, quod Religioni nostræ officiat, secum afferre putant, ue hementer, mea sententia, errant. Veritatem nã que utraque studia sectantur. Quæ tamen ita inter se discrepare uidentur, ut philosophia naturæ lucernam ubique oleat; Christiana pietas diuino splendore semper effulgeat; hæc splendidissimis orta natalibus, in summum ipsum Deorum genus suum proxime refert; illa uel a maioribus nostris rerū causas præ admiratione scrutantibus, uel a Theuto illo Platonis Demone adinuenta, quam nostra uere libera, atque omnium disciplinarum domina, in famulitium, nõ sanè indiga, sed nostritantum gratia interdum accersit, ut ueluti per eius manus, rude quodam simulachrum effingat, quod ipsa postea perpoliat & absoluat: non quidem quando nos in Christi militiam primum cõscribit (tunc enim non subtilitate argumentorum de industria dialecticæ artis ueniētium, ut inquit apud Athanasium Probus, sed puris, simplicibusq; scripturæ documentis robustius fulcienda est) uerum ut olim receptam, penitius modo intelligamus, & intellectam fortius ab improbis hominibus defendamus. Quamobrem quæcunque Philosophia uel de natura sapienter definit, uel de moribus

moribus prudenter differit, uel de Metaphysicis subtiliter disputat, Theologo non tantum non aspernanda, sed illustranda, & comprobanda uidetur. Neque enim naturam fides nostra auersatur, sed perficit, sed euehit. Atqui erroris illorū causam hanc facile esse putabo, quod ii, quicquid ab Aristotele, aut etiam Platone, qui Philosophorum præcipui non iniuria censentur, quorum pleraque dogmata sacrosanctæ religioni nostræ aduersari perspicuum est, aut enucleatum, aut assertum fuisse conspexerint; mox, tanquam à Philosophiæ penu, atque etiā sinu prodiisse arbitrantur. Sed ut hos Philosophos interdum errasse, non eo inficias, ita nō tam ut Philosophiæ sectatores, & studiosos, quam ut ab ea deuios, & profugos hallucinatos fuisse existimabo; quam non omnino Paulus uetat, sed eam duntaxat, quæ circumforanea, & circulatoria esse studet, id est, quæ sapiens, non tam esse, quàm uideri cupit; quales fuisse Hippias illos, Protagoras, Prodicos, Eutydemos, & alios quàm plures antiquitas ipsa prodit. Quod si aliquando stultam illam appellat, uel ad diuinam nostram sapientiam eam confert, uel cum extra naturæ fines egressa diuinam ridicula oppugnare audet, intelligit. Cur autem

A a

præ aliis Philosophis, Aristotelem Theologorum scholæ suspiciant, is tantum hæsitare posse mihi uidetur, qui illius in eruendis naturæ abditis industriam, in statuenda ueritate robur, in confutandis aduersariis copiam atque acrimoniam, in diuidendis illustrandisq; scientiarum generibus ordinem & diligentiam, in tractandis illis (ubi cenfet) facilitatem, & perspicuitatem, in uerborum demum obseruanda proprietate perpetuitatem non obseruarit.

Atqui, & illud postremo, attentius atque penitius erat iis aduersariis nostris considerandum, multos atque eosdem insignes admodum hæresum expugnatores, temporibus omnibus, ex ipsis Philosophorū scholis prodiisse: Ex quibus, Basilios, Gregorios, Cyrillos, Didimos, ex græcis; & latinis Cyprianum, Hieronymū, Augustinum, & Thomam recensere possem, innumeris penè aliis omisis, quorū memoriam, nulla unquam delebit obliuio, non Iouis ira, non ignis, nec poterit ferrum, nec edax abolere uetustas; ex quibus sanè Theologi Scholaistici aduersus hæreticos, unanimes conspiratores, longa tot seculorum serie extiterunt. Neque prætereundum erat, multo plures hæreticos ex grammaticorum pedagogiis, ex rhetorum foro, &

poetarum theatris, quàm ex ipso Philosophorũ
 conuentu egredi solerè. Nostra hæc infœlicia
 tempora, quod dico, satis ostendunt; quando ex
 ipsis Prisciani, & Demosthenis Scholis, tot ec-
 clesiasticæ pacis perturbatores, tanquam dato si-
 gno aduersus ecclesiam irrupisse cernuntur. Et
 ueteres maiores nostri hæreticos ferè omnes il-
 lorum temporum, mirum in modum dicèdi co-
 pia & arte præstitisse testântur; sic Cornelius No-
 uatũ, Augustinus Cresconiũ, Donatum, Parme-
 nianum, Faustum, Cyrillus Iulianum, Vincen-
 tius Lyrenensis Photinum Apollinarem, & nõ
 nullos alios, Nicolaus Cusanus Meemetũ, diser-
 tissimos, eloquentissimosq; fuisse scribũt. Qua-
 re manifesta calumnia est, quæ ecclesiæ dissidia,
 & cõtrouersias Theologiæ Scholasticæ adscri-
 bit; cum illa cuncta sui opes, & uires eò profun-
 dat atq; intendat, ut non tantum hæreticorum
 spinas & tribulos ueritatis falce succidat (quod
 uetus quoque Theologia exhibuit) uerũ etiã,
 ueluti apposita manu, euellat, ne subinde repul-
 lula scere ullo unquam tempore possint.

nam uero, amici, finem huic argumento, pro-
 trita illa Phauorini sententia, imponere libet; præ-
 stat a uobis grauiter & supra modum insectari,

quàm frigide, & exigue laudari: sic enim nemo non hostes nostros palàm uos esse dignoscit.

Quare demum ad uos me uerto, præclara ingenia, quibus in tam copioso argumento, laconica hac, & planè cōcisa oratione, aliqua ex parte consulere studui; nouis hisce Mommis, & atris delatoribus nostris aures occludite, sacrāq; Theologiam nostram, cum primis præstantissimam, siue natalium splendorem, siue subiecti amplitudinem, siue certitudinis firmitatem; siue methodi pulchritudinem, siue dictionis simplicitatem, siue rerum copiam & maiestatem, siue demum finis excellentiam spectare libeat, suspicite, complectimini, fouete. In qua quisquis uestrum ulterius uel antidotum aliquod aduersus mundi illecebras, & antiqui serpentis uirus, uel residem, & elanguescentem animum excitare, & roborare, uel uitam suam componere, probeq; instituere uelit, cumulatisime reperiet. Nulli (inquit ille) satis eruditi uidentur, quibus nostra ignota sunt. Turpe sanè est ingenuo uiro, qui in baptisate Christo Domino nomen dedit, non de Deo, de Trinitate, de Christo, de Sacramentis, de Vniuerso, de Angelis, de Homine, deq; aliis tam sublimibus, tamq; præclaris rebus rectè prudenterq; cum sentire, tum disse-

rere, intra Ecclesiam posse : Intra Ecclesiam, inquam, catholicam, & orthodoxam, extra quam quisquis de his recte, aut sentire, aut etiã loqui posse se putat, aut etiam salutem se consecutum sperat, is planè cribro aquã haurire parat, & isthmum rursus fodere tentat ; Hęc illa noster Oedipus erit, & Sansonis uitula, in qua quisquis arare negligit, Theologica problemata prorsus dissoluere nequit. Nō uos, iuuenes præstantissimi, inanes uoces decipiant, non uos breui peritura uoluptas deuiet, non uos tantilli studii labor absterreat. Comitem me uobis huius itineris exhibeo; Ducem uero Aquinatem Thomam, nō minus inter sanctos doctissimū, quàm inter doctos sanctissimum: Quem multis parasangis præcurere, & anteire signiferos, & antesignanos omnes, quos in hoc scribendi genere suspicimus; eruditorum omnium cōsensus est, & illius monumenta probant. Sine cuius auspiciis, quisquis tantum iter ingreditur, nihil aliud quàm sine pennis uolare studet. Huius quam scripta omnia, tam uenuste, tam accurate, tamq̃ subtiliter digesta, & exposita sint; quã tamen de Angelis in priori parte summæ commentationem egit, eiusmodi mea sententia est, ut cum in reliquis omnes uicerit, in ea seipsum

quoque uicisse uideri possit, siue multitudinem
quæditorum & rerum pulcherrimarum copiam,
siue doctrinæ subtilitatem & dispositionis ordi-
nem, siue demum rerum perspicuitatem & ro-
bur spectare uelimus.

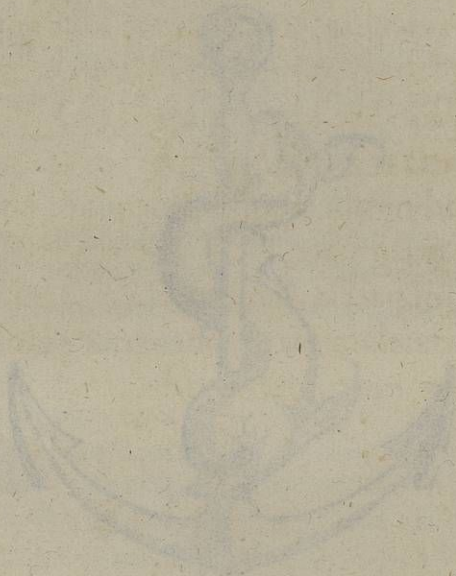
Hanc pro demandati mihi muneris functio-
ne, hoc anno fœlicibus auspiciis interpretandã
suscepi; quam ut recte assequi mecum possitis,
nec uos studio, & exercitationi, nec ego diligen-
tiã, & labori parcere debemus, non inanis qui-
dem gloriolæ captandæ gratia, aut molestæ cu-
riositatis ergò; sed primæ tantum ueritatis pul-
chritudine allecti; quæ postquam nobis hic, ue-
luti in ænigmate, D. Thomæ industria sese pro-
derit, in patria demum cum sanctis illis spiriti-
bus, reuelata facie, beatos, & planè felices per
seipsam perenniter reddet.

F I N I S.

DE CONCORDIO

1588

1588

1588

1588

The text on this page is extremely faded and illegible. It appears to be a paragraph of Latin or a similar language, possibly a religious or philosophical treatise. Some faint words are visible, such as "fuerunt" and "quod".